

Vapaaehtoisuus kehitysyhteistyössä

OUTI HAKKARAINEN JA TIINA KONTINEN (TOIM.)

OUTI HAKKARAINEN & TIINA KONTINEN (TOIM.)

Vapaaehtoisuus kehitysyhteistyössä

KEPAN RAPORTTISARJA / KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS, 91

ISSN 1236-4797

ISBN (NID.) 978-952-200-076-7

ISBN (PDF) 978-952-200-077-4

TAITTO: JUKKA-PEKKA JÄNKÄLÄ

KANSI: SUVI SAVOLAINEN

VALOKUVAT: CHRISTIAN KNEPPER (KANSI); JYRKI VESA (s. 11); HARRI KIVELÄ (s. 59);

ANNE TARVAINEN (s. 83)

KIRJAPAINO: ART-PRINT OY, HELSINKI 2008

KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS

Töölöntorinkatu 2 A

00260 Helsinki, Finland

TEL +358-9-584 233

FAX +358-9-584 23 200

KEPA@KEPA.FI

WWW.KEPA.FI

TUETTU ULKOMINISTERIÖN KEHITYSYHTEISTYÖVAROIN.

- 4 Esipuhe – *Maija Seppo*
5 Johdanto – *Outi Hakkarainen & Tiina Kontinen*

I VAPAAEHTOISUUDEN AATTEET JA HALLINNON HAASTEET

- 12 Globaalin auttajan arvot ja moraali – *Tapio Leskinen*
24 Vapaaehtoisuuden arvot ja motiivit – *Marianne Nylund*
39 Vapaaehtoiset järjestöjen kehitysyhteistyössä – *Tiina Kontinen*
51 Vapaaehtoisuus hankehallinnossa – *Anja Onali*

II TARINOITA JA POHDINTAA VAPAAEHTOISUUDESTA

- 60 Sydämensivistys vapaaehtoisuuden taustalla – *Leo Lindstedt*
64 Vapaaehtoisuutta Morogoron nuorten hyväksi – *Toini Niskanen*
70 Tavarakonteista koulutukseen, Vaasan kehityskaupungin tarina
– *Harri Kivelä*
76 Kelpaako maahanmuuttajien vapaaehtoistyö suomalaisille? – *Aria Arai*
80 Ajatuksia vapaaehtoisuudesta ja vastavuoroisesta kehitysyhteistyöstä
– *Ville-Veikko Hirvelä*

III VAPAAEHTOISUUS ETELÄSSÄ

- 84 Voiko kyynikko olla väärässä? – *Esa Salminen*
86 Etelässä vapaaehtoisuus ei ole harrastus – *Larissa Bruun*
88 Kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoisuus Tansaniassa – *Kenny Manara*

Esipuhe

Vapaaehtoinen toiminta on vastuun ottamista ja sitoutumista yhteiseen hyvään. Vapaaehtoistyön suuri suosio voi olla merkki terveestä ja avoimesta yhteiskunnasta, jossa kansalaiset ovat aktiivisessa roolissa ja osaltaan vastuussa yhteisen hyvän edistämisestä. Heillä katsotaan olevan myös oikeus edistää tärkeiksi kokemiaan asioita. Vapaaehtoistoiminta voi kuitenkin olla myös yhteiskunnan sairauden ja heikkouden oire: kansalaiset joutuvat ottamaan vastuuta niistä tärkeistä hyvinvointiin ja elämän perusedellytyksiin liittyvistä asioista, joita yhteiskunta ei kykene tai katso tarpeelliseksi hoitaa.

Vapaaehtoistyötä on tehty ja tehdään aina. Sen muodot ja motiivit vaihtelevat. Ainakin länsimaissa vapaaehtoisuus näyttää nykyään muuttuvan siihen suuntaan, että pitkä sitoutuminen ja sinnikäs puurtaminen korvautuvat uudenaikaisilla lyhytkestoisilla toimintamuodoilla. Se muuttaa vapaaehtoistyön roolia ja merkitystä väistämättä. Silti idea siitä, että ollaan vastuussa jostain itseä suuremman kokonaisuuden hyvästä, toivottavasti säilyy.

Hiljattain tehdyn kyselytutkimuksen mukaan neljä viidesosaa pääkaupunkiseudun asukkaista ei hyväksy talonvaltauksia ja kaupunkimaastureiden renkaiden tyhjentämistä, uudempia kansalaistoiminnan muotoja ja vapaaehtoistoimintaa nekin. Keskustelua vapaaehtoistyön arvoista, toiminnan tavoitteista ja rajoista siis tarvitaan.

Parhaimmillaan vapaaehtoistyön tuloksellisuus ja siihen liittyvä yhteisöllisyys voivat olla hyvin palkitsevia tekijöilleen. Saattaa kuitenkin olla, että suurimmat vapaaehtoistyön panokset maailmassa annetaan pakon edessä. Toimijoina ovat kaikkein haavoittuvimmat, köyhät ja naiset. Toivoa sopii, että myös he jaksaisivat näissä talkoissa: omaishoitajina, valistajina, yhteisöjensä puolestapuhujina, ihmisoikeusaktivisteina. Suuri osa maailmaa joutuu tulemaan toimeen vain vapaaehtoistyön varassa.

Maija Seppo, Ohjelmajohtaja, Kepa

Johdanto

Vapaaehtoistyö on tärkeä voimavara suomalaisten kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyössä. Etenkin pienissä järjestöissä mittaamaton määrä vapaaehtoisuustunteja kuluu hankehallinnon, tiedotuksen ja varainhankinnan parissa. Alkuvuodesta 2008 toteutetussa Kepan jäsenjärjestökyselyssä yli 70 prosenttia 154 kyselyyn vastanneesta järjestöstä ilmoitti, että väittämä ”järjestön toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen” kuvasi heitä hyvin tai erittäin hyvin.

Mutta mitä vapaaehtoisuudella tarkoitetaan? Onko se vastakohta ammattityölle, pakolle vai vastuulle? Onko virallisen järjestelmän ulkopuolinen tuottava työ vapaaehtoisuutta? Voiko vapaaehtoisuudesta maksaa korvausta? Näkyykö vapaaehtoisuus hankehallinnon budjetissa? Miksi vapaaehtoistyötä tehdään?

Vapaaehtoisuus ja kehitysyhteistyö -raportti esittelee vapaaehtoistyön motiiveista ja annista käytävää keskustelua, kertoo vapaaehtoisuuden konkreettisista kokemuksista ja tuo esiin tietoa vapaaehtoisuudesta etelän yhteiskunnissa, etenkin Tansaniassa, mutta myös Mosambikissa ja Nicaraguassa. Raportin tekstit pohjautuvat Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepan koordinoiman tutkija-toimijaverkoston tapaamisiin ja Tansaniassa toimivien järjestöjen yhteistyöjärjestön, Uhusianon, järjestämään seminaariin. Lisäksi etelän vapaaehtoisuutta käsittelevät artikkelit tilattiin erityisesti raporttia varten.

Vuodesta 2004 toimineen tutkija-toimijaverkoston tavoitteena on lisätä tutkijoiden ja käytännön toimijoiden välistä vuorovaikutusta kehitysyhteistyötä ja muista globaaliin kehitykseen liittyvistä kysymyksistä. Verkosto on avoin kaikille kiinnostuneille, ja sen sähköpostilistalle voi liittyä lähettämällä tyhjän viestin osoitteeseen research-l-join@kepa.fi. Verkosto käsittelee vuosittain yhtä teemaa sekä tutkimuksen että käytännön näkökulmasta. Vuoden 2007 teemana oli vapaaehtoisuus ja pienten järjestöjen kehitysyhteistyö. Verkosto kokoontui

kaksi kertaa keskustelemaan vapaaehtoisuudesta yleensä ja kehitysyhteistyössä erityisesti. Tutkijapuheenvuoron pitivät professori Marianne Nylund Helsingin yliopistosta sekä väitöskirjansa globaalista auttamisesta tehnyt Suomen Lähetysseuran ulkomaanosaston apulaisjohtaja Tapio Leskinen. Omista kokemuksistaan kertoivat Toini Niskanen Äänekoskelta ja Aria Arai Helsingistä. Lisäksi aktivisti Ville-Veikko Hirvelä kertoi ajatuksiaan vapaaehtoisuudesta yleensä ja erityisesti Siemenpuusäätiön uusista yhteistyömalleista.

Uhusiano ry on vuonna 1991 perustettu yhdistys, joka kokoaa yhteen pääosin vapaaehtoisvoimin toimivia kansalaisjärjestöjä. Uhusianon jäsenjärjestöt toteuttavat kehitysyhteistyöhankkeita Tansaniassa, erityisesti Morogoron alueella. Kerran vuodessa yhdistyksen jäsenet kokoontuvat seminaariin jakamaan kokemuksiaan, elokuussa 2007 aiheena oli vapaaehtoisuus. Leo Lindstedtin ja Harri Kivelän tekstit ovat tämän seminaarin satoa¹. Kepan koulutussuunnittelija Tiina Kontisen artikkeli pohjautuu seminaariesityksen lisäksi myös hänen pienten järjestöjen kehitysyhteistyötä käsittelevään väitöskirjatyöhönsä.²

Vapaaehtoisuus liitetään erityisesti pienten kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyöhön, mutta mitä pienet järjestöt ovat? Yksi tavallisimmista järjestöjen jaottelun perusteista on koko. Sitä käytetäänkin monessa yhteydessä, kuten tuki myönnettäessä, palveluita annettaessa, maksuja kerättäessä, ja joskus myös oikeuksia ja velvollisuuksia määriteltäessä. Koko voi kuitenkin olla hankalasti määriteltävissä. Sama järjestö saattaa näyttää eri näkökulmista katsottuna pieneltä tai suurelta. Kepan järjestösihteeri Sanna Rekola on koonnut taulukon erilaisista tavoista määrittellä järjestöjä (s. 8-9). Lisäksi hän esittelee, miten Kepassa jäsenjärjestöjä luokitellaan (s. 10).

Vapaaehtoistoiminta on usein toimintaa toisten aseman parantamiseksi tai yhteisen hyvän edistämiseksi. Ihmisen käyttäytymisessä on kautta historian ollut altruismia, ja yhteisön hyvinvoinnin eteen toimimista on yleisesti arvostettu. Vapaaehtoistyö ei kuitenkaan yleensä ole vastikkeetonta. Se voi esimerkiksi tarjota sosiaalisia suhteita, hyödyllisyyden tunnetta ja oppimismahdollisuuksia. Ihmiset tekevätkin vapaaehtoistyötä monenlaisin motiivein. Marianne Nylund ja Tapio Leskinen käsittelevät artikkeleissaan näitä motiiveja sekä niihin liittyviä arvoja ja moraalia.

Kehitysyhteistyössä vapaaehtoistyön innoittajana toimii halu tehdä hyvää. Etelä-pohjoinen -ulottuvuus tuo työhön omat haasteensa, eikä yhteisesti

ymmärretyn ”hyvän” määrittely aina ole yksinkertaista. Tiina Kontinen pohtii tekstissään kehitysyhteistyön instituution vaikutuksia ihmisten väliseen vapaaehtoiseen kanssakäymiseen. Kehitysyhteistyöhankkeen toteutus harvoin onnistuu pelkällä vapaaehtoisuudella, ja valtaosa kehitysyhteistyötä tekevästä järjestöistä saakin hankeavustusta julkisista verovaroista. Julkinen rahoitus tuo mukanaan rajoituksia. Kepan ohjelmasuunnittelija Anja Onali selvittää artikkelissaan ulkoministeriön näkökulmaa vapaaehtoistyöhön ja esittää vastauksia moniin järjestöille tärkeisiin kysymyksiin vapaaehtoistyöstä ja hankehallinnosta. Artikkelit antaa hyödyllisiä vinkkejä esimerkiksi siitä, millaiset lait vaikuttavat vapaaehtoistyöhön ja miten vapaaehtoistyö budjetoidaan hankedokumenteissa.

Taipumus yhteiskunnalliseen vastuuseen tulee usein jo kodin perintönä, kuten Leo Lindstedtin kertomus osoittaa. Kehitysyhteistyön keskeisenä haasteena on toisen kulttuurin, sen tapojen ja kielen tunteminen. Harri Kivelä kertoo Vaasan kehityskaaseuran oppimistarinan Tansanian Morogorossa, ja AFAES-järjestön aktiivi Aria Arai kuvaa Suomessa asuvien ulkomaalaisten kokemuksia vapaaehtoistyön vaikeudesta sekä ontuvasta yhteistyöstä suomalaisten järjestöjen kanssa.

Myös etelän kumppanit tekevät vapaaehtoista työtä yhteisten hankkeiden hyväksi, mutta korvaukseton vapaaehtoistyö voi etelässä olla paljon merkittävämpi taloudellinen uhraus kuin Suomessa. Millaisia vaikutuksia tuloeroilla on etelän järjestökenttään? Onko vain rikkailla varaa vapaaehtoistyöhön? Millaista vapaaehtoistyötä etelän kansalaisyhteiskunnissa tehdään? Näitä kysymyksiä käsittelevät teksteissään Kepan kehityspoliittiset työntekijät Esa Salmi ja Larissa Bruun sekä tansanialainen tutkija Kenny Manara.

Antoisia lukuhetkiä!

Helsingissä 28.3.2008

Outi Hakkarainen ja Tiina Kontinen

Miten määritellä pieni järjestö?

Määrittelyn peruste	
Jäsenmäärä	Pieni jäsenmäärä on kenties ilmeisin pienen järjestön ominaisuus, mutta rajan voi määränkin perusteella vetää moneen kohtaan. Onko järjestö pieni, jos jäseniä on alle 50? Olisiko se edelleen pieni, vaikka jäseniä olisi 200? Myös jäsenten laskeminen voi olla ongelmallista, sillä järjestön jäsenten määrittely ei aina ole yksiselitteistä. Lasketaanko jäseniksi vain jäsenmaksunsa maksaneet, vai voidaanko laskuun ottaa mukaan myös järjestön toimintaan osallistuvat henkilöt? Entä järjestön mahdolliset asiakkaat? Jos järjestö ei kerää jäsenmaksua, voidaanko jäsenistä ylipäänsä puhua? Monella järjestöllä jäsenyyden käsite on häilyvä. Järjestön toimintaan tavalla tai toisella osallistuvat tahot voivat olla myös asiakkaita, osallistujia tai tukijoita. Järjestöillä voi olla myös jäsenyhdistyksiä. Lasketaanko myös jäsenyhdistysten jäsenet mukaan järjestön jäsenmäärään, vai ovatko jäsenyhdistykset samanarvoisia jäseniä kuin henkilöjäsenet?
Jäsenten aktiivisuus	Jäseniin liittyen voidaan keskustella myös jäsenten osallistumisen intensiteetistä. Aktiivisten jäsenten määrä saattaa olla todella pieni, vaikka jäseneksi kirjautuneita olisi paljon. Jäsenten aktiivisuuteen vaikuttavat olennaisesti järjestön toimintamuodot. Tarjoaako järjestö jäsenilleen toimintamahdollisuuksia, vai ovatko jäsenet ennen kaikkea tukijoita? Riittääkö suuri joukko passiivisia jäseniä tekemään järjestöstä suuren? Viime aikoina on keskusteltu runsaasti siitä, kuinka ihmisten pitkäaikainen sitoutuminen järjestötyöhön on vähentynyt. Silläkin on vaikutuksensa järjestön kokoon. Jos osallistujien määrä vaihtelee esimerkiksi kampanjoittain, voidaanko vaihtelut huomioida järjestön koon määrittelyssä?

Vapaaehtois-työvoima vai palkattu henkilökunta?	Pienten järjestöjen ajatellaan usein toimivan vapaaehtoisten voimalla. Kuitenkin myös jäsenmäärältään pienellä järjestöllä voi olla palkattua henkilökuntaa, ja suurenkin järjestön toiminta voi pohjautua vapaaehtoistyölle. Vapaaehtoisjärjestöt erotetaan säännöllisesti ammattilaisista. Vapaaehtoinenkin voi kuitenkin tehdä työtä järjestössä täysipäiväisesti, joten tehokkuuden ja työtuntien välillä ei välttämättä ole havaittavaa eroa. Entä jos palkattu henkilökunta on kausiluontoista, määräaikaista tai puolipäiväistä? Miten suuret resurssit pieneksi katsotulla järjestöllä ylipäänsä saa olla?
Varallisuus ja toiminnan budjetti	Yleinen oletamus on, että pienet järjestöt toimivat pienellä budjetilla. Pieni joukko ihmisiä ei voi pyörittää suuria rahavirtoja, edes hanketyössä – vai voiko? Onkin kiinnostavaa kysyä, missä kulkee pienen järjestön budjetin raja ja kuka sen määrittää. Suuremmankin järjestön toiminnassa pieni joukko ihmisiä saattaa vastata järjestön rahankäytöstä – mikä on tällöin ero pieneen järjestöön? Voiko järjestö olla pieni, jos sen budjetti on suuri? Toiminnan budjettia arvioitaessa voidaan myös pohtia, onko merkitystä sillä, mihin järjestön varat käytetään – perustoimintojen vai projektien pyörittämiseen? Entä onko väliä sillä, mistä varat ovat peräisin? Kuinka paljon omaisuutta pienellä järjestöllä saa olla?
Toiminnan vaikuttavuus	Järjestön toiminnan volyymia tarkasteltaessa voidaan myös tarkastella järjestön vaikuttavuutta. Kuinka vaikuttavaa työtä järjestö tekee? Kuinka tunnettu ja näkyvä se on? Kuinka suurta joukkoa toiminta koskettaa paikallisesti, valtakunnallisesti tai kansainvälisesti? Voiko pieni järjestö saada aikaan suuria? Voiko se olla vaikutusvaltainen asiantuntija, vai onko uskottavuus sidoksissa jäsenmäärään, budjettiin, palkattuun henkilökuntaan tai muuhun vastaavaan ominaisuuteen?

Lähde: Sanna Rekolan esitelmä tutkija-toimijaverkoston tapaamisessa 31.3.2007

Kepa ja järjestöjen määrittelyn vaikeus

Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry on kattojärjestö, johon vuonna 2008 kuuluu lähes 280 jäsenjärjestöä. Ne ovat keskenään hyvin erilaisia, joukkoon mahtuu niin tuhansien jäsenten ammattiyhdistyksiä kuin muutaman ihmisen voimalla toimivia paikallisjärjestöjä. Puolella jäsenjärjestöistä on toiminnan keskiössä kehitysyhteistyö, puolella Suomessa tehtävä kansainvälisyyskasvatus. Kepan pääkohderyhmänä ovat pienet ja keskisuuret järjestöt, joiden toiminta-edellytyksiä Kepa pyrkii palveluillaan erityisesti vahvistamaan.

Suurin osa Kepan jäsenistä kuuluu nykyisen jaottelun perusteella pienten ja keskisuurten järjestöjen ryhmään. Pienimmät järjestöt (alle sata henkilöjäsentä) muodostavat noin 40 prosenttia Kepan jäsenkunnasta, mutta jos rajaksi asetetaan 500 jäsentä, nousee osuus 64 prosenttiin. Yli 5 000 jäsenen järjestöjä on noin 15 prosenttia.

Järjestöt maksavat Kepalle jäsenmaksua kokonsa mukaisesti. Kokoa mitataan henkilöjäsenmäärällä, mutta sen laskeminen on toisinaan haasteellista. Monilla yhdistyksillä on henkilöjäsenten lisäksi yhdistysjäseniä. Miten nämä tulisi huomioida laskutoimituksessa? Pitkällisten keskustelujen tuloksena Kepassa on päätetty laskea jäsenmäärään kuuluvaksi myös jäsenjärjestöjen jäsenyhdistysten henkilöjäsenet. Tällä menetelmällä järjestöjen jäsenmäärät nousevat korkeiksi, mutta antavat kuitenkin käsitystä järjestön kapasiteetista ja toiminnan volyymistä. Määrittelytavan voi kuitenkin kyseenalaistaa viittaamalla esimerkiksi toiminnan budjettiin, sillä suurellakin järjestöllä voi olla pieni budjetti ja pienellä suuri.

Jäsenmäärän laskeminen mutkistuu entisestään, jos järjestön omat säännöt eivät määrää jäsenille jäsenmaksuveloitetta. Tällöin jäsenkunta on helposti passiivinen ja jopa vaikeasti todennettava. Muutaman jäsenen järjestöt saattavat koordinoita hyvinkin suurta verkostoa, esimerkiksi kummeja tai lahjoittajarekisteriä. Oma kysymyksensä on myös henkilökunnan suhde järjestöön. Ovatko järjestön vapaaehtoiset ja palkatut työntekijät automaattisesti järjestön jäseniä?

Kepassa jäsenmaksuluokkien väliset rajat kulkevat suhteellisen kaukana toisistaan. Ristiriitoja kuitenkin syntyy, jos jäsenmäärä, budjetti ja toiminnan volyymi ovat kovin eri tasoilla. Jos jäsenmäärä on huomattavan korkea suhteessa budjettiin, voi järjestö kokea maksuluokituksensa epäoikeudenmukaiseksi. Samalla tavalla pieni, suurella rahalla toimiva järjestö voitaisiin helposti sijoittaa jäsenmääränsä edellytyksiä korkeampaan jäsenmaksuluokkaan.

Sanna Rekola

I Vapaaehtoisuuden aatteet ja hallinnon haasteet

Mahdollisuuksien Torilla Porvoossa 2007.

Globaalin auttajan arvot ja moraal

Tapio Leskinen

Tavallaan kaikki suomalaiset ovat globaaleja auttajia, sillä julkista kehitysyhteistyötä toteutetaan verorahoin. Sen lisäksi suomalaiset ovat aktiivisia auttajia myös omasta vapaasta tahdostaan. Puolet heistä lahjoittaa rahaa ulkomailla toimiville suomalaisille kansalaisjärjestöille, kahdeksan prosenttia on tällaisissa järjestöissä jäsenenä ja viisi prosenttia toimii järjestöissä vapaaehtoistyöntekijöinä.

Itse olen sekä kehitysyhteistyön ammattilainen että vapaaehtoinen toimija. Olen työskennellyt Kirkon Ulkomaanavussa 20 vuotta, lähinnä kotimaan työn tiedotuksessa, varainhankinnassa ja koulutuksessa; merimiespappina Buenos Airesissa Argentiinassa sekä 1990-luvulla El Salvadorissa Luterilaisen maailmanliiton kehitysyhteistyöohjelman johtajana. Viimeiset kolme vuotta olen toiminut Suomen Lähetysseuran ulkomaanosastolla, jossa vastaan ulkoministeriön rahoitusta hoitavasta yksiköstä. Olen ollut työssä ja toiminut vapaaehtoisena kristillisessä opiskelijaliikkeessä ja monissa muissa solidaarisuusaktiiviteeteissa.

Altruistisuus eli auttamishaluisuus on globaali ilmiö ja kuuluu paljolti kaikkien ihmisten ja yhteisöjen arvoihin ja elämään, ja siitä käydään aktiivista kansainvälistä keskustelua³. Tällaista keskustelua käydään yhä enemmän myös Suomessa, etenkin Marianne Nylundin (ks. artikkeli tässä raportissa), Anne Birgitta Yeungin, Juho Saaren, Sakari Kainulaisen, Aila-Leena Matthiesin, Heikki ja Kirsi Hiilamon sekä muiden tutkijoiden ansiosta. Myös vapaaehtoista kehitysyhteistyötä ja ihmisten näkemyksiä siitä on tutkittu melko paljon. Tutkimussuuntauksen aloittanut tanskalainen Jörgen Lissner⁴ on alan vanhin guru. Hän on pohtinut ihmisten innostusta vapaaehtoiseen kehitysyhteistyöhön. Motivovatko ihmisiä merten takaa tulevat viestit köyhyydestä ja ongelmista vai kiinnostuvatko he hiljalleen myös kehitysmaista oltuaan ensin aktiivisia omassa ympäristössään – esimerkiksi kylä-, kaupunki- tai korttelitoiminnassa. Toinen

keskeinen tutkija on norjalainen Terje Tvedt⁵, joka on lisännyt ymmärrystä siitä, että arvoyhteisöt eli ammattiyhdistysliike ja erilaiset uskonnolliset ja yleishuomaanit yhteisöt vaikuttavat vahvasti ihmisten valintoihin ja toimintaan.

Wojciech S. Sokolowski, David Snow ja Martti Siisiäinen ovat selvittäneet arvojen ja asenteiden sekä sosiaalisten siteiden merkitystä vapaaehtoistoiminnassa ja sen tukemisessa⁶. He ovat tuoneet esiin myös niin sanotun spiraaliajatuksen ihmisen vapaaehtoisuuden kehittymisestä. Sen mukaan ihminen liittyy ensin mukaan johonkin järjestöön tuntematta juurikaan sen arvoja ja toimintaa, hän vain haluaa hyvin käytännöllisesti liittyä mukaan järjestön toimintaan. Järjestössä hän alkaa oppia lisää, ja tämä oppiminen vahvistuu spiraalimaisesti ja vahvistaa myös hänen osallistumistaan. Lopulta hänestä voi tulla vaikkapa järjestöjen puheenjohtaja. Kehysanalyysi puolestaan selvittää yksityisen ihmisen ja järjestön arvojen sekä ajattelun yhteensopivuutta.

Omassa väitöskirjassani selvitin vapaaehtoista kehitysyhteistyötä, mitä suomalaiset siitä ajattelevat ja miten he sitä toteuttavat⁷. Keräsin kirkkososiologian alaan kuuluvan tutkimukseni aineiston elo-syyskuussa 2000, lähetin kyselyn väestörekisterikeskuksen tekemälle tuhannen suomalaisen satunnaisotokselle. Heistä 455 vastasi kyselyyn, mikä on riittävän suuri otos yleistettävien johtopäätösten tekemiseen. Esittelin tutkimukseni tuloksia tutkija-toimijaverkoston tapaamisessa syksyllä 2007. Tässä kirjoituksessa käsittelem tulosten lisäksi myös niitä asioita, joita alustukseni yhteydessä käydyssä keskustelussa nostettiin esiin.

Mitä globaali auttaminen tarkoittaa?

Väitöskirjaa tehdessäni globaali auttaminen ei ollut yleinen ja itsestään selvä käsite, mutta se oli kuitenkin juuri oikea termi tutkimukseeni. Globalilla viitataan kansainväliseen, maailmanlaajuiseen auttamiseen, joka konkretisoituu valtion ja järjestöjen kehitysyhteistyössä. Pohjimmiltaan kyse on auttamisesta, jossa maailman voimavaroja jaetaan ja tasataan. Tätä työtä ovat tehneet historiallisesti esimerkiksi suomalaiset lähetysjärjestöt ja toisen maailmansodan jälkeen entistä enemmän lukuisat kansalaisjärjestöt, jotka edustavat niin sanottuja vanhoja ja uusia sosiaalisia liikkeitä. Auttaminen on mielestäni konkreettista ja todellista toimintaa, jossa avun antamisen määritelmänkin mukaisesti siirtyy

oikeasti resursseja paikasta toiseen. Äiti Teresa on todennut, että ihmisten pitäisi antaa niin, että se tuntuu myös antajan elämässä.

Tutkija-toimijaverkoston keskustelussa auttajan käsite todettiin ainakin kehityskysymysten kontekstissa ongelmalliseksi, koska siinä kristallisoituu kyseenalainen valtasuhde. Auttajan vastaparina on väistämättä autettava ja tällaisessa asetelmassa tasa-arvoinen vuorovaikutus on vaikeaa. Auttamisessa on siten sisään rakennettuna hyväntekeväisyyden näkökulma, joka objektiivoi avunsaajaa ja estää kehityskriittistä näkökulmaa nousemasta esiin. Tämän takia meidän pitäisi puhua ennemmin epäoikeudenmukaisuuksien murtamisesta kuin auttamisesta. Keskustelussa auttajan vastakohtaksi nostettiin myös vastuunkantaja, joka ottaa kehitysmaiden tilanteen lisäksi vastuun omasta lähiympäristöstään ja yhteiskunnastaan. Ideaalissa tilanteessa vastuunkantaja ottaa sellaista globaalia vastuuta, joka näkyy paikalliselta globaalille tasolle.

Auttajan käsitteen käyttö on toki riski, mutta perustelen valintaani auttamisen laajalla määrittämisellä. Kirkolla on diakonia, joka on auttamista, mutta siinä on kaksi näkökulmaa. Karitatiivinen on välittömän hädän kohtaamista ja auttamista, esimerkiksi terveydenhuoltoa. Profeetallinen diakonia puolestaan on yhteiskunnan rakenteiden muuttamista siitä näkökulmasta, joka diakonian todellisuudesta syntyy. Rakenteellinen näkökulma on siis mukana diakoniassa, vaikka sitä kutsutaankin kirkon auttamistyöksi tai palvelutoiminnaksi.

Varsinkin amerikkalaisessa hyväntekeväisyystutkimuksessa pohditaan paljon yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja välittömän avun suhdetta. Miten on mahdollista todistaa melko suuressa amerikkalaisessa kaupungissa se, pystyykö aktiivinen ihminen saamaan enemmän aikaan vaikuttamalla päättäjiin kuin järjestämällä soppakeittiöitä asukkaille? Kumpi näistä lähestymistavoista on jollakin aikavälillä parempi? Lähteekö muutos yksilön vai yhteiskunnan rakenteiden muutoksesta? Olen 60-lukulaiseen perintöön tukeutuen useimmiten ollut sitä mieltä, että ensin on korjattava rakenteet ja että yksilö muuttuu ja saa parempia mahdollisuuksia muuttuvien rakenteiden myötä. Todellisuudessa kaikki auttaminen merkitsee muutoshaastetta sekä auttajan että autettavan elämässä. Lisäksi auttaminen on haaste koko yhteiskunnan ja parhaimmillaan koko globaalien yhteisön arvoille ja rakenteille.

Pyrin tietoisesti huomioimaan tutkimuksessani myös kehitysyhteistyön yhteiskunnallisuuden ja saamaan vastaajat miettimään esimerkiksi globaalia

epäoikeudenmukaisuutta. Ihmisten käsitykset globalisaatiosta nousivatkin jopa hämmästyttävän hyvin esiin, vaikka kyseessä oli auttamislähtöinen tutkimus. Joillekin ihmisille rakenteelliset kysymykset ovat toki vieraita ja he määrittelevät auttamisen antamiseksi. Väittäisin kuitenkin, että ihmisillä ei yleensä ole ongelmia auttamis-sanan kanssa ja että he määrittelevät sen laajasti. He ymmärtävät, että heidän täytyy auttaa kadulla makaavaa ihmistä, mutta se ei kuitenkaan tarkoita, etteivät he pyrkisi myös vaikuttamaan kaupungin sosiaalipalvelujen saavuuteen ja haluaisi muuttaa huonosti toimivia yhteiskunnallisia rakenteita.

Selvitin tutkimuksessani myös parhaita auttamisen keinoja. Tuloksissa tuli selvästi esiin se, että joidenkin mielestä on ensisijaista muuttaa maailmantalouden rakenteet oikeudenmukaisiksi, kun toisten mielestä maailman ongelmia hoidetaan parhaiten pienimuotoisella avulla. Tätä kysymyksenasettelua olisi mielenkiintoista tutkia enemmän. Tutkija-toimijaverkoston keskustelussa nousi esiin kiinnostava ajatus siitä, että voisimme tutkia, miten ihmisten suhtautuminen sanaan ”auttaa” nivoutuu heidän käytännön solidaarisuustoimintaansa. Löytyisikö korrelaatiota ihmisten toimintatavoissa ja heidän suhtautumisessaan termiin ”auttaa”?

Motiivien moninaisuus

Ihmisillä on hyvinkin erilaisia motiiveja vapaaehtoiselle toiminnalleen. Arvojen ohella myös sosiaaliset siteet ja toiminnalliset syyt voivat olla tärkeitä selittäviä tekijöitä vapaaehtoistyölle.

Mitä arvot ovat? Niistä voi olla monenlaisia käsityksiä, ja niitä voidaan tutkia ja testata monin tavoin. Yksi tapa on tarkastella asioita, jotka innostavat ihmisiä ajattelemaan tai saavat heidät toimimaan jonkin epäkohdan poistamiseksi. Arvot aktivoituvat, kun ne ovat uhattuina. Mikäli arvonani on ympäristön suojeleminen, aktivoitunut, jos ympäristö on uhattuina. Keskustelu arvoista synnyttää monenlaisia jännitteitä. Miten yhteisöllisiä tai yksilöllisiä ihmisten arvot ovat? Ovatko ihmisten arvot muuttumassa entistä yksilöllisemmiksi ja minäkeskeisemmiksi? Vai onko tilanne päinvastainen?

Humanistiset arvot, joissa korostuvat yleiset ihmisarvot, ovat hyvin ratkaisevia kehitysyhteistyöhön liittyvässä vapaaehtoistoiminnassa. Tärkeitä ovat myös uskonnolliset arvot, joissa korostuu halu auttaa ihmisiä lähimmäisenrak-

kauden pohjalta. Kysymys on myös moraalisesta valinnasta, oikean ja väärän punnitsemisesta.

Yleinen käsitys on, että arvot jäsentyvät ihmisellä aikuistumisen myötä, pääasiassa kahteenkymmeneen ikävuoteen mennessä. Nämä arvot sitten määrittävät ihmisten koko elämää, millaisia valintoja he tekevät, ja miten he suhtautuvat esimerkiksi toisten ihmisten auttamiseen. Tämän käsityksen mukaan arvot muuttuvat hyvin hitaasti. Vapaaehtoistyön viimeaikaisessa tutkimuksessa arvot kuitenkin nähdään entistä dynaamisemmin: ihmisten arvot voivat muuttua elämänkaaren erilaisissa vaiheissa, elämäntilanteiden mukaan.

Parhaillaan käydään keskustelua arvojen dynaamisuudesta ja staattisuudesta, johon vapaaehtoistyön motiivikeskustelu on tuonut lisää elementtejä. Keskeisiä tutkijoita ovat tässä yhteydessä muun muassa Anne Birgitta Yeung ja Marianne Nylund. Vapaaehtoistyöntekijää ei enää nähdä uhrautujaksi, joka panee kaiken peliin, mutta ei saa itse mitään. Nyt ajatellaan pikemminkin päinvastoin. Myös vapaaehtoistyöntekijä saa toiminnastaan iloa ja hyötyä, vapaaehtoistyö ja auttaminen tuottavat hyvää myös tekijälleen. Tätä hyvää voidaan Yeungin mukaan kuvata kolmella o-kirjaimella: osaaminen, osallisuus ja onnellisuus.

Ihmisten sosiaaliset siteet virittävät, motivoivat, kutsuvat, käynnistävät ja innostavat vapaaehtoiseen toimintaan yleisesti. Monen vapaaehtoistyöhön osallistuvan syy tulla mukaan on kutsu, jonka on esittänyt hänelle läheinen ja tärkeä ihminen. Vapaaehtoisuuden taustalla voi myös olla useita erilaisia syitä. Omassa tutkimuksessani jäsensin 20 väittämän pohjalta viisi yleistä perussyötä osallistua kehitysyhteistyöjärjestöjen toimintaan: (1) kultainen sääntö, (2) ilo ja oppiminen, (3) uusien ystävien saaminen, (4) vieraisiin kulttuureihin tutustuminen sekä (5) säälän ja syyllisyyden tunteminen (taulukko 1).

Kultaisen säännön mukaan ihminen haluaa tehdä toisille samoin kuin toivoo itselleen tehtävän. Hän tuntee Jumalan rakkautta ja haluaa jakaa sitä eteenpäin. Hänelle lahjoittaminen on kristillistä, ihmisen inhimillinen ja moraalinen velvollisuus. Hän haluaa edistää oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa ja toteuttaa lähimmäisenrakkautta. Ihminen on aiemmin ehkä itse kokenut puutetta ja hätää ja haluaa nyt auttaa muita. Hän tuntee läheisyyttä kehitysmaiden köyhiin.

Iloa ja oppimista kokeva auttaja on kiinnostunut kehitysyhteistyöjärjestöjen edistämistä asioista. Hän haluaa auttaa ihmisiä, joilla on ongelmia. Hänel-

lä on tarve saada iloa ja merkitystä elämäänsä. Hän haluaa oppia uusia asioita maailmasta ja kehityksistä. Joillekin vapaaehtoisuus on mahdollisuus saada uusia ystäviä. Toiset puolestaan ovat kiinnostuneita erilaisista kulttuureista ja elämäntavoista. He ajattelevat, että osallistumisesta voi olla hyötyä työpaikan saamisessa. Kehitysyhteistyö tarjoaa mahdollisuuden saada yhteyden ihmisiin eri puolilla maailmaa, mistä voi olla hyötyä myöhemmin elämässä. Ihminen voi toimia myös sen takia, että tuntee sääliä hädässä olevia kohtaan. Hän tuntee syyllisyyttä toisten köyhyydestä ja hädästä, eikä pysty kieltäytymään auttamisesta. Uutiset kehitysmaiden kärsivistä ihmisistä saavat hänet toimimaan.

Taulukko 1. Kehitysyhteistyöjärjestöjen toimintaan osallistumisen syyt

Niiden vastaajien prosenttimäärä, jotka olivat täysin tai osittain samaa mieltä kyselyssä esitetystä viidestä toiminnallisesta syystä (summuuttajat).	Vastaajille itselleen tärkeimmät syyt osallistua kehitysyhteistyöjärjestöjen toimintaan (summuuttajat)
Ilo ja oppiminen 60 % Kultainen sääntö 41 % Sääli ja syyllisyys 29 % Ystävät 22 % Kulttuurit ja hyöty 19 %	Auttamisen halu 48 % Lähimmäisenrakkaus 39 % Ystävien vaikutus 13 % Ylimääräinen aika 12 %

Lähde: Leskinen 2003.

Tutkija-toimijaverkoston keskustelussa pohdittiin, miten hyvin ihmisten motiivit mahtavat sanallistettuihin vaihtoehtoihin istua. Ihmisten syvimmat motiivit voivat toisaalta olla sellaisia, etteivät he ehkä itsekään osaa niitä sanallistaa tai he saattavat antaa itsestään tietoisesti vääränlaista kuvaa. Sanallisiin vaihtoehtoihin vastaaminen onkin kvantitatiivisen tutkimuksen perusongelmia. Ymmärtävätkö vastaajat kysymykset oikein? Kysymyksiä yritetään tehdä niin, että samoja asioita kysytään monella eri tavalla. Vastausvaihtoehdot ovat pitkiä, koska niillä haetaan yksittäisen vastauksen merkityksen sijaan johdonmukaisuutta. Tässä mielessä laadullinen tutkimus haastatteluineen menee tietenkin syvemmälle ja on siten ilman muuta parempi menetelmä. Tietoa voidaan kuitenkin saada ihmisiltä vain kysymällä. Mikäli kysytään laadullisesti vain muutamalta ihmiseltä, tutkimuksen edustavuus kärsii. Paras olisi, jos tutkimus sisältäisi sekä laadullista että määrällistä aineistoa.

Keskustelussa pohdittiin myös sitä, miten tärkeää on ylipäänsä pohtia ihmisten toiminnan motiiveja. Onko sillä merkitystä, että ihminen auttaa esimerkiksi egoistisista syistä, jos jotain yhteiskunnallisesti hyödyllistä saadaan aikaan? Ihmisten syillä auttaa ei välttämättä aina ole merkitystä, mutta motiivit alkavat merkitä silloin kun mietitään, miten muutokseen tulisi pyrkiä, esimerkiksi muuttamalla rakenteita vai suoralla avustamisella. Avunsaajalle tai yhteistyökumppanille voi hyvinkin merkitä se, miksi ja miten yhteis- tai avustustyötä tehdään. Auttajan arvot ja motiivit vaikuttavat siihen, että resursseja ylipäänsä jaetaan, mutta ne kytkeytyvät suoraan myös siihen, mihin resurssit konkreettisesti käytetään.

Kansalaisjärjestöt avun kanavana

Ihmiset lahjoittavat tai osallistuvat kehitysyhteistyöhön useimmiten kansalaisjärjestöjen kautta. Järjestöt voivat olla hyvinkin erilaisia: suuria tai pieniä, poliittisesti tai uskonnollisesti sitoutuneita tai sitoutumattomia. Ihmiset luonnollisesti valitsevat sopivan järjestön oman ideologiansa mukaisesti. Luottamus pohjautuu riittävän yhdenmukaiseen käsitykseen yhteiskunnasta ja kehityksestä. Taulukossa 2 esitetään, mitä vastaajat toivoivat kehitysyhteistyötä tekevilta kansalaisjärjestöiltä.

Miten järjestöt jäsennetään? Selvitin tutkimuksessani myös suomalaisten näkemyksiä kehitysyhteistyötä tekevista järjestöistä ja muista vastaavista toimijoista. Taulukossa 3 järjestöt on ryhmitelty sen pohjalta, kuinka läheiseksi vastaajat ne itselleen kokivat. Kysyin läheisyyttä tuntemisen tai tietämisen sijaan, jotta vastaamisen rima ei nousisi liian korkeaksi. Lisäksi Tvedtin ja Lissnerin teorioiden mukaan näissä asioissa on kyse nimenomaan arvoista. Ihmiset yhdistävät järjestön arvomaailman omaansa, jos järjestö koetaan läheiseksi. Läheisyyden kokeminen siis mittaa ihmisen ja järjestön arvojen yhteneväisyyttä. Yksityisen vastaajan arvomaailman voi olettaa pysyvän suhteellisen vakaana, joten jos hän oli kokenut yhden tai useamman järjestön itselleen läheiseksi, yhdisti myös näitä järjestöjä toisiinsa jokin yhtenäinen arvomaailma. Siten vastaajien kokeman läheisyyden perusteella oli mahdollista ryhmitellä kehitysyhteistyötä tekeviä järjestöjä niihin johdonmukaisiin luokkiin, jotka tutkimuksessa esiintyvät.

Tutkija-toimijaverkoston keskustelussa ihmeteltiin, että taulukossa on mukana myös valtion virallinen kehitysapu ja vieläpä kohdassa ”maailmanparantajat”. Perustelen tätä sillä, että joillekin kansalaisille riittää, että he osallistuvat kehitysyhteistyöhön valtion kautta. Näin heidänkin kantansa saadaan näkyviin. Valtio on yksi ja varsin näkyvä kehitysyhteistyötoimija, joka voidaan myös osittain nähdä tiettyyn altruistiseen arvovalintaan perustuvana erityistyömuotona. Mielenkiintoista on, että se asettuu ihmisten mielikuvissa samalle arvoulottuvuudelle kuin esimerkiksi Kepa.

Taulukko 2. Mitä kehitysyhteistyötä tekeviltä kansalaisjärjestöiltä toivotaan.

”Yhteyksien luominen”	Tutustumismatkat, vierailut, yhteys kirkkoon, aatteellisuus, asiantuntijoiden lähettäminen, vastuu Suomessa, ohjeet osallistumisesta.
”Luotettavuus”	Apu varmasti perille, kehitysmaiden ongelmien tunteminen, autetaan auttamaan itseään, yleisesti tunnettu.
”Ihmisoikeudet”	Puolustaa ihmisoikeuksia, puolueettomuus, antaa tietoa avustuskohteista, yhteistyö muiden järjestöjen kanssa, tavoittaa köyhistä köyhimmät.
”Yhteistyö”	Paikallisten asiantuntemus, pitkäaikaiset yhteistyökumppanit, yhteistyö kehitysyhteistyön viranomaisten kanssa, vaikuttaa päättäjiin.
”Myös kotimaassa”	Järjestöllä on toimintaa myös kotimaassa.

Lähde: Leskinen 2003.

Taulukko 3. Järjestöjen ja muiden vastaavien toimijoiden ryhmittely vastaajien kokeman läheisyyden perusteella.

"Perusauttajat"	SPR, Unicef, YK-liitto, PeLa, MLL, Unifem, WWF, SPA
"Maailmanparantajat"	Kansainvälinen Solidaarisuussäätiö, SASK, Reilun kaupan edistämisyhdistys, Kepa, Emmaus, Plan, Valtion virallinen kehitysapu
"Hoivaajat"	Kuurojen liitto, Suomen Lähetysseura, Kirkon Ulkomaanapu, Näkövammaisten keskusliitto, Luonto-Liitto
"Perinteiset auttajat"	NMKY, NNKY, Marttaliitto, Lähetysten kehitysapu
"Ihmisoikeudet ja luonto"	Amnesty, Greenpeace
"Yhteisvastuu"	Yhteisvastuukeräys, UFF

Lähde: Leskinen 2003.

Keskustelussa tuotiin esiin se, että lahjoittamisesta on nykyään tehty teknisesti hyvin helppoa ja kätevää. Rahaa voi lahjoittaa matka- tai lankapuhelimella niin nopeasti ja kätevästi, että ihmiset saattavat huomaamattaan lahjoittaa vuosittain isojakin summia. Isoilla kansalaisjärjestöillä on myös hyvin toimivia sopimuksia pankkien ja liikeketjujen kanssa. Asiakas voi halutessaan pyöristää ostoksena seuraavaan tasasummaan kymmenen sentin tarkkuudella tai pankin käyttömaksusta ohjautuu osa jollekin järjestölle.

Tosiasia on, että avustuksia saadaan vain, jos niitä pyydetään. Mikäli järjestöt ja vastaavat toimijat haluavat laajentaa keräyspiiriään, niiden on kehitettävä uusia yhteydenpidon muotoja ja tehtävä lahjoittaminen käteväksi. Yleinen käsityshän on, että asiat on tehtävä nykyisessä kiireellisessä elämänmenossa helpoksi. Tosin helppokaan keino ei välttämättä toimi, koska auttamisen tai auttamatta jättämisen syyt ovat moninaiset. Omasta mielestäni ihmisten pitäisi avustaa järjestöjä ja olla mukana niiden toiminnassa, kun taas järjestöjen tulisi olla käyttämättä valtavasti rahaa tiedotteisiin ja muihin keinoihin lahjoittajia vakuuttaakseen. Jos lahjoittajan ja järjestön arvomaailmat sopivat hyvin yhteen, ei mainonnalla ole merkitystä. Avustajat monesti sanovatkin, että älkää turhaan lähettäkö mitään esitteitä. Miksi tuhlat rahaa esitteiden painamiseen, kun monet lahjoittajat muutenkin uskovat asiaan ja haluavat auttaa ilman erilisiä pyyntöjä?

Millaisia auttajia suomalaiset ovat?

Olen tutkimuksessani määritellyt erilaisia suomalaisten auttamiseen vaikuttavia arvosuuntauksia. Olen tunnistanut seuraavat neljä arvosuuntausta: altruistisuus, sovinnaisuus, egoistisuus ja yksilöllinen altruistisuus. Tämä on luonnollisesti karkea luokitus, koska todellisuudessa ihmisten arvojen päälinjat sekoittuvat ja menevät osittain päällekkäin. Selvitin erityisesti sitä, miten nämä suuntaukset liittyvät ajatuksiin kehitysyhteistyöstä. Egoistisuuden tulkinnassa on otettava huomioon, että se voi olla vahvaa minäkeskeisyyttä mutta myös järkevää huolehtimista omien yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden toteutumisesta.

Altruistisuutta tärkeänä pitävät suomalaiset kannattavat maailmanlaajuista suvaitsevaisuutta ja omastaan tinkimistä, vastustavat epätasa-arvoa, lisäävät kehitysyhteistyömäärärahoja sekä lahjoittavat rahaa enemmän, säännöllisemmin ja useammalle järjestölle kuin muut. Sovinnaiset taas lahjoittavat harvoille järjestöille, mutta tekevät sen useammin ja lahjoittavat kerralla enemmän. Egoistiset lahjoittavat vähemmän ja harvemmille järjestöille, eivätkä juuri osallistu niiden toimintaan. Nämä erilaiset arvotyypit korreloivat aikaisemmin esitettyjen vapaaehtoisuuden taustalla olevien toiminnallisten syiden kanssa. Altruistien ja sovinnaisien ihmisten taustalla vaikuttavat erityisesti oppiminen ja niin sanottu kultainen sääntö, egoistien taustalla puolestaan sääli, syyllisyys ja ystävyyksien saaminen. Lisäksi erityisesti sovinnaisilla vaikuttaa myös kulttuureihin tutustumisen mahdollisuus ja siitä saatava hyöty.

Kehitysyhteistyön tärkeyttä määrittäessä tutkimuksessani tuli puolestaan esiin kolme erilaista arvosuuntausta: globaali ihmisyys, globaali uskonnollisuus ja globaali kumppanuus. Tämä jaottelu perustuu kysymykseen siitä, mitkä arvot ovat kehitysyhteistyössä tärkeitä.

Globaalia ihmisyyttä tärkeänä pitävien mielestä tärkeitä asioita kehitysyhteistyössä ovat suvaitsevaisuus, pyyteettömyys, kaikkien oikeus ihmisarvoiseen elämään, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus sekä kansalais- ja ihmisoikeudet. Globaalia uskonnollisuutta kannattavat ihmiset pitivät tärkeinä uskonnollisia arvoja, avunsaajan tottelevaisuutta ja kunnioitettavaa käytöstä. Tässä ajattelutavassa korostuu ehkä konservatiivisuudeksi ymmärrettävä perinteinen käsitys auttajan paremmasta asemasta ja oikeudesta puuttua autettavien tapoihin ja

käyttäytymiseen. Globaalin kumppanuuden kannattajat katsovat, että kehitysyhteistyössä on ensisijaisesti kunnioitettava aitoa kumppanuutta ja avunsaajan itsenäisyyttä.

Tutkimukseni mukaan auttajia on neljää tyyppiä: myönteinen suurauttaja, kielteinen pienauttaja, myönteinen miniauttaja ja globaali altruisti. Otin tyypittelyyn mukaan vastaajien arvosuuntaukset, käsitykset kehitysyhteistyöstä ja globalisaatiosta sekä tiedot osallistumisesta vapaaehtoiseen kehitysyhteistyöhön. Nämä ryhmittymät muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, jossa vastaajat erottuvat toisistaan selvästi myös puoluetaustan, iän, varallisuuden, uskonnollisen aktiivisuuden ja monen muun indikaattorin mukaan.

Esimerkiksi globaaleja altruisteja ovat iäkkäät uskovaiset naiset, jotka lahjoittavat paljon, kannattavat reilua kauppaa ja oikeudenmukaisia hintoja kehitysmaiden tuotteille sekä julkisen kehitysavun lisäämistä ja ulkomaalaisten työhakijoiden saapumista Suomeen.

Taulukko 4. Auttajien neljä tyyppiä

Myönteiset suurauttajat (N=96)
Kielteiset pienauttajat (N=54)
Myönteiset miniauttajat (N=74)
Gloaalit altruistit (N=44)

Lähde: Leskinen 2003.

Tutkija-toimijaverkoston keskustelussa kysyttiin, kuinka paljon tuloistaan ihmiset lahjoittavat, ja kuinka suuria eroja eri ryhmien lahjoittamisissa summissa on. Yleisesti ymmärretään, että köyhät lahjoittavat suhteellisesti enemmän kuin rikkaat, koska he tietävät mitä köyhyys on. Tämä suuntaus tuli esiin myös omassa tutkimuksessani. Alemman tulotason vastaajat lahjoittivat suhteellisesti enemmän kuin ylemmän tulotason vastaajat, mutta absoluuttisena määränä hyvätuloiset kuitenkin lahjoittavat enemmän. Tämä on luonnollista, koska heillä on paljon enemmän rahaa käytettävissään.

Meidän pitäisi kuitenkin vähän tarkemmin tarkastella syitä siihen, miksi rikkaat eivät suhteellisesti lahjoita niin paljon kuin köyhät. Miksi he eivät anna? En selvittänyt tätä kysymystä tutkimuksessani, mutta uskoisin lahjoittamisen taustalla olevan ennen kaikkea ihmisen arvot ja asenteet, ei niinkään varallisuus. Käyttäytymiseemme vaikuttavat vahvasti käsityksemme maailman tilas-

ta ja avun tarpeesta sekä roolistamme omassa ja globaalissa yhteiskunnassa, samoin kuin suhde erilaisiin arvoyhteisöihin, erityisesti uskontoon. Egoistisimmin suuntautuneet haluavat menestyä ja kasvattaa varallisuuttaan, heille jokainen on oman onnensa seppä. Uskonnollisesti aktiiviset antavat enemmän ja toimivat muutenkin toisin kuin sellaiset, joilla ei ole samaa taustaa.

Tulevaisuuden haasteita ja trendejä

Verkoston keskustelussa tuotiin esiin, että Helsingin järjestöpiireissä tulee vastaan monenlaisia arvoja. Tutkimukseni otos sen sijaan on kaikista suomalaisista, joiden arvot kuitenkin ovat pääasiassa melko perinteisiä, ehkä konservatiivisiaakin. Entä tulevaisuudessa? Mihin suuntaan suomalaisten arvot ovat muuttumassa? Maailma muuttuu ja siinä mukana myös suomalaiset.

Tutkimuksessa esiin tulleet arvot näyttävät tosiaan melko perinteisiltä. Olen miettinyt sitä, ja tästä aiheesta väitöskirjatutkimustani tulisikin jatkaa. Ainakin Marianne Nylund, Anne Birgitta Yeung, Martti Puohiniemi ja muutamat muut, kuten Juho Saari sosiaalipolitiikan puolella ovat lähteneet pohtimaan altuismia, suomalaisten arvojen muutosta ja vapaaehtoistyötä.

Asiassa on kaksi puolta. Yleisesti arvojen sanotaan muuttuvan hitaasti, mutta tilanne riippuu tietysti siitä, millä tasolla arvoista puhutaan. Mikäli kyseessä ovat vaikka perhearvot, perheen tärkeys, niin niiden muuttuminen on varmasti hidasta. Toisaalta sanotaan, että juuri perhearvot muuttuvat nykyisin aikaisempaa nopeammin, koska maailma muuttuu nopeasti ja erilaisia asioita nousee esille.

Modernisaation myötä on syntynyt jälkimoderni ihminen. Autonominen ja itsenäinen ihminen, joka ei taivu enää suurten oppien sanelemiin ratkaisuihin. Hän päättää entistä enemmän itsenäisesti uskonnostaan ja elämäntavastaan. Tällainen muutos on varmasti tapahtumassa, ja sitä on mielenkiintoista seurata. Toisaalta itse ajattelen, että elämän ehdot sinänsä pysyvät pitkälti samoina. Ihminen syntyy, kuolee ja elää siinä välissä. Sen sijaan ne asiat, joita arvostetaan, saattavat muuttua ja minäkeskeinen yksilöllisyys kasvaa. Meidän pitäisi osata nähdä, miten yksilöllisyydestä kasvaa se yhteisöllisyys, jota välttämättä tarvitaan yhteiskuntien toiminnassa.

Vapaaehtoisuuden arvot ja motiivit⁸

Marianne Nylund

Ihmiset osallistuvat vapaaehtois- ja kansalaistoimintaan edistääkseen omaa sekä kanssaihminen hyvinvointia ja arkielämän sujuvuutta tai muuttaakseen vallitsevia käytäntöjä. Toiminnan piirissä tavataan toisia samankaltaisessa elämäntilanteessa olevia ihmisiä, jolloin voidaan osallistua johonkin itselle mielekkääseen tekemiseen⁹.

Vapaaehtois- ja kansalaistoiminnassa on erilaisia organisoitumisen muotoja spontaaneista talkoista ja naapuruus- sekä vertaisverkostoista järjestäytyneempiin kansalaisliikkeisiin ja vapaaehtoisjärjestöihin¹⁰. Tässä artikkelissa käsittelen organisoitua vapaaehtois- ja vertaistoimintaa sosiaali- ja terveysjärjestöissä. Järjestöt¹¹ toimivat sekä sosiaalisena yhteisönä että poliittisen vaikuttamisen kanavana. Spontaania, virallisesti rekisteröimätöntä kansalaisaktiivisuutta edustavat erilaiset virtuaaliset yhteisöt ja vertaisryhmät¹² sekä yhden asian liikkeet kirjaston tai päiväkodin säilyttämiseksi tai kehitysvammaisten asuntolan rakentamisen vastustamiseksi¹³.

Artikkelissani tarkastelen vapaaehtoistoiminnan arvoja, motiiveja ja tulevaisuuden haasteita. Aluksi kerron, miksi vapaaehtoisuus kiinnostaa yleisellä tasolla, miten vapaaehtoistoimintaa määritellään sekä mitä käsitteet anti, arvot ja osallisuus sisältävät vapaaehtoistoiminnan näkökulmasta. Artikkelin lopussa esitän joitain esimerkkejä vapaaehtoistoiminnan tulevaisuudesta meillä ja maailmalla. Lisäksi esittelen vapaaehtoistoiminnan haasteita ja mahdollisuuksia. Tarkastelen vapaaehtoistoimintaa pääosin sosiaali- ja terveysalojen ja -järjestöjen näkökulmasta. Tästä johtuen vertaan vapaaehtoistoimintaa myös palattuun ammattityöhön.

Suomessa aktiivista ja monimuotoista vapaaehtoistoimintaa

Usein puhutaan siitä, kuinka Suomi on yhdistysten luvattu maa, mutta toisaalta vapaaehtoistoiminnan ajatellaan olevan marginaalista julkisten hyvinvointipalveluiden takia. Useiden tutkimusten mukaan näin ei ole, vaan vapaaehtoisten lukumäärät ja aktiivisuus ovat eurooppalaisella tasolla ja jopa joitakin maita suurempia. Suomalaisista 30-36 prosenttia osallistuu aktiivisesti. Muihin Pohjoismaihin verrattuna osallistuminen on kuitenkin vähäisempää¹⁴. Aktiiviseksi osallistumiseksi useimmissa tutkimuksissa lasketaan osallistuminen vähintään kerran vuodessa vapaaehtoistoimintaan. Kaikissa viidessä Pohjoismaassa ihmiset osallistuvat eniten kulttuuri- ja urheilutoimintaan. Seuraavaksi eniten osallistutaan sosiaalipalveluihin, ammatillisten yhdistysten toimintaan, humanitaariseen- ja edunvalvontatoimintaan sekä asuinaluetoimintaan (järjestykset vaihtelevat maasta riippuen)¹⁵.

Lester Salamon ja Helmut Anheier¹⁶ ovat tutkineet Johns Hopkins yliopiston laajassa kansainvälisessä vertailututkimuksessa kolmannen sektorin toimintaa eri maissa ja maanosissa. Näissä tutkimuksissa Suomen kolmas sektori ei suuresti erotu muista, vaikka Pohjoismailla onkin omat erityispiirteensä¹⁷. Suomen kolmas sektori on pienempi kuin muissa Pohjoismaissa, mutta muuten hyvin samankaltainen¹⁸. Suomessa vapaaehtoistoimintaa on määrällisesti paljon, ja se on merkityksellistä vapaaehtoisille itselleen, avun saajille sekä paikallisyhteisöille¹⁹.

Kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa on Pohjoismaissa tutkittu usein hyvinvointivaltion näkökulmasta, huolimatta siitä, että hyvinvointi on rakentunut tiiviissä vuorovaikutuksessa kansalaisyhteiskunnan liikkeiden kanssa²⁰. Kansalaisjärjestöt ja -liikkeet ovat osaltaan luoneet omanlaisensa kulttuurin ja perinteet, jotka ovat olleet pohjana universaalien ja tasavertaisen pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin kehittymiselle²¹. Tutkimus on vähitellen 1990-luvulta alkaen siirtynyt tarkastelemaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa niiden toimijoista itsestään käsin²². Tarvitsemme edelleen lisää tutkimuksia siitä, miten vapaaehtoisten ääni kuuluu yhteiskunnallisessa keskustelussa. Toinen tutkimaton alue on ”autettavien” näkökulma. Esimerkiksi vanhusten tai vammaisten kanssa tehdään paljon vapaaehtoistyötä, mutta harvemmin tutkitaan ”avun vastaanot-

tajien” näkökulmaa. Tutkijoita ovat kiinnostaneet enemmän vapaaehtoistoimijoiden motiivit. Eräänä poikkeuksena tästä on Anne Hartikaisen²³ tutkimus, jossa tarkastellaan vapaaehtoisen ja pitkäaikaispotilaan keskinäistä vuorovaikutusta sairaalan arjessa.

Vapaaehtoistoiminta alkoi kiinnostaa poliitikkoja ja muita toimijoita etenkin 1990-luvun alussa laman aikana. Silloin Suomeen perustettiin noin 20 työttömien yhdistystä, joista osa on jo lopettanut toimintansa²⁴. Julkisessa keskustelussa kansalaisia pidetään voimavarana, olivat he sitten omaishoitajia tai vapaaehtoisia sairaaloissa ja laitoksissa. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ja vapaaehtoisten roolit ovat puhuttaneet jo vuosikymmeniä sekä meillä että muualla. Poliitikot ovat esimerkiksi pohtineet, voidaanko vapaaehtoisten avulla vähentää sosiaali- ja terveysalan julkisia palveluita. Vapaaehtoisia ja vapaaehtoistoimintaa on kuvattu myös ”unelmasektorina” (dream sector), joka voi ratkaista kaikki taloudelliset, poliittiset ja moraaliset ongelmat²⁵.

Vapaaehtoistoiminnan määritelmiä

Erilaiset käsitteet ja niiden käyttö luovat erilaisia mielikuvia vapaaehtoistoinnasta. *Talkoot ja talkootyö* antavat hyvin positiivisen vaikutelman Suomessa kuten monissa muissakin maissa²⁶. Talkoo-sanaa on vaikea kääntää muille kielille, mutta se ei tarkoita, että kyseistä toimintaa ei olisi muissa maissa tai kulttuureissa²⁷. *Armeliaisuus, hyväntekeväisyys* ja *vapaa huoltotyö* -käsitteet kuulostavat vanhahtavilta²⁸. Hyväntekeväisyydestä ja hyväntekeväisyysjärjestöistä puhutaan edelleen erityisesti Pohjois-Amerikassa ja Iso-Britanniassa, joissa nämä käsitteet esiintyvät myös lainsäädännössä²⁹. Suomen kieleen puolestaan on vakiintunut käsite *vapaaehtoistoiminta*. Toinen paljon käytetty käsite *vapaaehtoistyö* on ongelmallisempi, sillä se liitetään usein keskusteluun palkkatyön ja vapaaehtoistyön rajoista. Tutkimuksissani olen päättänyt käyttää käsitettä vapaaehtoistoiminta (voluntary action), jonka ymmärrän vapaaehtoistyötä laajemmaksi termiksi.

Anne Birgitta Yeungin kanssa toimittamassamme teoksessa *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*³⁰ käsitelimme aihetta yksilön arjen näkökulmasta ja pohdimme, mitä vapaaehtoistoiminta antaa auttajille ja avun vastaanottajille. Emme lähteneet yksiselitteisesti määrittelemään vapaaehtoi-

suutta, vaan jokainen kirjoittaja määritteli omalla tavallaan vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen. Määritimme vapaaehtoistoiminnan yksinkertaistaen: ”palkaton, vapaasta tahdosta kumpuava yleishyödyllinen toiminta, joka useimmiten on organisoitunut jonkun tahon avustuksella”³¹. Tutkimuksissa vedetään usein raja siihen, tutkitaanko järjestöjen kautta tehtävää vapaaehtoisuutta vai organisoimatonta vapaaehtoisuutta. Esimerkiksi kouluissa vanhemmat osallistuvat monenlaiseen vapaaehtoistoimintaan, vaikka eivät ole vanhempainyhdistyksen jäseniä. Toimintaa on erilaisten tapahtumien ja juhlien järjestämisestä leivonnaisten myymiseen leirikouluja varten.

Vapaaehtoistoiminta-teoksen keskeiset käsitteet ja sisällöt kiteytyvät kolmeen teemaan: anti, arvot ja osallisuus, joita tarkastellaan sosiaalialan ja kirkon vapaaehtois- ja vertaistoinnassa³². *Anti* koostuu muun muassa seuraavista sisällöistä: mitkä ovat vapaaehtoistojen kokemukset toimintansa antoisuudesta; mitä vapaaehtoistoiminta antaa ihmisille itselleen; miksi he ovat lähteneet mukaan toimintaan ja miksi he jatkavat sitä. Anne Hartikaisen artikkelista välittyy selkeästi, miten vapaaehtoinen lähtee vanhuksen näkökulmasta liikkeelle ja lukee runoja ja keskustelee päivän tapahtumista sekä miten toinen osapuoli vuorostaan kommentoi luettua tai kertoo äänestäneensä presidentinvaaleissa.

Mitkä *arvot* ovat vapaaehtoisuuden motivaation ja sitoutumisen taustalla ja miten ne vaikuttavat? Haastattelu- ja kyselytutkimuksissa vapaaehtoiset kertovat jonkun omakohtaisen tapahtuman olleen motiivina lähteä mukaan vapaaehtoistoimintaan, esimerkiksi että he itse ovat saaneet apua vaikeassa elämäntilanteessa. Minkälaisia arvoja tai maailmankuvallisia elementtejä toiminta voi ilmentää? Taustalla on usein henkilökohtainen arvo, maailmankatsomus, on se sitten henkinen, uskonnollinen tai humaani. Esimerkiksi Hannu Sorri³³ kuvaa kirkon vapaaehtoistoimintaan osallistuneiden motiivien taustana olevan henkisen tuen antaminen toisille.

Mitä *osallistumisen* ja *osallisuuden* eri muotoja vapaaehtoistoiminta voi sisältää? Onko osallisuuden käsitteessä jotain ongelmallista? Osallisuuden käsite ei ole yksiselitteinen eikä ainoastaan positiivinen. Kaarina Mönkkönen³⁴ kirjoittaa toiminnallisuuden ja osallisuuden merkityksestä vapaaehtoistyössä ja ammatillisessa auttamistyössä korostaen yhteistä tekemistä, ei jaottelua auttajiin ja autettaviin. Hän pohtii minkälaisissa tilanteissa ja rooleissa ihmiset löytävät

”toiminnallisia juonia elämäänsä” ja korostaa, että kansalaistoiminnan mahdollisuudet ovat nimenomaan vertaisuudessa, maallikkoudessa ja toiminnassa itsessään.

Motiivit osallistua vapaaehtoistoimintaan

Anti ja arvot

Useiden kotimaisten ja kansainvälisten tutkimusten tulos on, että vapaaehtoistoimintaan osallistumisen motiivien taustalla on erilaisia arvoja, elämäkokemuksia ja -tilanteita. Usein motiivit ovat sekoitus halusta auttaa muita (altruistiset motiivit) ja kehittää itseään oppimalla uusia asioita ja tutustumalla uusiin ihmisiin ja asioihin (egoistiset eli itsekkäät motiivit³⁵)³⁶. Vapaaehtoistoiminnassa tekijä saa hyvän mielen muiden auttamisesta. Useissa arvotutkimuksissa, jotka eivät suoraan liity vapaaehtoisuuteen, korostetaan, että ihmiset ovat entistä individualistisempia ja keskittyvät vain omaan elämäänsä. Halu auttaa tai olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa, jotka eivät kuulu ”omaan ryhmään” tai naapurustoon, olisi tutkimusten mukaan vähenemässä³⁷. Jopa vuosia tai vuosikymmeniä kestäneen vapaaehtoistoiminnan aikana yksilön motiivit usein vaihtelevat yksilöllisistä tarpeista toisten auttamiseen tai päinvastoin.

Leskinen tarkastelee arvojen merkitystä lähetystyössä ja kehitysyhteistyössä:

”Sosiaalisena toimintana lähetystyö ja kehitysyhteistyö ovat yhteisöllisyyden ilmentymää, institutionaalista altruismia. Yksilön kannalta on kyse joistakin omista, puhtaasti itsekeskeisistä tavoitteista luopumisesta, jonkin resurssin luovuttamisesta yhteisöllisyyden asialle. Mikä saa aikaan tämän ”luopumisen”? Miksi ihmiset ovat halukkaita valitsemaan yhteisöllisyyden, kun valittavana on itsenäinen, omia tavoitteita palveleva elämäntapa? Millä perusteella ihmiset ja yhteisöt voivat olla epäitsekkeitä? Vapaaehtoistoiminnassa puhutaan arvojen ja asenteiden, toisaalta sosiaalisten siteiden, esimerkiksi tärkeiden ystävien vaikutuksesta. Liittyminen yhteisölliseen toimintaan voi tapah-

tua molemmista syistä. Liian usein on kuitenkin niin, ettei resursseja päästä luovuttamaan hyville yhteisöllisille asioille, vaikka valmiudet olisivatkin olemassa, koska mukaan tulemisen kutsua ei kukaan esitä. Tämä on vapaaehtoistoimintaan mobilisoitumisen suuri ongelma, jossa hyvin toimivat sosiaaliset siteet voivat saada arvokysymyksiäkin tärkeämmän roolin.”³⁸

Sitaatin lopussa Leskinen viittaa siihen, mihin monissa muissa tutkimuksissakin on päädytty: useat ihmiset lähtisivät vapaaehtoistoimintaan mukaan, jos joku vain kysyisi. Anne Birgitta Yeung³⁹ tutki vuonna 2001 vapaaehtoistoimintaan liittymistä. Tutkimuksen mukaan suomalaisista noin 30–36 prosenttia osallistuu jossain elämänsä vaiheessa vapaaehtoistoimintaan. Suomalaisessa haastattelututkimuksessa 41 prosenttia vapaaehtoisista osallistui, koska he halusivat auttaa muita ja 16 prosenttia osallistui, koska heillä oli ylimääräistä aikaa tai he halusivat tehdä jotain hyödyllistä⁴⁰.

Tyypillinen väite on, että nuoret eivät lähde mukaan vapaaehtoiseen toimintaan. Yeungin mukaan vuonna 2002 nuorista 39 prosenttia osallistui vapaaehtoistoimintaan, mikä on suurempi kuin koko väestön keskimääräinen osuus. Heistäkin, jotka eivät ole mukana, 58 prosenttia lähtisi mukaan, jos joku pyytäisi. Usein oletamme, että nuoret ovat passiivisia, mikä ei siis tutkimuksen mukaan pidä paikkaansa. Yeungin tutkimus koskee kaikkea vapaaehtoistoimintaa, ei vain sosiaali- ja terveysalaa, vaan myös eläin- ja ympäristönsuojelua, urheilua ja ihmisoikeuksia⁴¹.

Nuorten vapaaehtoisten motiiveista olen⁴² käyttänyt käsitettä ”yksilöllinen yhdessäolo” (individualistic togetherness). Nuoret (15–25 v.) kuvasivat motiivejaan esimerkiksi näin: ”vapaaehtoistoiminta on hauskaa ja siitä saa uusia ystäviä”; ”hauskaa, hyviä ystäviä, hyvä fiilis”; ”yhdistää hauskuuden ja hyödyllisyyden”⁴³. Myös vanhemmissa ikäryhmissä voidaan puhua ”yksilöllisestä yhdessäolosta”, mikä sisältää sekä yksilölliset että kollektiiviset motiivit (individually together)⁴⁴.

Yhteis pohjoismaisessa vertailututkimuksessa⁴⁵ pohjoismaalaisten vapaaehtoisten tärkein motiivi oli halu auttaa toisia ja toiseksi tärkein oppiminen.⁴⁶ Vastaavassa yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa⁴⁷ kaksi tärkeintä olivat altruismi ja identiteetti, ja vasta neljäntenä tuli oppimismotiivi⁴⁸. Suomen aineistossa oli

enemmän ikäihmisiä, eläkeläisiä sekä runsaasti Suomen Punaisen Ristin (SPR) vapaaehtoisia. Koko pohjoismaisessa aineistossa suurin osa oli SPR:n ja lastensuojelujärjestöjen vapaaehtoisia⁴⁹. Anne-Birgitte Yeungin⁵⁰ motiivitutkimuksessa kaksi tärkeintä motiivia olivat saaminen ja antaminen. Tutkimustulokset korostivat enemmän sosiaalisten kontaktien ja auttamishalun roolia sekä epävirallisen oppimisen merkitystä kuin aikaisemmat motiivitutkimukset. Yeungin⁵¹ mukaan vapaaehtoisten sitoutuneisuutta voi kuvata sanoin: ”Tämä on minun juttuni!”.

Anne Hartikainen⁵² tarkastelee osallistuvan havainnoinnin avulla vapaaehtoistyöntekijöitä, jotka käyvät pitkäaikaissairaiden osastolla. Hartikaisen tutkimus havainnollistaa vapaaehtoisen läsnäolon ja kosketuksen merkityksen pitkäaikaissairaiden elämässä. Kohtaamisissa korostuu vertaisuus ja vastavuoroinen auttaminen, ei niinkään hyväntekeväisyysasenne, vaan nimenomaan läsnäolo. Hartikaisen tekstejä lukiessa huomaa, miten vaikeaa on määrittellä ammattilaisten ja vapaaehtoisten roolien erot ja argumentoida vapaaehtoisten tärkeyden puolesta. Ammatillaiset varmasti haluaisivat kokea samankaltaista läsnäoloa ja vuorovaikutusta pitkäaikaissairaiden kanssa, mutta vähäisten henkilöresurssien takia heillä ei useinkaan ole aikaa istua ja jutella tai lukea kirjoja potilaiden kanssa.

Monimuotoinen osallisuus

Osallisuus perustuu kansalaisten vapaa- ja omaehtoisuuteen sekä kuulumisen ja mukanaolon tunteeseen⁵³. *Osallistuminen* nähdään toimintana, jossa ihmiset osallistuvat yhdessä muiden kanssa sosiaaliseen tai poliittiseen tapahtumaan⁵⁴. Ideaali on, että kansalaiset osallistuvat oma-aloitteisesti ja omista intresseistä, mutta osallistumisprosessit voivat olla myös toisten, ulkopuolisten määrittelemiä⁵⁵ tai muodostua sellaisiksi. *Osallistamisesta* puhutaan usein silloin, kun ”kansalaisia vaaditaan tai kehoitetaan osallistumaan” yhteiskunnallisiin hankkeisiin⁵⁶. Esimerkiksi päättäjät tai sosiaalityöntekijät voivat toivoa ja kehottaa kansalaisia osallistumaan erilaisiin asuinalueen projekteihin⁵⁷.

Ihmiset lähtevät usein mukaan vapaaehtois- ja vertaistoimintaan oma-kohtaisen elämäntilanteen tai kiinnostuksen innoittamina⁵⁸. Osallistumisen taustalla voivat olla sen hetkinen oma tai sukulaisen elämäntilanne, eläkkeelle

jääminen, avioero tai vammaisen lapsen syntyminen. Toinen tärkeä osallistumisen syy on, että pyydettiin mukaan tai äänestettiin esimerkiksi jonkun yhdistyksen hallitukseen⁵⁹. Edellä mainitut syyt mainitsi laajassa tanskalaisessa tutkimuksessa 54–58 prosenttia vastaajista (n=1090). Samassa tutkimuksessa tanskalaisilta kysyttiin, miksi he eivät osallistu vapaaehtoistoimintaan. Vastaajista 66 prosenttia ilmoitti ettei heillä ollut aikaa, 17 prosenttia ei ollut kiinnostunut ja 11 prosentilta ei ollut kysyty⁶⁰. Suomessa kolme tärkeintä osallistumattomuuden syytä olivat vastaavia: 44 prosenttia vastasi, ettei ollut ylimääräistä aikaa, 13 prosentilla ei ollut erityistä syytä ja 11 prosentilta ei ollut kysyty⁶¹. Ajan puute on selvästi tärkein osallistumattomuuden syy sekä Suomessa että Tanskassa.

Vertaisryhmä- ja vapaaehtoistoiminnassa voivat yhdistyä sekä henkilökohtainen että yhteiskunnallinen osallistuminen. Omat *kokemukset* voivat esimerkiksi *politisoitua*⁶² siten, että henkilö liittyy itselleen tärkeän järjestön edunvalvontatehtäviin tai kertoo perheensä elämäntilanteesta erilaisissa tilaisuuksissa. Näistä on useita esimerkkejä mediassa, jossa sekä julkisuuden henkilöt että muut kansalaiset kertovat omakohtaisista tai perheensä mielenterveysongelmista, päihdelapsuudesta tai vammaisen lapsen syntymästä. Enenevässä määrin myös monikulttuurisuuteen liittyvät asiat, kuten rasismi ja maahanmuuttajuus aktivoivat ihmisiä mukaan toimintaan. Kun oma tilanne on selkiytynyt, halutaan mukaan edunvalvontaan ja epäkohtien viemiseen eteenpäin päättäjille.

”Me meille” ja ”me teille” -vapaaehtoisuus

Olen vertaillut vertaisryhmien ja vapaaehtoisjärjestöjen auttamisorientaatioita ja tietopohjaa omien aineistojeni sekä kirjallisuuden pohjalta⁶³. Jaotteluni perustuu ruotsalaisten tutkijoiden luokitteluun vapaaehtoisjärjestöistä⁶⁴. *Auttamisorientaatiolla* (help orientation) tarkoitan tässä yhteydessä sitä, mistä näkökulmasta apu tai tuki tulee: onko se alhaalta ylöspäin (bottom-up) vai ylhäältä alaspäin (top-down) auttamista. *Tietopohja* (type of knowledge) tarkoittaa, mihin tietotyyppiin toiminta perustuu: korostuuko tiedossa kokemuksellisuus, maallikkous vai ammatin tai koulutuksen kautta saatu tieto. Seuraavaksi kuvai-

len ensin vertaisryhmien ja sen jälkeen vapaaehtoisjärjestöjen auttamisorientaatiota ja tietopohjaa.

Taulukko 5. Auttamisorientaatio ja tietopohja vertaisryhmissä ja vapaaehtoisjärjestöissä

	Vertaisryhmät (self-help groups/mutual support groups)	Vapaaehtoisjärjestöt (voluntary organisations)
Auttamisorientaatio	”Me meille” Bottom-up Horisontaalisuus	”Minä sinulle”; ”Me teille”; ”Minä/me heille” Top-down Vertikaalisuus
Tietopohja	Kokemustieto Kokemuksellinen asiantuntijuus	Kokemustieto Maallikkotieto Ammattilaistieto

Lähde: Nylund 2007 (muokattu ks. Nylund 2000, 35-36).

Vertaisryhmien ja joidenkin vapaaehtoisjärjestöjen auttamisorientaatiota voi kuvailla ”me meille” -suuntautuneeksi. Suomalaisista järjestöistä esimerkiksi vammaisjärjestöt tai työttömien yhdistykset⁶⁵ ovat ”me meille” -järjestöjä, jolloin auttamisorientaatio lähtee ruohonjuuritasolta, tuen muodot ovat tasavertaisia (horisontaalisuus) ja ryhmä tai järjestö koetaan omaksi. Hartikainen⁶⁶ puhuu esimerkiksi ”meidän ikääntyvien yhteisöistä”, johon kuuluvat sekä kolmannen iän vapaaehtoiset että vapaaehtoistoiminnan ”asiakkaat”⁶⁷. Vuorovaikutus perustuu vertaisuuteen ja vastavuoroiseen auttamiseen. Samaistuminen iäkkäisiin ”asiakkaisiin” harvoin on lähtökohtana 20- tai 30-vuotiailla vapaaehtoistyöntekijöillä, vaikka motiiveissa auttaminen, sosiaalisuus ja sosiaaliset verkostot ovatkin keskeisiä⁶⁸.

Tietopohja ”me meille” -järjestöissä perustuu pääosin *kokemustietoon*⁶⁹ ja *kokemukselliseen asiantuntijuuteen*, mikä kertyy muiden samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien kanssa. Kokemuksellinen asiantuntijuus haastaa esimerkiksi lääkäreiden, psykologien tai muiden ammattilaisten asiantuntijatietoa kertomalla oman arjen kokemuksista. Kokemusten jakaminen ja ryhmän tuki edesauttavat voimaantumista sekä henkilökohtaisesti että yhteiskunnallisesti⁷⁰. Ryhmän jäsenet yksin tai yhdessä haluavat puuttua havaitsemiinsa epäkohtiin,

liittyvät ne sitten sosiaali- ja terveystalvveluihin tai laajemmin erilaisiin globaaleihin kysymyksiin.

Vertaisryhmien rinnalle lisäisin ”user organisations” (käyttäjäjärjestöt⁷¹), joista norjalaiset tutkijat ovat kirjoittaneet⁷². *User organisations* ovat palveluiden käyttäjien järjestöjä, mutta jäsenet eivät halua käyttää käsitteitä asiakas- tai kulltajajärjestö (client/consumer organisations⁷³). Käyttäjäjärjestöt ovat esimerkiksi vammaisjärjestöjä, työttömien ja toimeentulotuen saajien järjestöjä, joita on perustettu enenevässä määrin 1990-luvulta alkaen. Nämä järjestöt haluavat tulla kuulluksi ja osallistua hyvinvointipalvelujen suunnitteluun ja tarpeiden kartoittamiseen. Pohjoismaalaisten vapaaehtoisjärjestöjen painotetaan olevan järjestöjä, jotka tuovat kansalaisten äänen kuuluville (voice organisations)⁷⁴. Käyttäjäjärjestöt haluavat kuitenkin kyseenalaistaa pohjosmaisen käsityksen, jonka mukaan kaikki toimijat (esim. vapaaehtoisjärjestöt) ovat tasa-arvoisia. Pienten ”marginaalijärjestöjen” ruohonjuuritason äänen kuuleminen on edelleenkin työn takana. Käyttäjäjärjestöjen lähtökohtana on, että kaikilla kansalaisilla tulisi olla yhtäläinen oikeus aktiivisesti osallistua päätöksentekoprosessiin⁷⁵. Suomessa työttömien yhdistykset ovat yksi esimerkki käyttäjäjärjestöistä.

Vapaaehtoisjärjestöt ovat olleet hyvin monenmuotoisia Suomessa eri vuosikymmeninä. Esimerkiksi 1800-luvulla hyväntekeväisyysjärjestöiden auttamisorientaatio voidaan luokitella ”minä sinulle” -kategoriaan; yläluokan naiset auttoivat köyhiä viemällä heille ruokakoreja ja Raamattuja⁷⁶. Kärjistäen voidaan todeta, että nykypäivänä ”me teille” -auttamisorientaatio ilmenee pohjoismaalaisten apuna Afrikan ja Etelä-Amerikan maille sisältäen hierarkkisuutta auttajien ja autettavien välillä. Voidaan kysyä, onko vielä ”minä/me heille” -*auttamista*? Se tarkoittaa, että autettavat koetaan hyvin kaukaisiksi, toiseen ryhmään kuuluviksi. Me autamme esimerkiksi aidiin sairastuneita tai syrjäytyneitä antamalla rahaa, mutta samalla ajattelemme, että emme itse kuulu siihen ryhmään, tai sairaudet ja köyhyys eivät kosketa meitä⁷⁷. Emme halua olla osallisena autettavassa ryhmässä, haluamme pitää etäisyyttä joihinkin ryhmiin ja pysyä nimettöminä, mutta ”omantunnon paikkaamiseksi” haluamme antaa rahaa keräyksiin. Auttamisorientaatio lähtee ylhäältä alaspäin (top-down) ja on epätasa-arvoista (vertikaalisuus). Tällöin avun vastaanottajilta ei aina kysytä haluavatko he ja minkälaista apua ja keneltä.

Vapaaehtoisjärjestöt ovat usein yhdistelmä erilaisia auttamisorientaatioita, kuten vapaaehtoisten jäsenten kokemustietoa, maallikkotietoa sekä ammattilaistietoa. Sosiaali- ja terveysalan järjestöissä korostuu erityisesti ammattilaistieto ja akateeminen tietopohja.⁷⁸ Joidenkin tutkimusten mukaan osa vapaaehtoisjärjestöistä luottaa yhä enemmän ammatilliseen ja tieteelliseen tietoon⁷⁹, kun toisaalla taas painotetaan toisen tiedon ja vastatiedon merkitystä vastakohtana tieteelliselle tiedolle⁸⁰.

En väitä, että vertaisryhmät ja vapaaehtoisjärjestöt ovat selkeästi jotain tyyppiä, vaan korostan, että järjestöjä on monenlaisia ja niissä sekoittuvat useat tekijät. Nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa, 2000-luvulla, on vaikea arvostella niitä toimintatapoja, joita oli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alussa, jolloin yhteiskuntarakenne ja yksilöiden väliset hierarkiat olivat hyvin toisenlaisia. Järjestöt on perustettu erilaisissa kulttuurisissa ja poliittisissa ilmapiireissä. Esimerkiksi vammaisjärjestöjen perustamisessa on usein ollut mukana myös vammaisia, kuten mykkien järjestön perustamisessa vuonna 1886⁸¹. Henkilöt, joilla on ollut jokin vamma tai sairaus, ovat kokeneet, että muut eivät ymmärrä heidän asiaansa, koska heillä ei ole omakohtaista kokemusta siitä.

Vapaaehtoistoiminnan tulevaisuuden näkymät

Kansainvälisten tutkimusten mukaan vapaaehtoistoiminnassa on näköpiirissä erilaisia trendejä, joista osa on jo osittain toteutunut ja toteutumassa Suomesakin⁸². Sitoutumiseen liittyvät ongelmat näyttävät olevan keskeisellä sijalla, kun tarkastellaan vapaaehtoisen osallistumisen trendejä nyky-yhteiskunnassa. Näitä ovat 1) lyhytaikainen vapaaehtoisuus; 2) yritysten vapaaehtoistoimintaprojektit; 3) virtuaalivapaaehtoisuus; ja 4) ylikansallinen vapaaehtoisuus.

Episodisen eli lyhytaikaisen vapaaehtoisuuden nousu on selkeästi lisääntynyt, myös kansainvälisten vapaaehtoistutkimusten mukaan. Tämä vapaaehtoisuuden muoto voidaan jakaa edelleen (a) *hetkelliseen vapaaehtoisuuteen*, joka on lyhytkestoista toimintaa, jota tehdään juuri niin kauan kuin itseä kiinnostaa. Jatkuvuuden puute on kuitenkin esimerkiksi tukihenkilötoiminnassa iso ongelma. Toinen lyhytaikaisen vapaaehtoisuuden muoto (b) *harjoitteluvapaaehtoisuus* voi liittyä johonkin koulutukseen tai kuulua peruskoulun tai yliopiston opinto-ohjelmaan (ks. esim. Eskola & Kurki 2001). Kolmas muoto on (c) *satunnai-*

nen vapaaehtoisuus, joka on säännöllistä ja tapahtuu esimerkiksi kerran vuodessa (esim. Yhteisvastuu- ja Nälkäpäiväkeräykset).⁸³ Pätävä vapaaehtoisuus ei sinänsä ole sen huonompaa kuin pitkäkestoinenkaan. On kuitenkin sellaisia projekteja ja toimintoja, joihin tarvitaan pidemmäksi aikaa sitoutuvia henkilöitä.

Toisena kansainvälisenä muutostrendinä ovat *yritysten vapaaehtoisprojektit*, jotka eivät Suomessa vielä ole niin tavallisia, vaikka ovatkin lisääntymässä⁸⁴. Ajatuksena on, että yritykset tarjoavat työntekijöille vapaaehtoistoimintaohjelmia. Ne ovat yleensä hankkeita, joissa yksilöt tarjoavat sosiaalista tukea tai osallistuvat yhteisölliseen palvelutoimintaan työnantajan rohkaisemana ja tukemana. Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa tällaista toimintaa on ollut jo yli 20 vuotta. Voidaan myös kysyä, ovatko yritysten vapaaehtoisprojektit yksilöiden kannalta vain ylimääräistä ohjelmaa jo muutenkin kiireisen työelämään? Miksi yritysten kannattaa omalla ajallaan antaa työntekijä esimerkiksi sosiaalipalvelujen vapaaehtoisjärjestöjen käyttöön? Tutkimusten mukaan työntekijöiden stressi vähenee, he kokevat vapaaehtoistoiminnan mielekkääksi ja heidän itsetuntonsa kohoaa⁸⁵. Vapaaehtoisuus nähdään siis molemminpuolisena voitotilanteena. Toki useat isommat järjestöt haluavat sponsoroida erilaista hyväntekeväisyyttä ja hyviä hankkeita, liittyivät ne sitten luonnonsuojeluun tai kehitysyhteistyöhön.

Kolmas tulevaisuuden suuntaus, *virtuaalivapaaehtoisuus*, on koko ajan lisääntymässä ja vapaaehtoisten rekrytointi tapahtuu paljolti internetin kautta⁸⁶. Jos ajatellaan nuorten rekrytoimista, niin internet varmasti helpottaa tiedon välittämistä ja nuoret voivat itse hakea tietoa eri järjestöistä ja vapaaehtoistoinnasta. Pienille järjestöille www-sivujen ylläpito voi kuitenkin olla työlästä ja usein joku jäsenistä hoitaakin sitä vapaaehtoisena. Internetissä on myös monenlaisia avoimia ja suljettuja keskustelu- ja vertaisryhmiä⁸⁷.

Neljäs keskeinen suuntaus on kansainvälinen, *ylikansallinen vapaaehtoisuus (cross-national volunteering)*. Tässä muutostrendissä korostuu edellä esitettyjen virtausten kanssa toisaalta lyhytaikaisuus, mutta myös virtuaalisuus. Ylikansallisella vapaaehtoistoinnalla tarkoitan ihmisten matkaamista maasta toiseen vapaaehtoistyöntekijöiksi. Ilmiöhän ei ole uusi, mutta näyttää selkeästi lisääntyvän. Puhutaan myös niin sanotusta turismivapaaehtoisuudesta: ihmiset matkustavat ulkomaille lyhyeksi ajaksi vapaaehtoistoihin ruokapalkalla ja majoituksella. Samalla vapaaehtoiset saavat itselleen kieli- ja kulttuurikoulutusta

sekä matkailun iloa.⁸⁸ Viimeaikaisen tutkimuskirjallisuuden mukaan ylikansallinen vapaaehtoisuus on lisääntynyt ja sen sisällöt keskittyvät vastavuoroiseen auttamiseen,⁸⁹ eivät vain meiltä-heille -auttamiseen.

Erilaisia vapaaehtoisuuden muotoja ei tulisi verrata ja arvottaa keskenään, sillä toiminnalle antavat sisällön erilaiset kohtaamiset ja henkilöiden välinen vuorovaikutus. Vapaaehtoistoiminta ei silti aina ole vain positiivista, vaan meidän tulee tarkastella myös ilmiön epäkohtia,⁹⁰ kuten vallankäyttöä ja vapaaehtoisten uupumista. Esimerkiksi iäkkäämmät vapaaehtoiset, jotka ovat olleet pitkään mukana toimijoina tai järjestöissä vuosikymmeniä puheenjohtajina tai sihteereinä, eivät aina uskalla luopua tehtävistään. Miten voisi estää vapaaehtoisten loppuunpalamista?

Vapaaehtoistoiminnan haasteet ja mahdollisuudet

Eri yhteiskunnallisissa tilanteissa tarvitaan sekä vapaaehtoisten että ammattilaisten työtä rinnakkain. Ideaalitulanteeseen, jossa vapaaehtois- ja kansalaistoiminta, palkka- ja ammattilaistyö, sekä erilaiset kumppanuus- ja osallistumishankkeet toimivat tasavertaisina kumppaneina, on vielä matkaa⁹¹. Kumppanuus- ja yhteistyöverkostot eivät hyvistä tavoitteistaan huolimatta ole aina toimivia, eivätkä eri toimijat käytännössä ole aina tasavertaisessa asemassa (esim. päätäntävalta, rahoitus).

Onko kaikilla kansalaisilla sitten mahdollisuus osallistua? Periaatteessa kaikilla on mahdollisuus osallistua,⁹² mutta useissa tutkimuksissa todetaan, etteivät ne kansalaiset osallistu, joiden oletetaan hyötyvän erilaisista toimintaryhmistä⁹³. Edellisen hallituksen aikana käynnistettiin Kansalaistoiminnan politiikkaohjelma, jonka toivottiin lisäävän kansalaisten osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan⁹⁴: ”Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma toimi hallitusohjelman (2003–2007) mukaisesti kansallisena demokratiahankkeena, joka edisti aktiivista kansalaisuutta, kansalaisyhteiskunnan toimintaa, kansalaisten yhteiskunnallista vaikuttamista ja edustuksellisen demokratian toimivuutta. Poikkihallinnollisen politiikkaohjelman puitteissa toteutettiin lukuisia kansalaisvaikuttamista edistäviä hankkeita useissa ministeriöissä sekä yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan ja tiedeyhteisön kanssa.”⁹⁵ Nähtäväksi jää, kiinnittyvätkö aloitetut hankkeet aiempiin, ja kuinka pysyviksi toiminnoiksi ne

jäävät. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma on ainakin edesauttanut kansalaistoiminnan maisteriohjelman käynnistämisen Jyväskylän yliopistossa⁹⁶.

Aila-Leena Matthies⁹⁷ on toimittanut yhteispohjoismaisen tutkimuksen, johon on koottu sosiaalialan pohjoismainen kolmannen sektorin tutkimus viimeisen kymmenen vuoden ajalta. Matthies tarkastelee kolmatta sektoria pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan näkökulmasta. Pohjoismaisten tutkimusten perusteella viime vuosina yleistynyt hyvinvointipalveluiden markkinointuminen ja ulkoistaminen tulee selkeästi esille myös vapaaehtoisjärjestöjen toiminnossa. Järjestöissä joudutaan pohtimaan, mihin niiden toiminta painottuu: ovatko ne palveluntuottajia vai edunvalvontajärjestöjä? Mikä on vapaaehtoisten rooli järjestöissä? Tämä asia on mainittu esimerkiksi Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportissa: ”Erityisen ongelmallisia ovat palvelut, joissa vapaaehtoistyön ja vertaisavun osuus on suuri ja joihin yritysmäinen tuottaminen, kilpailuttaminen ja verottaminen sopivat huonosti”⁹⁸. Yhteiskunnan eri sektoreilla tulisi miettiä, minkälaiset humanit ja sosiaaliset tarpeet pitäisi jättää kilpailuttamisen ulkopuolelle ja säilyttää julkisten, kaikille kansalaisille suunnattujen palveluiden piirissä. Lisäksi tulisi säilyttää pohjoismaisen kansalaisyhteiskunnan vahvuudet, eikä vain yksipuolisesti seurata markkinatalouden asettamia ehtoja. Jos näin käy, vapaaehtois- ja kansalaisjärjestöt voivat yhdenmukaistua liikaa ja menettää kunkin järjestön erityispiirteet ja vahvuudet.⁹⁹

Miten järjestöt selviytyvät näistä uusista haasteista? Mitä enemmän sääntöjä tulee ja mitä enemmän niitä annetaan ulkopuolelta, sitä monimutkaisemmaksi itse toiminta menee¹⁰⁰. Kun järjestöt joutuvat jatkuvasti keskittymään uusien hankkeiden rahoitukseen, suunnittelemiseen ja käynnistämiseen, saattaa järjestöjen alkuperäinen toiminta ja missio hävitä sekä muuttua. Samalla keskustellaan, miten projekteissa kehitettyjä palveluita ja toimintamalleja voitaisiin kiinnittää ja sisällyttää jo olemassa oleviin työmuotoihin. Eurooppalaisesta, ja erityisesti saksalaisesta näkökulmasta, vapaaehtoiset ovat vastuussa monista tehtävistä¹⁰¹. Matthiesin yksi väittämistä on, että järjestöissä ammattilaisten voimat menevät rahoituksen hankintaan.

Ymmärtääksemme ja oppiaksemme enemmän vapaaehtoistoiminnan eri puolista tarvitsemme projektien avointa arviointia ja tutkimusta. Ainakin Suomessa tarvitaan lisää tutkimusta,¹⁰² eri-ikäisten vapaaehtoistoiminnan muodoista, sukupuolen merkityksestä vapaaehtoistoiminnassa, maahanmuuttajien

osallistumisesta, avun vastaanottajien kokemuksista, tietoteknologian mahdollisuuksista ja ongelmista sekä julkisen sektorin, kolmannen sektorin ja markkinasektorin muuttuvista rooleista. Olisi tärkeää löytää uusia tutkimusnäkökulmia esimerkiksi ottamalla tutkittavat mukaan tutkimuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen¹⁰³.

Toinen tärkeä tulevaisuuden haaste on vapaaehtoisten rekrytointi. Mihin, miksi, mitä tekemään ja kenelle tai kenen kanssa rekrytoimme vapaaehtoisia? Järjestöjen suunnitellussa vapaaehtoistoimintaa olisi hyvä pyytää suunnitteluun mukaan nykyiset vapaaehtoiset kertomaan, miksi he tulivat mukaan ja miten heidän tuttavansa innostuisivat toiminnasta. Vapaaehtoisia voisi rohkaista mukaan päätöksentekoprosesseihin. Heidän kanssaan voisi luoda foorumeita, joissa tavataan toisia vapaaehtoisia ja jaetaan kokemuksia.¹⁰⁴

Vapaaehtoisena Kanadassa

Toimiessani 1990-luvun alussa Kanadassa vapaaehtoistyöntekijänä sairaalassa hämmästelinkin, kuinka paljon vapaaehtoiset osallistuivat potilaiden perushoittoon. Edmontonin keskustassa sijaitsevassa suuressa sairaalassa meitä oli lähemmäs kolme sataa vapaaehtoistyöntekijää, joista suuri osa oli maahanmuuttajataustaisia (osa korkeasti koulutettuja ammattilaisia), jotka halusivat tutustua kanadalaiseen yhteiskuntaan ja työympäristöön toiminnan kautta. Sairaalassa oli palkallinen vapaaehtoistoiminnan koordinaattori, joka perehdytti uudet vapaaehtoiset tehtäviinsä. Meille oli järjestetty koulutusta, vakuutukset, punaiset takit ja nimilaput kuvineen. Saimme myös ostaa edullisesti ruokaa sairaalan ruokalasta. Punaiset takit saattavat kuulostaa hassulta (voisivat ne olla vaikka vihreitä tai oransseja), mutta sairaalan työntekijät, omaiset ja potilaat tiesivät, että me ”punatakkiset” olimme vapaaehtoisia ja ”oikealla asialla” siellä. Vapaaehtoisten vaatetus oli yhdenmukainen turvallisuuden ja tunnistettavuuden vuoksi. Oma tehtäväni oli seurustella 2–4 kertaa kuukaudessa Suomesta 1950-luvulla tulleen siirtolaismiehen kanssa. Vapaaehtoiseksi toivottiin nimenomaan suomen kielen taitoista vapaaehtoista! Joskus toivomuksena saattoi olla, että vapaaehtoinen tulisi rukoilemaan potilaan kanssa useita kertoja päivässä.

Marianne Nylund

Vapaaehtoiset järjestöjen kehitysyhteistyössä

Tiina Kontinen

Kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön parissa tehdään paljon vapaaehtoistyötä. Oman työn ohella, vapaa-aikana tehty työ kansainvälisyyskasvatuksen ja kehitysyhteistyöhankkeiden parissa vaatii motivaatiota ja sitoutumista. Kasvavien hallintovaatimusten pyönteissä monet toimijat ovat alkaneet kysyä, onko vapaaehtoisuudella enää paikkaa kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyössä. Mikä saa ihmiset käyttämään vapaa-aikansa ja vapaaehtoistyöpanoksensa juuri kehitysyhteistyöhön?

Elokuussa 2007 Tansaniassa ja etenkin Morogoron läänissä kehitysyhteistyötä tekevien suomalaisjärjestöjen verkostojärjestön Uhusianon vuotuisen seminaarin aiheena oli vapaaehtoisuus kansalaisjärjestöissä. Järjestöaktiivit etsivät itse vastausta kysymykseen, miksi oikeastaan tekevät vapaaehtoistyötä. Paikalle oli kutsuttu myös Kepan ja ulkoministeriön edustajia. Tämä artikkeli perustuu seminaarissa pitämäni alustukseen sekä seminaarin yhteydessä käytyyn keskusteluun¹⁰⁵.

Oma henkilökohtainen suhteeni vapaaehtoistyöhön on muuttunut elämän varrella. Maaseudulla vietetyn lapsuuden aikana niin talkootyö kuin yhdistystoimintakin tulivat monella tapaa tutuiksi. Osallistuminen sukulaisten perunannostoon, lähetyssompeluseuroihin, nuorisoseuran ja muiden yhdistysten toimintaan oli erottamaton osa elämää. Kehitysmaatutkimuksen opiskelun myötä vapaaehtoinen osallistuminen kanavoitui yhä enemmän kehitysyhteistyöhön liittyviin järjestöihin. Väitöskirjan myötä kehitysyhteistyöstä tuli tutkimuskohteeni ja olin useita vuosia enemmän tutkija kuin toimija. Samoihin vuosiin osuivat pienten lasten myötä tulleet lisääntyvät perhevelvollisuudet – ja myöhemmin kouluikäisten mukanaan tuomat uudet osallistumiskanavat. Työpäivän jälkeen löysin itseni koulun syystapahtuman kirpputorijärjestelyistä tai myymästä sämpylöitä jalkapallokentän reunalla. Kehitysyhteistyö pysyi

ammattina, mutta harrastuksena se rajoittui satunnaisiin rahalähetyksiin. Nyt olen siirtynyt yliopistolta Kapaan, lähemmäksi käytännön toimintaa, ja vapaa-aikaakin alkaa lasten kasvettua olla. Olisikohan taas aika osallistua myös vapaaehtoisena?

Vapaaehtoistyön motiivit kehitysyhteistyössä

Suomessa kehitysyhteistyön piirissä tehtyä vapaaehtoisuutta on tutkittu varsin vähän. Kuten Nylund artikkelissaan tässä raportissa kertoo, vapaaehtoistyön motiiveja Suomessa on tutkittu esimerkiksi terveyssektorilla, työttömien vertaisryhmissä ja kirkon piirissä. Yleiset, perinteisesti tunnistetut vapaaehtoistyön peruslähtökohdat, altruistinen ja individualistinen, ovat keskeisiä myös kehitysyhteistyön piirissä tehtävässä vapaaehtoistyössä. Yksittäisen vapaaehtoistyön tekijän osallistumismotiivit ovat siinäkin sekä toisiin ihmisiin että omaan itseen liittyviä, vaikka toiset ovat ”kauempana” ja ”vieraampia” kuin naapuruston työttömät tai viereisen palvelutalon yksinäiset vanhukset.

Kehitysyhteistyössä, kuten muussakin vapaaehtoistyössä, motiivit eivät ole pysyviä vaan muuttuvat tilanteiden, esimerkiksi iän mukaan – nuoren ihmisen elämänkulussa nousevat tärkeiksi toisenlaiset motiivit kuin eläkeiässä olevalla vapaaehtoistyöntekijällä.

Elena Marta, Chiara Guglielmetti ja Maura Pozzi¹⁰⁶ esittelevät nuorten aikuisten vapaaehtoistyön motiiveja. Heidän mukaansa yksi vapaaehtoistyön tärkeimmistä motiiveista on toisten auttamista korostava arvomaailma. Osallistumalla vapaaehtoistyöhön toimija toteuttaa hänelle tärkeitä, auttamiseen ja hyödyksi olemiseen liittyviä arvoja. Muita motiiveja ovat vapaaehtoistyön mukanaan tuoma sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuus sekä vapaaehtoistyön tarjoamat väylät uuden oppimiseen ja uuden ymmärtämiseen. Vapaaehtoistyöhön ajavat myös urakehitykseen liittyvät motiivit. Vapaaehtoistyön kautta saadaan kokemusta ja verkostoja tulevaisuuden uran luomisen pohjaksi. Martan ja kollegoiden mukaan myös itsensä kehittäminen sekä itsen suojeluun liittyvät motiivit ovat vapaaehtoisuudelle keskeisiä. Itsesuojeluun liittyvä motiivi on esimerkiksi syyllisyyden vähentäminen.

Kehitysyhteistyön vapaaehtoisten kanssa työtä tekeville nämä yllä esitetyt motiivit tuntuvat tutuilta. Kehitysyhteistyöhön osallistuminen saa usein

alkunsa halusta auttaa ja tehdä jotakin hyödyllistä. Osallistuminen ja konkreettisen hyödyn aikaansaaminen kohdemaassa ovat arvoja sinänsä. Järjestöihin ja hanketyöhön osallistuminen tarjoaa myös monenlaisia oppimishaasteita sekä sosiaalista kanssakäymistä. Kehitysyhteistyössä voi oppia toisista kulttuureista, hankehallinnosta ja itsestään. Syyllisyyden kantaminen omasta hyväosaisuudesta antaa myös pontta osallistumiselle.

Kiinnostava kysymys kuitenkin on, eroaako kehitysyhteistyön parissa tapahtuva vapaaehtoistyö jotenkin muusta vapaaehtoistyöstä? Kehitysyhteistyötä on perinteisesti tehty ”me heille” -auttamisorientaation näkökulmasta (ks. Nylundin artikkeli). Kehitysmaiden nälkäiset lapset, puuttuvat kaivot, naisten työtaakka ja rapistuneet koulurakennukset ovat innostaneet auttamaan ja tekemään työtä toisten hyväksi.

Omassa väitöskirjatutkimuksessani¹⁰⁷ sivusin suomalaisten vapaaehtoisesti kehitysyhteistyötä tekevien osallistumismotiiveja. Vapaaehtoisesti kehitysyhteistyöhankkeisiin Morogorossa osallistuvien suomalaisten järjestöaktiivien haastatteluissa (n=25) nousi esille erilaisia osallistumissyitä ja -motiiveja, joissa on paljon yhtymäkohtia aikaisempien tutkimusten tuloksiin. Jaottelin esille tulleet motiivit kahteen pääryhmään: auttaminen ja hyvän tekeminen sekä oma henkilökohtainen kehitys (ks. taulukko 6).

Taulukko 6: Osallistumismotiiveja kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyöhön.

Osallistumismotiivi	Esitettyjä syitä
Auttaminen ja hyvän tekeminen	Avuksi oleminen Altruismi Solidaarisuus Omantunnon puhdistaminen
Henkilökohtainen kehitys	Henkilökohtaisen maailmankuvan laajentaminen Seikkailu Itsensä toteuttaminen Henkilökohtainen kansainvälistyminen Sosiaalisuus Mahdollisuus käyttää hyväksi omia taitoja

Lähde: Kontinen 2007, 86.

Auttamiseen ja hyvän tekemiseen liittyviin osallistumissyihin liittyi halu olla avuksi niille, joiden asiat eivät ole niin hyvin kuin omat. Auttamisen lisäksi

tuotiin esille maailmanlaajuinen solidaarisuus sekä omantunnon puhdistaminen. Nämä kaksi viimeistä syytä liittyivät osittain kehitysyhteistyön laajempaan merkitykseen: globaalin eriarvoisuuden vähentämiseen. Toimijat kokivat esimerkiksi huonoa omaatuntoa siitä, että olivat sattuneet syntymään hyvinvoivaan pohjoiseen ja sitä kautta saaneet hyvät lähtökohdat elämälle.

Haastatteluissa tärkeimmiksi osallistumisen syiksi mainittiin omaan henkilökohtaiseen kehitykseen liittyvät syyt. Maailmankuvan laajentaminen, seikkailunhalu ja halu käyttää oikeasti hyödyksi omia taitoja olivat keskeisiä motiiveja. Haastatteluissa kehitysyhteistyöhön osallistuvat vapaaehtoiset pohtivatkin paljon osallistumisen syiden yhteensopivuutta. Toisten auttamisen ja henkilökohtaiseen kehitykseen liittyvien motiivien välinen jännite aiheutti paljon keskustelua. Monet haastateltavista pohtivat, että olisi ”oikein” tehdä kehitysyhteistyötä pelkästään toisten hyväksi, mutta omaan kehitykseen liittyvät asiat ovat kuitenkin henkilökohtaisesti keskeinen motivaation lähde. Tärkeä motiivi oli mahdollisuus matkustaa kehitysyhteistyöhankkeiden kohdemaaan, ja sitä kautta saada uusia kokemuksia ja seikkailuja¹⁰⁸. Erilaisten motiivien yhteen kietoutumisesta kertoo seuraava haastattelukatkelma:

”Kyllähän sitä on vähän sellainen seikkailija. On kiva laittaa itsensä peliin ja katsoa, miten siitä selviytyy. Osallistuminen on myös sellainen henkilökohtaisen ahdistuksen torjuntaohjelma. Haluaa tehdä jotakin eikä vain ahdistua siitä, että kaikki on väärin ja menee pieleen. Varsinkin kun on nuorten kanssa tekemisissä, ei heille voi sanoa, että mitään ei voi tehdä. Yhden ihmisen täytyy voida tehdä jotakin!” (Ote haastattelusta 1999)

Vapaaehtoinen osallistuminen kehitysyhteistyöhön tuo mahdollisuuksia monenlaiseen oppimiseen. Erilaisten kulttuuristen tapojen, kielen ja kädentaitojen oppiminen oli monelle vapaaehtoiselle tärkeää. Oppiminen liittyi vahvasti myös omien perinteisten käsitysten kyseenalaistamiseen ja aikaisempien ajattelutapojen omaksumiseen. Oman elämäntavan kyseenalaistaminen ja esimerkiksi kulutustottumusten muuttaminen on ollut monelle seurausta kehitysyhteistyöhön osallistumisesta.

Oppiminen ei ole jäänyt vain yksittäiselle osallistujalle, vaan kulttuuri-
sia kokemuksia ja tietoa toisenlaisesta elämästä siirretään myös ympäristöön.
Vapaaehtoisen kehitysyhteistyön tärkeä tulos onkin se vaikutus, mikä vapaaeh-
toisilla on omaan lähiympäristöönsä kehitysmaita koskevan tiedon ja kiinnos-
tuksen lisäämisessä. Kuten eräs haastateltava kertoo:

*”Tuo afrikkalainen kulttuuri on kiehtovaa, ja on hieno mahdollisuus,
että pääsee suoraan kontaktiin ihmisten kanssa. Toisaalta myös se,
että täällä Suomen päässä, etenkin nuoriso on ollut kiinnostunut ke-
hitysyhteistyöstä. Tuntuu hyödylliseltä olla sellaisessa asemassa, jossa
minulla on mahdollisuus tuoda näitä asioita esille. Sen on motivoinut
voimakkaasti.”* (Ote haastattelusta 1999)

Osallistuminen ja elämänkulku

Vapaaehtoiseen kehitysyhteistyöhön osallistuminen alkaa erilaisissa elämän-
vaiheissa ja erilaisten kehityskulkujen kautta. Omassa tutkimuksessani¹⁰⁹ löysin
kuusi erilaista reittiä, joiden kautta vapaaehtoiset olivat tulleet mukaan kehitys-
yhteistyötoimintaan. Ensimmäinen polku kulki suomalaisen järjestötoiminnan
kautta kehitysyhteistyöhön. Aktiivisuus oli alkanut osallistumisena järjestön
toimintaan Suomessa esimerkiksi varainkeruun parissa. Pikkuhiljaa toimija oli
kiinnostunut myös järjestön kehitysyhteistyöhanketoiminnasta, ja lähtenyt sii-
hen vähitellen mukaan.

Toinen tyypillinen reitti kehitysyhteistyön pariin alkoi matkailusta. Ke-
hitysyhteistyöinnostus syttyi tyypillisesti turisti- tai sukuloimismatkasta Afri-
kaan. Matkan aikana havaitut vaikeudet paikallisten ihmisten elämässä olivat
saaneet toimijassa aikaan auttamishalun ja kipinän lähteä suunnittelemaan ja
toteuttamaan kehitysyhteistyöhankkeita. Usein auttaminen alkoi pienestä hen-
kilökohtaisesta avustuksesta ja kasvoi myöhemmin kohti hanketoimintaa. Han-
ketoimintaan siirtyminen tapahtui joko hakeutumalla olemassa olevaan, kehi-
tysyhteistyöhankkeita toteuttavaan järjestöön, tai perustamalla oma järjestö,
jonka kautta hankkeita suunniteltiin ja haettiin rahoitusta ulkoministeriöltä.

Kolmas väylä kehitysyhteistyöhön osallistumiseen kulki oman asiantun-
tijuuden ja yleisen kehitysmaihien kohdistuvan kiinnostuksen kautta. Kehitysyh-

teistyö oli kiinnostanut toimijoita pitkään, ja he olivatkin etsiytyneet vapaaehtoisiksi sellaisiin hankkeisiin, joissa heidän ammatilliselle asiantuntijuudelleen oli käyttöä. Vapaaehtoistyöjaksot olivat lyhyitä – lomien tai muiden työvapaiden aikana toteutettavia.

Osa toimijoista oli tullut kehitysyhteistyöhön mukaan satunnaisten kohtaamisten kautta (ks. tästä myös Niskasen artikkeli). He olivat tavanneet jo hanketyössä mukana olleita ihmisiä jossakin satunnaisessa yhteydessä – sukujuhlissa, kursseilla tai kulkuvälineissä – ja kiinnostuneet kuulemansa perusteella myös itse osallistumaan tavalla tai toisella kehitysyhteistyöhön.

Viidennelle aktiiviryhmälle osallistumisen alkupisteenä oli toiminut oma elämänkriisi tai vaikea tilanne Suomessa. Kehitysyhteistyö – tai esimerkiksi Tansaniassa pidetyt työleirit – olivat ensisijaisesti keino ottaa etäisyyttä omaan elämäntilanteeseen ja saada jotakin uudenlaista ajateltavaa. Ensimmäisen kokemuksen perusteella kehitysyhteistyö oli vähitellen vienyt mennessään, ja osallistuminen oli jäänyt osaksi elämäntapaa.

Nuorimmille osallistujille vapaaehtoistyö järjestöissä liittyi usein opiskelemaan ja uran suunnitteluun. Kansainväliset tehtävät kiinnostivat ja kehitysyhteistyöhankkeisiin ja järjestöihin hakeuduttiin hankkimaan kokemusta tulevaisuutta silmällä pitäen.

Kehitysyhteistyöhön osallistuminen saattaa saada hyvinkin erilaisia merkityksiä elämänvaiheesta riippuen. Osallistuminen saattaa olla myös pitkäliseen kiinnostukseen ja suunnitteluun pohjautuvaa, tai hyvinkin satunnaisiin syihin liittyvää.

Vapaaehtoinen osallistuminen mihin tahansa toimintaan vaatii aikaa. Palkkatyön ja kotitöiden lisäksi on löydyttävä aikaa kokouksille, suunnittelulle ja hankehallinnolle. Siksi onkin luonnollista, että vapaaehtoistyö usein ajoittuu sellaisiin elämänvaiheisiin, joissa työ- ja perhe-elämä eivät ole kiireisimmillään.

Institutionaaliset vaatimukset ja vapaaehtoinen kehitysyhteistyö

Kehitysyhteistyöhankkeita voidaan katsoa monenlaisten motiivien ja intressien näkökulmasta. Lisäksi erilaiset kehityskulut kohtaavat näissä hankkeissa toisensa – yksittäisen aktiivisen henkilön elämänkulku on tärkeä, muttei ainoa

hankkeisiin vaikuttava voima. Yhteistyöhankkeissa kietoutuvat yhteen niin yksilöiden motivaatiot, järjestöjen tavoitteet kuin kehitysyhteistyötä ohjaavat poliittisetkin linjanvedot.

Kehitysyhteistyöhankkeita toteutetaan yleensä järjestöjen yhteistyössä. Järjestöillä on omat, ajan kuluessa muotoutuneet tavoitteensa ja päämääränsä, joiden puitteissa erilaisia hankkeita suunnitellaan ja toteutetaan. Suomalaisella järjestöllä voi olla selkeä kuva siitä, millaista toimintaa se harrastaa ja millaisiin tuloksiin toiminnallaan tähtää. Etelässä toimivalla yhteistyökumppanillakin on usein vahva näkemys omista tavoitteistaan. Kehitysyhteistyöhankkeissa näiden näkemysten yhdistäminen ja yhteistyöalueen löytäminen onkin yksi suurimmista haasteista.

Suomalaisten pienten järjestöjen kehitysyhteistyöhankkeet rahoitetaan pääosin julkisin varoin ulkoministeriön hanketuella. Tämä tuo mukanaan uudenlaisen kerrostuman järjestöjen toimintaan. Julkinen kehitysyhteistyörahoitus liittää järjestöjen työn toisaalta Suomen kehityspoliittisiin tavoitteisiin, toisaalta julkinen rahoitus tuo mukanaan lukuisia kontrolli- ja raportointivaatimuksia. Yksittäisten ihmisten auttamishalu institutionalisoituu – kansainvälinen kehityskeskustelu vaikuttaa työn sisältöihin ja hakemus- ja raportointikäytännöt yhteistyön tapoihin. Innostunut yhteistyöidea kohtaa lukuisia lainsäädännöllisiä rajoitteita ja motivoitunut vapaaehtoinen usein uupuu lisääntyvien tieto- ja taitovaatimusten alla.

Pienten järjestöjen kehitysyhteistyö onkin tasapainoilua erilaisten motiivien ja intressien välillä. Siinä missä yksittäinen hankevapaaehtoinen painottaa kulttuurista vuorovaikutusta ja omaa oppimistaan, kehityspoliitikka näkee etelän kansalaisyhteiskunnan tukemisen kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön päätavoitteena. Yksittäisen toimijan lähtökohtana on usein auttaminen ja hyvän tekeminen, mutta kehitysyhteistyökeskustelun parissa kuuluu yhä enemmän ”ei auttamista vaan yhteistyötä” -vaatimuksia. Auttamisorientaatio ja altruistinen lähtökohta voidaan nähdä epätasa-arvoisena lähtökohtana, joka on vastoin kehitysyhteistyössä vallitsevia kumppanuus- ja omistajuusperiaatteita¹⁰.

Kansalaisyhteiskunta nähdään usein nimenomaan vapaaehtoisen toiminnan paikkana. Tämä ajattelu hanketyössä törmää usein etelän järjestöjen todellisuuteen. Vapaaehtoisuuden sijasta ensisijaisena päämääränä onkin tulon saaminen, uran luominen ja työpaikkojen varmistaminen hankkeissa ja järjes-

töissä. Townsend ja Townsend^m kertovat, miten Delhissä, Intiassa, käydyissä keskusteluissa järjestöedustajien mielipiteet järjestöjen ”oikeasta” roolista erosivat. Toiset osallistujista pitivät järjestöjen tarjoamia työllistymismahdollisuuksia positiivisena asiana, toiset puolestaan kritisoivat intohimoisen, vapaaehtoisuuden kautta ilmenevän sitoutuneisuuden vaihtumista byrokraattiseksi palkkatyöksi.

Townsend ja Townsend kuvaavat myös sitä, miten niin kutsuttu ”uusi managerismi” on työntynyt niin etelän kuin pohjoisenkin vapaaehtoiselle sektorille. Järjestöjenkin työn pitää olla yhä tuottavampaa ja läpinäkyvämpää. Työn etenemisestä, varojen käytöstä ja saavutuksista on raportoitava yhä tarkemmin ja ammattimaisemmin. Tällä on heidän mielestään ollut kielteisiä seurauksia kansalaisjärjestöjen toiminnalle. Raportointikulttuuri on vallannut tilaa käytännön yhteistyöltä. Tärkeämpää kuin yhteinen toiminta on se, että raportit näyttävät hyvältä. Tehokkuus- ja raportointivaatimuksilla on vaikutusta myös yhteistyön luonteeseen. Kun rahoittaja vaatii tuloksia nopeasti ja tehokkaasti, käy yhä helpommin niin, ettei etelän järjestökumppaneita, hankkeiden lopullisista asiakkaista ja hyödynsaajista puhumattakaan, ehditä kuunnella.

Järjestöt tasapainoilevat jatkuvasti myös yhteistyölle ominaisen luottamuksen ja rahoitukseen liittyvän kontrollin välillä. Suomalaistenkin pienten järjestöjen joukossa ollaan usein turhautuneita siihen, että vähäinen yhteinen aika kumppanin kanssa menee tilikirjoja tarkastellessa ja kuittien metsästyksessä. Samalla vapaamuotoisen yhteistyön byrokraatisoituminen asettaa haasteita yhteisten sääntöjen laatimiselle. Epävirallinen, ihmiseltä ihmiselle kulkeva kommunikointi ei enää ole riittävä, vaan tarvitaan yhdessä määriteltyjä sääntöjä ja toimintatapoja.

Samalla kun kehitysyhteistyön kasvavat vaatimukset aiheuttavat ammatillistumispainetta pohjoisen usein kohtuullisen hyvin koulutetuille vapaaehtoistyöntekijöille, ne rajaavat paljon etelän vähemmän koulutettuja ihmisiä yhteistyön ulkopuolelle. Ei ole realistista odottaa, että lukutaidottomien naisten motivoitunut tukiryhmä pystyisi tekemään perusteellisia LFA- eli loogisen viitekehityksen analyyseja ja toimittamaan kirjanpitosäännöt täyttäviä raportteja, vaikka heidän toimintansa yhteistyössä olisi hyvinkin tuloksellista. Townsendit puhuvatkin raportointikulttuurin mukanaan tuomista ”portinvartijoista”. Yksittäisistä ihmisistä tai ammatillisista järjestöistä, jotka hallitsevat kehitysyhteistyön institutionaaliset suunnittelu- ja raportointikäytäntöä, tulee keskeisiä

vaikuttajia, joiden valinnat ovat tärkeitä päätettäessä kenelle ulkopuolista rahoitusta kanavoidaan.

Kehitysyhteistyön instituution ja rahoitussuhteen vaikutus näkyy vahvasti myös toimijoiden välille syntyvässä valtasuhteessa. Monelle vapaaehtoiselle kehitysyhteistyöhön liittyvän rahoitussuhteen mukanaan tuoma asema saattaa tulla yllätyksenä. Osa haastateltavistani koki vallan positiivisena – valta-aseman kautta oli mahdollisuus saada aikaan tuloksia. Joillekin vapaaehtoisille rahan mukanaan tuoma asema oli epämiellyttävä ja he toivoivat, että hankkeissa olisi ollut esimerkiksi erilliset henkilöt hoitamassa rahan liittyviä asioita.

Ystävyyttä vai rahoitusta?

Yhteistyössä ilmenevästä valtasuhteesta keskusteltiin myös Uhusiano-seminaarissa. Seminaariosallistujat keskustelivat siitä, miten käytännössä tasapainoilla henkilökohtaisen ystävyyden ja hankekumppanuuden rooleissa. Joskus käytännön keskustelutilanteissa on selvästi aistittavissa muutos kahden ihmisen välisessä vuorovaikutuksessa siirryttäessä henkilökohtaisista asioista hankkeisiin liittyvään keskusteluun.

Keskustelussa pohdittiin myös sitä, pitäisikö ystävyyden tulla ennen hankerahoitusta vai päinvastoin. Osalla keskustelijoista oli kokemuksia siitä, miten yhteistyön alussa rahan saamisen varmistaminen oli keskeistä yhteistyökumppanin puolelta. ”Sitten kun pääsee sille tasolle, että ollaan ystäviä, jolloin voidaan oikeasti kritisoida sitä toista pelkäämättä sitä, että hankekin kärsisi siitä. Eli se muuttuu enemmän sellaisesta vapaaehtoisjärjestöydestä sellaiseen vertaisryhmän toimintaan”, totesi eräs keskustelijoista.

Keskustelijat painottivatkin hyvien ihmissuhteiden vaikutusta hankeyhteistyön onnistumisessa. Luottamusta ei synny ilman hyviä ihmissuhteita ja niiden muodostaminen taas vaatii yhteistä aikaa. Aikaa puolestaan vapaaehtoisessa hanketyössä on yleensä varsin vähän.

Keskustelussa ideoitiin myös sitä, millaista vapaaehtoisten kehitysyhteistyö olisi ilman riippuvuutta valtion verovaroista ja niiden mukanaan tuomasta byrokratiasta. Mitä, jos järjestö voittaisikin lotossa, ja haluaisi laittaa voittorahat hankkeeseen? Osallistujat olivat yhtä mieltä siitä, että hankkeet sisältäisivät tuolloin paljon enemmän molemminpuolisia vierailuja ja vapaata yhdessäoloa.

Samoin joustavuutta olisi lisää, toimintoja ja tavoitteita voisi muuttaa vaikka viikoittain, jos siltä tuntuisi.

Ulkoministeriön hankerahoitus tuntuikin rajoittavan vapautta, jonka pitäisi olla oleellinen osa vapaaehtoistyötä. Kuten eräs keskustelija totesi:

”Se on tietyllä tavalla raskasta, kun neuvotteluissa ja suunnittelussa on aina itse asiassa istumassa se haamu, Suomen ulkoministeriö. Se on siellä edustettuna koko ajan, koska se pitää jollakin tavalla pitää mielessä, mitä voidaan harkita ja millä tavalla suunnitellaan. Ministeriö ei ole fyysisesti läsnä, mutta itse asiassa se on aina siinä. Perusajatus tietysti on, että kun tekee vapaaehtoistyötä, on vapaus, mutta sitten onkin paljon reunaehtoja, jotka syövät sitä vapautta. Lopulta alkaakin kysellä itseltään, miksi teen tällaista, kun en saa vapaasti tehdä.”

Keskustelussa pohdittiin myös sitä, onko järjestöjen mahdollista tehdä kehitys-yhteistyötä ilman valtion rahoitusta, esimerkiksi nostettiin lähetystyö. Keskustelijat kertoivat myös paljon esimerkkejä siitä, miten hankkeen alussa on tehty yhteistyötä ilman valtion rahoitusta. He olivat myös vahvasti sitä mieltä, että kehitys-yhteistyötä tehtäisiin vapaaehtoisvoimin, vaikka hankerahoituskanavaa ei olisikaan käytettävissä. Hankkeiden volyymi vain olisi huomattavasti nykyistä pienempi. Tässä raportissa kerrottu Toini Niskasen ”kirpparitarina” Äänekoskelta on konkreettinen esimerkki taloudellisesti itsenäisestä kehitys-yhteistyöstä.

”Hankenikkarit” ja hallituksen vastuu

Järjestöjen vapaaehtoisen kehitys-yhteistyön ongelmaksi on nähty se, että hanketyö jää muutamien ihmisten harteille. Ne, joilla on taitoja ja kokemusta tekevät hankkeisiin liittyvät hallintotyöt, eikä asioista välttämättä keskustella jatkuvasti järjestön yhteisissä kokouksissa. Hankkeen mukanaan tuoma oppimisen kasaantuminen sekä hanketta koskevan päätöksenteon keskittyminen muutamalle ihmiselle heikentää hankkeen kestävyyttä ja järjestön omistajuutta. Eräs keskustelija kuvasi tilannetta seuraavasti:

”On ongelmallista, että hankkeen pyörittäminen on vain muutaman ihmisen kädessä ja sitä harvoin käsitellään järjestön isoissa kokouksissa, seminaarissa tai hallituksessa, harvoin viedään jokin asia järjestön korkeimpien elinten päätettäväksi. Siellä on muutama harva hanke-nikkari tai peräti yksi. Päätöksenteon valta ja rahankäytön valta on keskittynyt näille henkilöille. Se johtaa usein siihen, että hanke epäonnistuu, koska sillä on vähän yhteisöllisiä tukijoita, yhteisöllistä kannatuspohjaa.”

Hankehallinnon keskittymiselle muutamien ihmisten käsiin nähtiin monia erilaisia syitä. Hanketyö vaatii erityisosaamista, ja monet järjestön jäsenistä tuntevat, ettei heillä ole tarvittavia tietoja ja taitoja hankkeen kommentointiin ja hallintointiin. Hankkeet saattavat myös olla yhden vahvan ja karismaattisen ihmisen ideoita, jolloin hän pitää hanketta ”omanaan” ja haluaa toteuttaa sitä parhaaksi katsomallaan tavalla. Hankkeen henkilöityminen Suomessa näkyy myös yhteistyökumppanille etelässä: usein hankkeista myös puhutaan kumppanien kesken ”Sepon” tai ”Liisan” hankkeina, ja järjestö ja sen tavoitteet jäävät vieraammiksi.

Samantyyppistä henkilöitymistä näkyy myös etelän järjestökumppaneissa. Järjestön perustaminen vaatii usein karismaattista johtajaa tai muutama vahvan ja sitoutuneen ihmiset ydinjoukkoa, jotka usein pitävät järjestöä ”omanaan”. Tällaisissa tilanteissa hankeyhteistyökin kulkee usein yksilöltä yksilölle. Hyvänä puolena tällaisessa toimintatavassa on se, että yksilöiden välille syntyy hyvät ja luottamukselliset suhteet ja asioiden hoito on sujuvaa.

Henkilöitymisen haittapuolena nähtiin kestävyuden väheneminen. Muutaman ihmisen varassa oleva yhteistyö on haurasta, koska jatkuvuus henkilöiden vaihduttua on vaakalaudalla. Käytännössä jatkuvuuden heikkoudet näkyvät esimerkiksi siinä, että hankkeita koskevista tapaamisista ei tehdä muistioita eikä hanketta koskevaa sähköpostikirjeenvaihtoa lähetetä muille. Järjestön muiden jäsenten, ja esimerkiksi hallituksen, on tällaisessa tilanteessa mahdotonta tietää, mitä hankkeessa on sovittu. Järjestöissä ei usein pidetäkään mielessä sitä, että hallitus on viime kädessä vastuussa myös hanketoiminnasta. Yksi keskustelijoista muistuttikin hallituksen vastuusta:

”Jos jokin menee pieleen, tulee jokin virhe, niin kuka on vastuussa? Yhdistyslain mukaan hallitus, hallituksen jäsenet ovat vastuussa. Ei voida edes sanoa, että se on tuo hankenikkari, projektinjohtaja, joka ei ole edes hallituksen jäsen, joka on vastuussa. Lain mukaan hallitus on vastuussa. Yhdistyksen jäsenistä joku voi sanoa, että yhdistykselle aiheutunut vahinko pitää korvata ja haastetaan yhdistyksen hallitus oikeuteen. Tällaisia tapauksia on ollut. Yhdessä tapauksessa ajateltiin, että hankepääällikkö on vastuussa, koska hän väärinkäytti rahoja. Kuitenkin oikeudessa todettiin, että hallitus oli laiminlyönyt valvontavelvollisuutensa ja näin ollen hallitus oli ikään kuin laiminlyönnin kautta antanut tilaisuuden rikoksen tekemiseen. Tässä tulee taas esiin yhteisöllisyys, yhteisön vastuun tärkeys.”

Vapaaehtoistyö on suomalaisten kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön merkittävä voimavara. Erilaisten motiivien ja näkökulmien yhteensovittaminen on vaikeaa, mutta se on myös kansalaisyhteiskunnan ja vapaaehtoistoiminnan perusolemus. Kun suomalainen kulttuurinvaihdosta kiinnostunut toimija kohtaa etelän työllistymistä korostavan kumppanin tai kun auttamista korostava huolehtija alkaa tehdä yhteistyötä tasa-arvoa vaativan etelän järjestön kanssa, törmäyksiä tapahtuu. Ystävien yhteisistä ideoista ei välttämättä löydy dokumentaatiota ja toteutuksesta kuitteja – silti lopputulos voi olla mainio. Yhteensovittamista, oppimista, onnistumisen iloja ja hankaluuksia kehitysyhteistyössä riittää, ja siksi se onkin kiinnostavaa ja palkitsevaa.

Vapaaehtoisuus hankehallinnossa

Anja Onali

Järjestöjen omarahoituksen karttuminen osoittaa, että aktiiviset kansalaiset ovat valmiita tukemaan kehitysyhteistyötä taloudellisesti ja edistämään omalla toiminnallaan globaalia oikeudenmukaisuutta. Järjestöt olivat itse mukana vaikuttamassa myös siihen, että niiden hankkeille on vuodesta 1974 kanavoitu valtion kehitysyhteistyömäärärahoja.

Tuoreen kansalaisjärjestölinjauksen mukaan ulkoministeriö edelleen tukee ja arvostaa kansalaisten vapaaehtoistyötä.

Järjestöjen omarahoituksen ja vapaaehtoistyön sijoittaminen hankehallinnon raamiin tuottaa järjestöille kuitenkin usein päänvaivaa. Mikä on hyväksyttävää vapaaehtoistyötä? Miten vapaaehtoistyö arvotetaan rahassa? Miten siitä raportoidaan? Saako vapaaehtoistyöstä aiheutuviin kustannuksiin budjetoida rahaa? Miksei etelän kumppanin tekemää vapaaehtoistyötä hyväksytä osaksi omarahoitusta?

Kävin näitä kysymyksiä läpi ulkoasiainministeriön kehityspoliittisen osaston kansalaisjärjestöyksikön (KEO-33) virkamiesten ja Kepan hankeneuvon kanssa¹². Selvitän tässä artikkelissa heidän vastauksiaan.

Järjestötyön seuranta on lisääntynyt

Järjestöjen pitkällisen työn tuloksena on päästy tilanteeseen, jossa järjestöt voivat hakea valtionavustuksia ja säilyttää samalla itsenäisyytensä suhteessa valtioon. Pohjoismaisen käsityksen mukaan järjestöjä voidaan rahoittaa valtion varoista ja saada vastineeksi luovia ja innovatiivisia aloitteita yhteiskunnan kehittämiseksi. Ennen nämä innovaatiot otettiin osaksi valtion toimintaa, mutta nykyisin tilanne on kääntymässä päinvastaiseksi. Sotien jälkeen rakennetut jul-

kiset palvelut on osittain purettu, ja siten kansalaisjärjestöt ja niin sanottu kolmas sektori joutuvat paikkaamaan niitä.

Järjestöjen työstä on tullut yhä ammattimaisempaa ja niiden hallinnolliset velvoitteet ovat lisääntyneet ja monimutkaistuneet. Järjestöt ovat joutuneet paikkaamaan entistä enemmän ihmisiä pyörittämään päivittäistä toimintaansa, joten vapaaehtoistyön osuus on suhteellisesti kutistunut. Järjestöjen yritysluonteisuuden vahvistumisen myötä on lisääntynyt myös niiden toiminnan valvonta. Verottaja haluaa olla selvillä, onko kyseessä oikeasti yleishyödyllinen toiminta vai veronalainen yrittäminen. Järjestöjen yleishyödyllisyys oli aikaisemmin ennako-oletus, mutta nykyään niiden on vuosittain osoitettava verotajalle olevansa oikeutettuja verovelvollisuudesta vapauttamiseen. Markkinoille siirtyminen on saanut aikaan myös järjestöjen toiminnan tuotteistamisen: ne myyvät tunnetiloja ja hyvää omaatuntoa. Ihmiset voivat ulkoistaa solidaarisuutensa ostamalla lehmän afrikkalaisperheelle tai lahjoittamalla kuukausittain tietyn summan suoraveloituksena kummilapsen koulunkäyntiin.

Järjestöjen lisääntynyt seuranta kehitysyhteistyössä ei ole ulkoministeriön keksintö, vaan yleinen kehitys yhteiskunnassamme. Useat lait määrittelevät kansalaisjärjestöjen toimintaa, muun muassa yhdistyslaki, kirjanpitolaki ja -asetus, Kilan (Kirjanpitolautakunta) lausunnot, tilintarkastuslaki, hankintalaki, arpajaislaki, rahankeräyslaki sekä eri maiden omat säädökset. Kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyötoimintaa rahoitetaan valtionavustuslain perusteella, mistä seuraa omat säädöksensä. (ks. liite 1).

E erityisen haasteellista kehitysyhteistyövarojen seurannasta tekee se, että niitä käytetään ulkomailla, missä hallinnollinen kulttuuri voi olla hyvinkin erilainen kuin meillä. Monet tahot kuitenkin seuraavat varojen käyttöä. Järjestöjen oman seurannan lisäksi myös ulkoministeriön eri osastot ja valtiontilintarkastajat tarkistavat hankkeita ja niiden rahankäyttöä.

Omarahoitus sitouttaa

Valtioavustuslain mukaan hanketuki ei saa olla sataprosenttinen, vaan hankkeissa on oltava myös järjestöjen omarahoitusta. Laki ei kuitenkaan määrittele tämän rahoituksen prosenttimäärää, sen päättää ministeriö. Kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyöhankkeissa omarahoitusosuus on tällä hetkellä 15 prosent-

tia, josta enintään puolet voi kattaa vapaaehtoistyöllä tai tavaralahjoituksilla. Vammaistoiminta on valtiovallan erityisessä suojeluksessa, ja vammaisten asemaa parantavissa hankkeissa valtionavun määrä voi olla enintään 92,5 prosenttia kokonaisbudjetista. Koska jäljelle jäävä 7,5 prosentin omavastuu tulee olla kokonaisuudessaan rahana, ei vammaisjärjestöjen erityisasema ole lopulta niin merkittävä kuin aluksi vaikuttaisi, koska myös niissä tehdään paljon vapaaehtoistyötä.

Omarahoituksen määrä on puhuttanut järjestöjä vuosikaudet, mutta sen poistamista ei juurikaan kannateta. Omarahoitus kertoo järjestön sitoutumisesta ja uskosta omaan hankkeeseensa. Rahaa kerätessään järjestö yleensä myös kertoo hankkeestaan ja omasta toiminnastaan, joten keräys tukee myös sen tiedotusta ja jäsenhankintaa. Kepan tavoitteena on omarahitusosuuden laskeminen 10 prosenttiin vuoteen 2010 mennessä.

Vain mielikuvitus on rajana varainkeruun toteuttamisessa. Järjestöt ovat käyneet esimerkiksi televisio-ohjelmien yleisönä tai pussittaneet tavaraa firmoille saadakseen rahaa toimintaansa. Keräykset, myyjäiset, kirpputorit, lahjoitukset, kampanjat ja jäsenmaksut ovat kaikille järjestöille tuttuja varainhankinnan muotoja. Monilla järjestöillä on myös kummitoimintaa. Jotkut järjestöt saavat tuloja omia tilojaan vuokraamalla.

Myös rahankeruusta on tullut osittain ammattimaista toimintaa, johon valjastetaan sekä julkisuuden henkilöt että media. Tällainen toiminta, esimerkiksi "face-to-face" -katukeräys, vaatii nimeä ollakseen uskottavaa ja onkin lähinnä isojen kansalaisjärjestöjen mahdollisuus. Myös jo pitkään puhuttanut yritysyritysteistyö on lähinnä isojen järjestöjen heiniä. Monet kansainväliset yritykset, kuten DHL, Nokia ja lääkefirmat voivat antaa henkilöstöään järjestöjen tai kuntien käyttöön tai lahjoittaa tavaraa tai osan tuotostaan jollekin hankkeelle.

Kehitysyhteistyöhankkeen omarahoituksen tulee olla suomalaista alkuperää olevaa yksityistä rahaa. Erilaisten rahastojen, kuten Suomen kulttuurirahaston avustuksia voi käyttää kehitysyhteistyöhankkeen omarahoituksena. Oppilaitoksista osa on yksityisesti rahoitettuja, jolloin niiltä saatua rahaa voidaan käyttää omarahitusosuudessa. Myös jokin järjestön yhteistyöjärjestö voi antaa panoksensa rahallisena, mutta senkin osalta on rahojen alkuperä selvitettävä ja rahan on käytävä hanketta hallinnoivan järjestön tilien kautta.

Näillä säännöksillä pyritään välttämään esimerkiksi sitä, että kansainvälinen kattojärjestö kierrättäisi rahaa Suomen osaston kautta, ja nappaisi rahalleen melkoisen koron. Suunnittelulomakkeessa kuitenkin ilmoitetaan, mikäli hankkeella on kansainvälistä rahoitusta käytössä. Monella suomalaisella järjestöllä on katto-, sisar- tai joku muu yhteistyöjärjestö ulkomailla, joka tukee samaa hanketta. Tieto tästä yhteistyöstä antaa päätöksentekijälle mahdollisuuden nähdä hanke osana suurempaa kokonaisuutta, mutta kansainvälisten kumppaneiden hankkeelle antamasta rahoituksesta ei tarvitse raportoida ulkoministeriölle. Eriyistapauksissa ulkoministeriöltä voi hakea lupaa käyttää myös ulkomaista rahaa, mutta tämä raha ei kuitenkaan saa tulla siitä kehitysmaasta, jossa hanketta toteutetaan.

Vapaaehtoistyön arvottaminen

Järjestöt kysyvät ulkoministeriöstä eniten neuvoa vapaaehtoistyön arvon määrittämiseen. Ministeriö ohjeistaa, että määrittämisen pohjana on työntekomaassa kyseisestä tehtävästä maksettava bruttopalkka ilman henkilösivukuluja eli Suomessa tehtävän työn arvo lasketaan suomalaisen, ja Intiassa tehtävän työn intialaisen tason mukaan. Jos esimerkiksi suomalainen lääkäri lajittelee lompun Intiassa, niin hänen työnsä arvo määräytyy paikallisen lompunlajittelijan palkan mukaan. Jos hän taas tekee erikoistaitoa vaativaa lääketieteellistä työtä Nicaraguassa, niin työn arvoksi lasketaan vastaavasta työtehtävästä maksettava, paikallisen hintatason mukainen bruttopalkka ilman henkilösivukuluja.

Palkan määrittämisen perusteena voi käyttää esimerkiksi YK:n käyttämiä paikallisten asiantuntijoiden palkkataulukkoita. Mikäli summat ovat korkeita, kannattaa hakemukseen selvittää tarkasti millaisesta työstä ja asiantuntemuksesta on kyse. Myös asiantuntijan meriitit ja osuus hankkeen onnistumisesta kannattaa kirjata. Mitä isompi vapaaehtoistyön pohjana käytetty bruttopalkka on, sitä enemmän ministeriö haluaa lisäselvityksiä. Suurimmassa osassa hankkeita palkat ovat kuitenkin melko pieniä, noin 10 euroa tunnilta.

Suomessa vapaaehtoistyötä voivat tehdä suomalaiset tai ulkomaalaiset, mutta kehitysmaassa tehtäväksi vapaaehtoistyöksi kelpuutetaan vain suomalaisten tekemä työ. Tällä ei ministeriön mukaan ole tarkoitus aliarvioida paikall-

listen tekemää työtä, mutta paikallisten panostus katsotaan omarahoituksen sijaan osaksi paikallisen järjestön kapasiteettia ja hankkeen kestävyyttä.

Järjestöt hakevat tukea hankkeisiinsa toukokuun loppuun mennessä, mutta päätökset tulevat yleensä vasta joulukuussa. Tässä välissä hankkeen identifioima paras asiantuntija on saattanut lähteä jo muualle töihin. Tällaisessa tapauksessa järjestön on haettava tuen käyttötarkoituksen muutosta ministeriöltä ja selitettävä miten hakemuksessa esitetty tilanne on muuttunut. Ministeriö antaa järjestölle asiasta uuden päätöksen.

Järjestön perushallintoa ei voi laskea vapaaehtoistyöksi, sillä se on kiinteä ja pysyvä osa järjestötoimintaa, jonka on joka tapauksessa oltava olemassa. Mikäli varsinaisen kehitysyhteistyöhankkeen hallintoa kuitenkin hoitavat selkeästi vapaaehtoiset, tämä voidaan hyväksyä vapaaehtoistyöksi. Mutkikkaaksi asia tulee silloin, jos järjestöllä on vapaaehtoisten lisäksi myös palkattua henkilökuntaa. Miksi he eivät hoida myös hankkeen hallintoa? Hankkeen hallintoa ja perusjärjestötoimintaa voi myös olla vaikea erotella toisistaan.

Jos vapaaehtoistyötä tehdään hankkeen kohdealueella, järjestöt voivat budjetoida joitakin vapaaehtoisten toiminnasta aiheutuvia kuluja osaksi hanketta. Tällaisia kuluja ovat viisumit ja työluvut kohdemaassa, suomalaisen vapaaehtoisen kohtuulliset majoituskulut, hankkeen toimintaan liittyvät matkustuskulut sekä muut kohdemaassa syntyvät perustellut kulut. Suomesta kohdemaahan ja takaisin matkustamista ei korvata ministeriön rahoista

Tavaralahjoitukset

Tavaralahjoitukset lasketaan osaksi vapaaehtoistyötä. Ei siis osaksi omarahoituksen rahallista osuutta. Kirjanpidossa tavaralahjoitukset arvostetaan käypään arvoonsa. Ulkoministeriö ei myönnä rahoitusta pelkkiin rahtikuluihin, joten Suomesta lähetettävän tavaran on kohdemaassa tavalla tai toisella liityttävä suurempaan hankekokonaisuuteen.

Tavaralahjoitukset eivät ole yksiselitteinen asia. Ne voivat esimerkiksi vääristää markkinoita kehitysmaissa. Näin on käynyt käytettyjen vaatteiden kanssa, jotka ovat syrjäyttäneet paikallista tekstiilituotantoa. Erilaiset meillä vanhanaikaisina poistetut koneet ja laitteet saattavat tuntua sopivilta jatkaamaan elämäänsä kehitysmaassa. Näissä tapauksissa on tarkkaan selvitettävä

onko laitteille mahdollista saada huoltoa ja varaosia, ja sopivatko ne esimerkiksi paikalliseen sähköjärjestelmään. Asennus- ja käyttökoulutus on lisäksi hoidettava hyvin, jotta laitteet eivät jää nurkkiin ruostumaan.

Järjestön kyky hoitaa hanketta

Ulkoministeriö on valtionapua myöntävänä viranomaisena kiinnostunut järjestöjen toiminnallisesta ja hallinnollisesta kapasiteetista, eli järjestön kyvystä hoitaa hanke ja käyttää valtiolta saamansa avustus hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti.

Ministeriö arvioi järjestön toimintasuunnitelman, talousarvion, vuosikertomuksen ja tilinpäätöksen perusteella järjestön kykyä suunnitella, toteuttaa ja arvioida toimintaansa. Omarahoituksen hankinta ja hyvin hoidettu talous, johon kuuluvat ulkopuolisen tilintarkastajan tekemät tarkastukset, osoittavat järjestön taloudellista kapasiteettia. Tämän lisäksi järjestöllä on oltava sisällöllistä osaamista hankkeen toteuttamiseksi. Jäsenyys erilaisissa verkostoissa ja yhteistyö muiden tahojen kanssa tukee järjestön sisältöosaamista.

Virkamies tarkastelee tukipäätöstä tehdessään myös vapaaehtoistyön määrää, koska sekin kertoo järjestön kapasiteetista. Myös järjestön muu julkinen rahoitus, esimerkiksi Raha-automaattiyhdistykseltä, opetusministeriöltä, EU:lta tai ulkoministeriön tiedotustuki antavat käsitystä siitä, miten hanke suhteutuu järjestön muuhun toimintaan. Hankehakemus hylätään suoralta kädeltä, jos järjestöllä on maksuhäiriötä tai hankkeen omarahoitus on riittämätön.

Valtionapulaki edellyttää, että järjestöjen kirjanpito on ammattimaisesti hoidettu. Kukin järjestö voi vapaasti organisoida kirjanpitonsa, mutta ammattikirjanpitäjien ja -toimistojen käyttö on lisääntynyt. Yli 10 000 euron hankkeissa yhden tilintarkastajista on oltava virallinen tilintarkastaja. Valtionapulaki sekä sääntö 15 prosentin omarahoituksesta aiheuttavat lisätyötä kirjanpitäjille. Ulkoministeriö onkin antanut kirjanpitäjille erillisiä ohjeita ja kouluttanut heitä muun muassa omarahoitusosuuden laskemisesta ja käyttämättömien valtionapujen tilityksestä.

Kuhunkin hankkeeseen myönnettyjen varojen käyttöön pitää olla johdettavissa kirjanpidosta. Hanketuen käsikirjan mukaan erillisen tilin alatileinä tulisi mahdollisuuksien mukaan olla hankkeen budjetin hyväksytyt menolajit.

Tämä tarkoittaa sitä, että hanketta käsitellään järjestön kirjanpidossa yhtenä kokonaisuutena (esimerkiksi kustannuspaikkana) siten, että hankehakemuksessa olleet budjettirivit löytyvät järjestön kirjanpidosta hankkeen kohdalta. Selvitys on helppo tehdä, kun suunnitelma ja raportti vastaavat rakenteeltaan toisiaan.

Kaikkea omarahoitukseksi luettavaa (rahallinen osuus, vapaaehtoistyö ja tavara-lahjoitukset) on seurattava ja siitä on raportoitava. Rahallisen osuuden ja tavaralahjoitusten tulee näkyä kirjanpidossa, mutta ajoittain järjestöjen kirjanpidossa ei ole merkintää esimerkiksi lahjoituksina saaduista suuristakaan summista. Tämä on sääli, sillä näitä varoja ei voida tämän vuoksi hyödyntää omarahoituksen osana. Vapaaehtoistyön kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että arvio vapaaehtoistyöstä merkitään hakemukseen ja raportointivaiheessa esitetään työaikakirjanpito tehdystä vapaaehtoistyöstä. Vapaaehtoistyön on oltava todennettavissa, eli työaikakirjanpitoon merkityltä henkilöltä on voitava tarkistaa, onko hän todella tehnyt ilmoitetun määrän vapaaehtoistyötä kyseiselle järjestölle. Vapaaehtoistyö kirjataan puolen päivän tarkkuudella ja siihen liitetään arvio bruttopalkasta.

Tavaralahjoitukset ja vapaaehtoistyö voivat nousta myös suhteellisen isoiksi rahamääriltään. Tämä saattaa houkuttaa hakemaan valtionapua enemmän kuin järjestöllä on kapasiteettia hallinnoida. Toisinaan järjestöillä on myös liian ruusuinen kuva omarahoituksen järjestymisestä ja valtionapua saatetaan joutua palauttamaan, kun omarahoitusosuus ei tulekaan täyteen. 15 prosentin omarahoitusosuus on siis vain minimivaatimus ja ulkoministeriöltä voi hakea rahaa myös vähemmän kuin 85 prosenttia budjetin loppusummasta. Yli 15 prosentin menevä omarahoitus merkitään hankehakemuksessa kohtaan ”muu rahoitus” tai ”muu työ määrä”. Tästä ylimenevästä osuudesta järjestöllä ei ole raportointivelvollisuutta.

Etelän kumppanin osuus

Suomalainen valtioapu ohjataan suomalaiselle järjestölle, ja myös omarahoituksen kerääminen on suomalaisen järjestön velvollisuus. Viranomaisen on siten kiinnostunut nimenomaan suomalaisen järjestön edellytyksistä hoitaa avustukseen liittyvät velvoitteet, ja hanketukihakemuksen kysymykset koskevat sitä ja sen kapasiteettia

Kuitenkin myös paikallisen järjestön tekemä työ ja sen hankkeeseen tuoma rahoitus ovat tärkeä osa hankkeen kestävyyttä. Etelän kumppanijärjestön osuutta voi tuoda esille kohdassa, jossa kysytään ”Mitkä muut tahot osallistuvat yhteistyöhön? Mikä on heidän roolinsa ja panoksensa?”. Samoin hankkeen integroituminen paikallisiin järjestelmiin tukee sen kestävyyttä. Jos hanke tukee esimerkiksi paikallista koulua ja valtion viranomaiset maksavat opettajien palkat, niin tämä kannattaa mainita hankehakemuksessa.

Hankkeen onnistuminen on viime kädessä kiinni etelän järjestön kapasiteetista sekä järjestöjen välisen yhteistyön sujuvuudesta. Jatkossa ulkoministeriö haluaakin saada entistä tarkempaa tietoa myös etelän kumppanin kapasiteetista. Tähän palataan, kun hanketukijärjestelmää seuraavan kerran uudistetaan.

II Tarinoita ja pohdintaa vapaaehtoisuudesta

Sairaalatarvikkeiden pakkausta Vaasassa 1990.

Sydämensivistys vapaaehtoisuuden taustalla

Leo Lindstedt

Aloin osallistua kehitysyhteistyöhön 50-vuotiaana, joten minulla ei ole siitä vuosikymmenten kokemusta. Olen viettänyt kolme ja puoli kuukautta elämästäni Afrikassa, etenkin Tansaniassa. Se ei ole kovin paljon. Pohdinkin tässä tekstissä pääasiassa sitä polkua, jota pitkin olen kehitysyhteistyön pariin tullut.

Työkseni toimin yhteiskunnallisten aineiden opettajana Kiljavan opistolla. Kirjoitan myös lehtiin ja osallistun monenmoisiin keskusteluihin niin kappakoissa kuin turuilla ja toreilla. Päädyn yleensä puolustamaan sellaisia ihmisiä, joita yleinen mielipide pitää kummallisina.

Sydämensivistystä kotoa ja koulusta

Äitini menetti oman äitinsä seitsemänvuotiaana, kolme vuotta kansalaissodan jälkeen. Äidinäiti tappeli sodassa punaisten puolella. Äitini oli kahdeksanlapsisen köyhän perheen nuorin. Hän sai 14-vuotiaana silmätulehduksen, joka väärin hoidettuna sokeutti hänet. Äitini näköä onnistuttiin myöhemmin osittain palauttamaan, mutta hän eli loppuelämänsä 85 prosentin näköinvalidina. Hän ei koskaan pystynyt lukemaan normaalia kirjaa tai sanomalehden leipätekstiä. Isäni puolestaan oli venäläisen miehen ja suomalaisen naisen avioton lapsi. Hänet annettiin ottolapseksi turkulaiseen perheeseen, jossa oli isäni lisäksi kaksi omaa tytärtä. Myöskään isälläni ei ollut mahdollisuutta käydä kouluja ilmeisestä lahjakkuudestaan huolimatta.

Kasvoin ainoana lapsena työläisperheessä, jossa vanhemmat eivät onneksi salanneet, saaticka hävenneet juuriaan. Turun Kupittaa, Kerttulinmäki ja Uudenmaan tulli olivat kasvuympäristöäni niin hyvässä kuin pahassa. Omat muistikuvani ovat lähes pelkästään myönteisiä, minusta tehtiin kiltti lapsi. Vanhempieni kasvatuserittelyä kuvaavat periaatteet: ”seura tekee kaltaisekseen” ja

”tottumus on toinen luonto”. Hyvät kaverit olivat aina tervetulleita kotiimme ja äitini auttoi meitäkin köyhemmistä perheistä olevia kavereitani. Äitini oli kaupassa myyjänä ja sai – tai lieneekö toiminut Robin Hoodin tavoin – leikkelejäänöksiä ja muuta myytäväksi kelpaamatonta ruokaa mukaan kotiin.

Isäni puolestaan pelasi kavereideni kanssa ties mitä, shakkia ja kapitalismin peruspeliä monopolia, ja jalkapalloakin. Uskon, että hänen ansiostaan en voi sietää fuskaamista peleissä tai millään muullakaan elämän saralla. Vanhempani kertoivat avoimesti omat arvonsa ja yhteiskunnalliset näkemyksensä, joita minun oli helppo kunnioittaa.

Kävin yksityistä Turun Suomalaista yhteiskoulua, jota pidettiin erityisen porvarillisena. Koulussa sai laadukasta opetusta, ihmisarvoista kohtelua ja oppi jopa sydämensivistystä. Erityisellä lämmöllä muistan ruotsin kielen oppikirjojakin kirjoittaneen opettajani Karin Miettisen ja latinan kielen opettajani Olavi Koivukosken. Miettisen ja äitini kaksikielisyyden ansiosta minua ei saa milloinkaan sanomaan, että toinen kotimainen olisi pakkoruotsia. Myös latinan perusteiden – aloitin yliopisto-opinnot ruotsin ja latinan opinnoilla – osaaminen auttaa sivistyssanojen ymmärtämisessä.

Sydämensivistyksestä ammatti

Jokin taustastani veti minua opiskelemaan filosofiaa ja etiikkaa, kysymykset hyvästä elämästä ja sydämensivistyksestä kumpusivat esiin. Lisäksi aloin opiskella suojele- ja parantamiskasvatusta. Mikä oikeaan osuva nimi oppiaineelle, jossa pohdittiin, miten erilaisia lapsia piti ensisijaisesti suojella ja sitten vasta parantaa eli saattaa täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi!

Kiinnostuin epäsosiaalisesti käyttäytyvistä nuorista ja menin alalle töihin, suojelukasvatuksellisen Lemmilän vastaanottokodin johtajaksi. Silloin oli turvattomien lasten lastenhuoltolaitoksia ja epäsosiaalisten suojelukasvatustiltoja. Legendaarinen, syksyllä 2006 kuollut esimieheni sosiaalineuvos Kaarlo Helasvuo opetti minulle vastaanansomattomasti, että ”epäsosiaalisuus on vain pitkään jatkunutta turvattomuutta”. Tämä näkemys pätee mielestäni hyvin yleisesti, esimerkiksi väkivaltaisessa ja joidenkin maahanmuuttajien epätoivoisessa käyttäytymisessä.

Vakuutuin Lemmilän vastaanottokodissa myös siitä, ettei 10–14-vuotiaiden sinne sijoitettujen poikien käyttäytyminen suinkaan johtunut geeneistä, kallonmuodosta tai ollut tahallista epäsosiaalisuutta. Jopa sosiaalisen perinnöllisyyden teoriaan, jonka mukaan epäsosiaalisuus periytyy suvussa polvelta toiselle suhtaudun varauksellisesti. Mielestäni tällaisten ongelmien taustalla ovat yhteiskunnalliset epäoikeudenmukaisuudet tai oikeudenmukaisuudet.

Lemmilään sijoitettiin myös romanipoikia. Yhteiselo heidän kanssaan ja käynnit poikien kodeissa ovat saaneet minut ikuisesti puolustamaan heitäkin. Zaharias Stancun kirja ”Niin kauan kuin leirituli palaa” ja M.Y. Joensuun ”Harjunnäätä ja heimooveljet” ovat vahvistaneet ajatteluani.

Vuonna 1981 minut valittiin opettajaksi Ammattiyhdistysopistoon, joka nykyisin on Kiljavan opisto. Sain luvan opiskella ja opettaa työoikeutta, josta ammensen oikeuden ja kohtuuden sekä heikomman osapuolen (työntekijän) suojeluperiaatteen. Läheisin kollegani Raine Mäkelä piti huolen siitä, että itsekin aloin inhota ammattiliittojen edunvalvontaa ja että aina jaksamme tapella sen puolesta, että ihan tavalliset luottamusmiehet ovat koulutuksemme tärkein kohderyhmä. Heidän kanssaan pohdimme yhdessä oikeuden ja kohtuuden toteuttamista.

Kehitysyhteistyö astuu kuvaan

Joskus 1980-luvun lopulla SAK myönsi rauhanpalkinnon Iisalmen kehitysyhteistyöpajalle. Pyysin sen legendaarista, jo edesmennyttä johtajaa Jaakko ”Jarre” Autiota tulemaan Hyvinkäälle ja Kiljavalle kertomaan huikeasta ideastaan. Siinä yhdistyi kehitysyhteistyö ja vaikeaan elämäntilanteeseen ajautuneiden nuorten mielekäs työllistyminen.

Samoihin aikoihin Hyvinkäälle perustettiin kehitysmaayhdistys. Sen myötä sain mahdollisuuden tehdä jotain konkreettista – pitää kauppaa, järjestää Mahdollisuuksien toreja ja mahdollisuuden vierailu Tansaniassa ja Morogorossa. Mitään erityistä en ole saanut aikaan, vaikka nimeni jossain Mehayon, Morogorossa sijaitsevan vammaisten lasten kodin seinässä lukeekin. Sen sijaan olen tutustunut viisaisiin morogorolaisiin naisiin, Agnes Hellariin ja Linda Ngidoon. Agneksen kautta saimme epävirallisen kummilapsen, nyt jo lähes 20-vuotiaan Daines Kilowokun.

Motivaation juurilla – Lucy ja Daines

Mikä minua motivoi tähän toimintaan? Tällä hetkellä keskeinen motivaationi on morogorolainen tyttö, Queen Lucy. Opin tuntemaan hänen vanhempansa Blasi ja Martha Mkendan, kun Martha odotti Queen Lucya marraskuussa 1994. Sen jälkeen olen kirjoitellut hänen isänsä kanssa, ja olemme lähettelleet jouluja ja muita lahjoja Lucyille ja hänen neljä vuotta nuoremmalle veljelleen Sunday Ferdinandille. Erityisesti olemme yrittäneet painottaa Lucyn vanhemmille sitä, että tyttöjen kouluttamisen ja uusien mahdollisuuksien myötä paranevat myös yleinen tasa-arvo ja taloudellinen hyvinvointi.

Lucyn isä onkin onneksi todella ylpeä tyttärestään ja tämän hyvästä koulumenestyksestä. Viimeksi saimme yli puoli tuntia kestävän videon Lucyn rippijuhllallisuuksista. Lucylla on havaittu sydämen vajaatoimintaa ja hän joutuu aika ajoin käymään Dar es Salaamissa hoidossa.

Olemme saaneet usein vierailta Mkendan perheen kotona Tansaniassa. Mr. Mkenda myös huolehtii yhdistyksemme ja perheemme taloudellisen tuen välittämisestä kummilapsellemme Dainesille. Itse emme osaa suahilia eikä Martha Mkenda osaa englantia. Onneksi hänen tyttärellään on nyt mahdollisuus oppia sitä.

Muistan ikuisesti sen, kun Marjan – rakkaan naiseni kanssa – kysyimme mama Agnekselta, miten me voisimme auttaa. Hän vastasi: ”Te voisitte auttaa taloudellisesti ja lähettää asiantuntija-apua, mutta tärkeintä on, että kasvatatte omat lapsenne oikeamielisiksi ja rehellisiksi”.

Vapaaehtoisuutta Morogoron nuorten hyväksi

Toini Niskanen

Olen tehnyt vapaaehtoistyötä seitsemäntoista vuotta. Järjestömme pyörittää Äänekoskella kirpputoria, jonka tuotolla tuemme Tansanian orpoja heidän koulunkäynnissään ja opiskelussaan. Järjestön nimi on *Kehyapu ystävät* ry, mutta ihmiset kutsuvat sitä usein vain *Toinin Toriksi*, koska olen tuon projektin käynnistänyt. Olen paikkakunnallamme tunnettu. Yksityisyrittäjällä on väistämättä paljon tuttavampia ja ystäviä, ihmiset oppivat luottamaan. Päätulomme tulevat kirpputoritoiminnasta ja jonkin verran saamme säännöllisiltä ja satunnaisilta lahjoittajilta. Jäseniä meillä ei juuri ole.

Miten kaikki alkoi? Vuonna 1990 kuulin tuttavan tuttavalta hylätystä tansanialaisesta Nico-pojasta, joka oli luovutettu katolisen kirkon luostarin orpokotiin. Tuon pikkumiehen kohtalo kosketti minua niin paljon, että sen kuulutuani en ollut enää sama henkilö kuin ennen. Elämäni voi jakaa aikaan ennen ja jälkeen Nicon. Tuskin tiesin missä Tansania oli, kun kuulin Nicosta kotimatalla Jyväskylästä Äänekoskelle. Tapaan sanoa, että siinä keskellä tietä Elämä otti minua kädestä kiinni ja sanoi ”tässä sinulle tehtävä, ala tehdä”. Nicosta kertonut tuttava oli asunut Tansaniassa, hänestä tuli sittemmin hyvä ystäväni. Hän ei väsynyt vastaamaan tyhmiin kysymyksiini elämästä Afrikassa ja Tansaniasta. Aloin hänen aloitteestaan ensin kerätä lastenvaatteita Mgololen orpokotia varten, jossa Nico-poika silloin asusti. Vaatteet lähetettiin Morogoroon erään projektin laivakonteissa. Tuohon aikaan ei kirppareita ollut vielä niin paljon kuin tänään, joten vaatteita ja muuta tavaraa alkoi kertyä paljon. Siitä sitten syntyi kirpputori-idea!

Olin tuolloin vielä itsekkin työelämässä ja liikkeestämme löytyi kirpputorille tila. Olin tietenkin haukannut liian ison palan, kun otin yksin hoitaakseni sekä työni että kirpputorin, mutta onneksi hyvä ystäväni lähti mukaan. Saimme ihmisiltä paljon tavaraa. Laitoimme kirpputorille myyntiin niistä sellaiset,

joiden arvelimme menevän kaupaksi. Muut hyväkuntoiset tavarat lähetimme Karjalaan. Tavaroiden kuljettamisessa meitä auttoivat Keitele–Päijänne-kanavan venäläiset rakentajat. He veivät kotiseutunsa orpokoteihin ja vanhainkoteihin kuorma-autolasteittain vaatteita ja kenkiä. Heidän asuntoalueensa oli vain muutaman kymmenen kilometrin päässä Äänekoskelta ja he kävivät pari kertaa viikossa kirpputorilla myös ostoksilla.

Kirpputorimme tarvitsi kipeästi lisää työntekijöitä. Saimme mukaan ystäviä, jotka olivat jääneet eläkkeelle tai jostain muusta syystä eivät olleet työelämässä. Järjestimme työajat niin, että he tekivät muutama tunti kerrallaan niin sanotun ”kirpparipalveluksensa”. Meistä kaikista on näiden vuosien aikana tullut hyviä ystäviä ja hyvä tiimi, lisäksi eläkeläiset ja työttömät ovat saaneet sisältöä elämäänsä!

Sääliäkö?

”Miksi sitten juuri orpolasten auttaminen on sydäntäni lähellä? Siihen on vastauksena oma orpouteni – tunnen ja tiedän orpolapsen tyhjyyden, pystyn tuntemaan heidän yksinäisyytensä. Sitä voisi kutsua sydäntä särkeväksi kaipuuksi. En tiedä onko se sääliä vai mitä, vai tunnenko itseni äidiksi tai jotakin sellaista. Mutta minusta tuntuu, että olen vastuussa”, pohti Toini tutkija-toimijaverkoston tapaamisessa.

Aria Arai vastasi hänelle: ”Sitä kutsutaan empatiaksi. Sinä olet tuntenut itse samoin, ja nyt ymmärrät miltä heistä tuntuu. Se on empatiaa, ei sääliä”.

Riippumatonta toimintaa omalla rahoituksella

Aluksi toimimme pelkästään kirpputorin tuella. Tansaniassa asuvan ystäväni välityksellä tuimme muutamien lasten opiskelua. Vuonna 1994 rekisteröimme yhdistyksemme ja haimme ulkoministeriöltä hanketukea, jota saimme noin seitsemän vuoden ajan. Meillä oli parhaimmillaan jopa 150 erilaisissa kouluissa opiskelevaa nuorta listoillamme.

Se oli hektistä aikaa. Tein usean vuoden ajan noin kuukauden kestäviä vuosittaisia seurantamatkoja Tansaniaan. Rakensimme orpojen opiskelijoiden kodin, jossa osa tukemistamme nuorista ja opiskelijoista asuu. Nuoret muuttavat

muualle, kun ovat saaneet opintonsa päätökseen ja päässeet ammattiin. He ovat kuitenkin aina tervetulleita käymään, tuo koti on monesti heidän ainoansa.

Mietimme, että kun apu Suomesta loppuu, nuorilla pitäisi olla omia aktiviteetteja. Heidän oman ehdotuksensa perusteella ja ulkoministeriön tuella toteutimme maanviljelysprojektin Mpigili-nimisessä kylässä, kuudenkymmenen kilometrin päässä Morogorosta. Rakensimme viljavaraston, traktoritallin sekä muutaman asunnon varaston yhteyteen. Ostimme myös paikallisen traktorin sekä monenlaisia vilja- ja maissimyllyjä.

Meillä ei ole koskaan ollut vaikeuksia kerätä ulkoministeriön vaatimaa omarahoitusosuutta, koska kirpputorimme toimii hyvin. Myöskään kirjanpidon ja raporttien tekemiset ministeriölle, niin mutkikkailta kuin saattavat joskus olakin, eivät ole tuottaneet vaikeuksia. Meille oli jälleen hyötyä hyvästä ystävästäni, joka oli noita asioita opiskellut.

Budjettimme on vaihdellut paljon. Aluksi lähetimme muutama tuhat markkaa kuukaudessa, hanketuella summa tietenkin kasvoi huomattavasti ja nykyisin saamme kirpputorilta tuottoa useimmiten kaksi, mutta joskus jopa kolme tuhatta kuukaudessa. Meillä on ilmaiseksi käytössä oman liikkeemme varasto. Siellä me tytöt ollaan tehty töitä! Nykyisin meillä on myös toinen myymälä, josta maksamme minimaalista vuokraa.

Suosittu kirpputori

Parhaimmillaan kirpputori yhteistyöhömmä on kuulunut jopa kaksitoista naista, jotka ovat hoitaneet oman viikoittaisen työaikansa. Kenellekään ei makseta palkkaa. Muutenkin kulumme ovat minimaaliset verrattuna joidenkin isojen järjestöjen kuluihin. Usein kokoonnumme kirpputorille yhdessä päiväkahville ja keskustelemaan. Monet vapaaehtoisista sanovatkin, että ”ohi ei pääse”. Kerron vapaaehtoisille kuulumisia Tansaniasta ja opiskelijoilta. Me kaikki olemme hyvin onnellisia siitä, että saamme olla mukana näin merkityksellisessä työssä.

Äänekoskelaiset ovat todella ottaneet meidät omakseen. He luottavat meihin ja sanovat: ”Me tiedämme, että sinä toimitat ne rahat niin, että ne eivät mene minnekään muualle”. Rahat menevät suoraan perille oman paikallisen järjestömmä tilille. Tämä on aina se tärkeä kysymys, että meneekö apu nyt varmasti perille.

Vapaaehtoistyöväsytys ja uutta voimaa

Täytyy kuitenkin myöntää, että pari vuotta sitten tuli huolestuttava työväsytys. Tutulta tuntuu Tapion Leskisen tutkimuksessa esiin tullut kuvaus: *”ei itsesääliä, mutta vastuunkantaja ja raataja”*. Raataja on hyvä sana! Pätee minuun oikein hyvin. Työväsytys tuli kun olin tehnyt vapaaehtoistyötä jo viisitoista vuotta. Pyysin jo apua toisiltakin yhdistyksiltä, sillä tiesinhän toki mitä siitä Tansaniassa seuraisi, jos apu noin vain lopetettaisiin. Jonkinlainen katastrofihan siitä syntyisi niille, joiden opiskelut jäisivät kesken. Suomalaisten järjestöjen Morogoro-seminaareissakin minä huusin: *”Apua, ottakaa joku tämä opiskelijaprojekti”*.

Omasta porukastammekin oli jo jäämässä joitakin vanhempia jäseniä pois sairauksien ja väsymyksen vuoksi. Mutta kuinka ollakaan, Herra ei hylkää! Saimme ryhmäämme nuoren perheenäidin, joka todella innostui työstämme ja jonka perhetilanne salli toimintaamme osallistumisen. Hän tuli kuin pelastavana enkelinä mukaan ja jaksaa tehdä töitä nuoren ihmisen innolla ja voimalla. Ensimmäistä kertaa historiassamme meillä on tänä vuonna ollut myös työvoimatoimiston tuella pitkäaikaistyötön töissä kuusi tuntia päivässä. Muun ajan paikkaamme vapaaehtoisvoimin, meitä on noin kahdeksan henkeä mukana.

Toiminta Tansaniassa

Tansanialainen yhteistyökumppanimme on paikallinen rekisteröity järjestö TAPO eli Tanzanian Anti-Poverty Organisation. Sen toimisto on rakennettu laivakonttiin ja sijaitsee Iisalmen Nuorison Tuen projektina rakennetun ammattikurssikeskuksen Tushikamanen pihassa. TAPO hoitaa opiskelijaprojektiamme, jonka listoilla on tällä hetkellä yli 50 nuorta ja opiskelijaa. TAPO toimittaa kirjanpidon, kuitit ja raportoi tilanteesta. Pyrimme tukemaan ammatillista koulutusta, sillä tietojemme mukaan Tansaniassa yläastetasoisen koulutuksen päättäneistä nuorista tuhannet ovat ammatillisia opintoja vailla. He jäävät tyhjän päälle pyörimään. Tilannetta olisi mahdollista auttaa kehitysyhteistyövaroilla, mutta ministeriön tuki kestää vain kuutisen vuotta ja loppuu sitten siihen. Opiskelijat eivät kuitenkaan lopu! Tänä syksynä tuemme useita 20–30-vuotiaita nuoria aikuisia ammatillisen koulutuksen saamisessa. He ovat huomanneet, miten vaikeaa on saada työtä ilman koulutusta.

Monista tytöistä on tuellamme valmistunut opettajia, sairaanhoitajia, kotitalousalan ammattilaisia ja ompelijoita, joille ostamme myös ompelukoneen. Niitä onkin ostettu paljon, sillä tytöt ovat hyvin kiinnostuneita pukuompelijan koulutuksesta. Pojista on valmistunut opettajia, sairaanhoitajia, lääkäriapulaisia, poliiseja, ravintola-alan työntekijöitä, suurkeittiökokkeja, sähkömiehiä, hitaajia, puuseppiä ja autonkuljettajia. Osalle heistä ostamme myös työvälineet. TAPO hoitaa maanviljelysprojektit hankkeista saatavilla tuloilla, kuten myös työpalkat, koneiden korjaukset ja huollot. Maanviljelys on Tansaniassa pitkälti säiden armoilla, mutta hyvinä vuosina projektin tuotolla pystytään tukemaan opiskelijoitakin. Itse seuran hanketta Suomesta käsin, vähintään kerran viikossa vaihdamme sähköposteja tai tekstiviestejä. Seurantamatkojen tuomalla kokemuksella tiedän hyvin, mistä puhutaan, vaikka en enää muutamaan vuoteen ole käynyt Tansaniassa.

Orpojen opiskelijoiden koti on nimeltään *Upendo home*. Sen ylläpito, huolto ja asukkaiden hyvinvointi ovat vastuullamme. Itselleni tuo paikka on todella sydäntä lähellä. Kodista ja sen tilanteesta minua informoi tarpeen mukaan siellä asuva Anthony, joka on tunnollinen ja huolehtivainen sähköasentajaksi koulutettu nuorimies. Hän on päivisin töissä TAPO:n toimistossa ja omana aikanaan tekee saatavilla olevia sähkötöitä. Anthony hoitaa myös tiliä, josta annamme nuorille mahdollisuuksien mukaan hätäapua.

Miksi emme ole yhteistyössä jonkun ison järjestön kanssa? Kun tämä toiminta on kuitenkin niin työlästä, haluamme tietää, mihin työmme tulokset päätyvät. Seuraamme hyvin läheltä nuortemme elämää. Mielestäni olemme etuoikeutetussa asemassa saadessamme tehdä tällaista työtä ilolla ja innostuksella.

Palkkamme on mielihyvä siitä, että lapset pääsevät kouluun ja saavat ihmisarvoisen elämän. Monet opiskelijoistamme ovat jo ammatissa ja perustaneet perheenkin. Onneksi he pitävät meihin vieläkin yhteyttä, kertovat elämästään ja lähettävät valokuvia.

Kerron vielä nuoresta tansanialaisesta miehestä Richardista eli Rikusta. Hän opiskeli englannin kielellä Porin ammattikorkeakoulussa sairaanhoitajaksi vuosina 1996–2000. Me tuimme hänen opintojaan pelkillä kirpputorin tuotoilla. Perheenäkin autoimme häntä, Riku tuli parin viikon välein ”kotiin” Äänekoskelle. Pesimme pyykit ja lähtiessä pakkasimme ruokakassit mukaan. Valmistuttuaan

hän meni töihin Lontooseen ja elää siellä avioliitossa eteläafrikkalaisen hoitajan kanssa. Hänen jäämisensä Englantiin aiheutti järjestössämme keskustelua, mutta katsoimme hänen pystyvän paremmin auttamaan sukulaisiaan Tansaniassa Englannista käsin.

Tavaralähetykset ja kummilapset

Lähetämme edelleen paljon käyttökelpoisia vaatteita ja kenkiä Karjalaan ja nykyisin myös Latviaan. Pakkaamme niitä isoihin mustiin säkkeihin, joita kertyy noin tuhat vuodessa. Seurakunnat huolehtivat yleensä tavaroiden perille viemisestä, mutta myös yksityishenkilöt ja turistit ottavat säkkejä mukaansa. Meille säkkien lähettäminen ei siten maksa mitään.

Järjestöllämme on kummilapsia myös Nepalissa ja Sri Lankassa. Nepalilainen tyttö on jo ammatissa. Hän on perustanut ystävänsä kanssa kosmetologi-kampanioyrityksen, jonka nimi on hauska ”Toini Herbal Beauty Salon”. Kyynel tuli silmään kun sain hänestä valokuvia. Tuemme häntä enää vain pienellä joululahalla, mutta yhteyttä pidämme säännöllisesti. Sri Lankan poika opiskelee viimeistä vuottaan sisäoppilaitoksessa, jonka jälkeen hän jatkaa opintojaan yliopistossa tai ammatillisessa koulutuksessa.

Kirpputoritoiminta on hyödyllistä kierrättämistä ja tämä kaikki tehdään kodeista saatavilla lahjoituksilla. Vetoava mainoslauseemme onkin: ”Anna ylimääräsi hänelle, jolla ei ole mitään eikä ketään”. Kysymyksiin, miksi tätä teemme ja mitä se meille antaa, vastaan, että auttamisesta saa tarkoitusta elämään ja tuloksista mielihyvää. Tärkeintä on mahdollisuus tehdä jotakin.

Tavarakonteista koulutukseen

Vaasan kehitysmaaseuran tarina

Harri Kivelä

Tansaniassa sijaitsevasta Morogoron kaupungista tuli Vaasan ystävyyskaupunki parikymmentä vuotta sitten. Kaupunginvaltuusto, seurakunta ja ryhmä lääkäreitä pohti tuolloin, miten ystävyyskaupunkisuhteet voitaisiin järjestää. Päätettiin perustaa Vaasan kehitysmaaseura, joka otti hoitaakseen suhteen ylläpitämisen. Vaasan kehitysmaaseuran toiminta on pääasiassa ollut pienten, ruohonjuuritason hankkeiden toteuttamista. Tarkastelen seuramme tarinaa omien, etenkin terveyssektoriin liittyvien kokemusteni pohjalta. Olen jaotellut yhteistyömme kolmeen vaiheeseen: innostus, kyseleminen ja yhdessä miettiminen.

Innostusta ja ideoita

Ensimmäisessä vaiheessa olimme kaikki innostuneita ja yritimme kerätä mahdollisimman paljon ihmisiä mukaan toimintaan. Yksi gynekologeistamme oli käynyt Morogorossa, ja hänen videofilminsä perusteella innostuimme lähettämään sinne tavaraa. Myöhemmin tutustuimme Morogoron kaupunkiin omalla Tansanian matkallamme. Emme kuitenkaan uskaltaneet olla siellä neljää päivää kauempaa, koska emme olleet saaneet kutsua tai ylipäänsä mitään vastausta kirjeisiimme. Kommunikaation puute on ollut myöhemminkin ongelma yhteistyössämme.

Ihan pelkkää tavarakonttien lähettämistä yhteistyömme ei alussakaan ollut, mukana oli myös vähän koulutusta. Tavaroiden kerääminen oli Vaasassa kuitenkin tärkeää ja helppoa, ihmisten mielestä oli mukavaa pakata ja tavaraa saatiin paljon. Tähän ensimmäiseen innostukseen kuului myös seurakunnan ehdotus suuren tapahtuman järjestämisestä Vaasan torilla. Sellaisen myös järjestimme, vaikka kukaan ei uskonut sen onnistuvan kun meitä oli vain muutama henkilö. Ruotsalaisen seurakunnan pappi keksi sille nimen ”Möjligheternas

torg”, ”Mahdollisuuksien tori”. Olemme iloisia, että tämä idea on sittemmin levinnyt kymmenille muille paikkakunnille.

Lakanahankkeemme sen sijaan kävi huonosti. Morogoron sairaalan lakanat olivat surkeita, niitä pestiin käsin kylmässä kloorivedessä harjaamalla. Mietimme, että hygieniatason nostaminen sairaalassa olisi tärkeää ja ostimme armeijan varastosta tuhat käytettyä lakanaa, vanhoja paksuja peltilakanoita. Punainen Risti maksoi ne Vaasassa. Olimme saaneet ohjeet kirjoittaa lakanoihin huopakynällä ”Morogoro Regional Hospital”, ja niin nuoret kirjoittivat sairaalan nimen kaikkiin lakanoihin – eteen, taakse ja sivuille sekä poikittain. Lakanoita ei kuitenkaan löytynyt mistään kun kontti saapui Morogoroon. Kaikki tuhat lakanaa olivat kadonneet!

Seuraavaksi päätimme, että sairaalaan täytyy saada kuumaa vettä ja veimme Morogoroon kunnollisia kattiloita Suomesta. Kaikki näytti menevän hyvin, mutta seuraavalla vierailullamme huomasimme, ettei niitä ollut käytetty. ”Kyllä niitä on käytetty”, meille kerrottiin. Kysyimme mikä on suurin ongelma. ”Ei ole hiiliä ollenkaan”, vastattiin. Olimme ehdottaneet puun ja hiilen käyttämistä, mutta sairaalalla ei ollut varaa hiileen. Meistä monet jo sanoivat, että taitavat luopua koko kehitysyhteistyöstä. Ensin toivotaan jotakin suurta ja kallista, mutta sitten ei ole hiiliä käytettävissä. Itse asiassa he eivät alun perin toivoneet kattiloita, vaan sellaisen veturin kokoisen valtavan pesukoneen korjaamista. Sen korjausarvio oli kuitenkin vähintään 6 000 markkaa!

Suurin murheemme tässä ensimmäisessä vaiheessa oli avun oikein kohdistaminen. Apumme ei varmaan kohdistunut parhaalla mahdollisella tavalla, mutta oli kuitenkin kiva tehdä yhdessä jotain. Konteissa oli kallista, hyödyllistä ja hyvää tavaraa, mutta oli siellä myös harkitsematonta joukossa. Toiminta kuitenkin yhdisti ihmisiä ja sai heidät innostumaan asiasta. Siinä mielessä tämä ensimmäinen vaihe ei ollut ihan surkea.

Mikä ”heidän” ongelmansa on?

Toisessa vaiheessa opimme kysymään itseltämme ja etenkin Morogoron kumpaneiltamme, mikä heidän mielestään on pahin ongelma juuri nyt. Ajattelimme, että tekemällä sitä, mikä heidän mielestään on tärkeää, voisimme onnistuakin.

Morogorosta tuli aina vastaus. Suurin puute saattoi olla ambulanssi tai videokamera, ja kerran ylihoitaja pyysi viittä verenpainemittaria. Se tuntui silloin kovin nurinkuriselta vastaukselta, kun koko sairaalassa ei ollut edes kunnollista hygieniää. Meidän oli siis tavattoman vaikeaa löytää se, mikä heidän mielestään olisi tosiaan ollut kaikkein tärkein asia.

Mielestäni yksi parhaita esimerkkejä oli kuuma vesi, jonka pulasta sairaala edelleen kärsi. Oli tärkeää saada sairaalaan kuumaa vettä, jo käsien pesua varten koska potilailla oli aisia ja paljon tulehduksia. Kysyimme, kiinnostaisiko heitä projekti. Me siis ehdotimme eli ”taas meille tuli pieni virhe”. Ehdotimme, että katolle voisi laittaa mustaa letkua, jotta sieltä tulisi kuumaa vettä tai sitten hankkisimme jonkinlaisen aggregaatin vettä lämmittämään. Suunnittelimme ja totesimme idean hyväksi. Seuraavana vuonna meillä oli mukanaamme insinööri, joka oli ottanut eri mahdollisuudet ja niiden kustannukset selville, mutta tilanne olikin muuttunut. Sveitsiläiset olivat rakentaneet boilerit jokaisen kraanan viereen, ja lämmintä vettä saatiin Tansanian valtion ilmaisella sähköllä. Kaikki pelasi ja sairaalassa oltiin onnellisia, mutta seuraavana vuonna he olivatkin taas kiinnostuneita lämpimästä vedestä. Kaikki boilerit olivat rikki ja sähkökontaktit poikki, koska valtio oli alkanut periä sairaalalta maksua sähköstä.

Tämän vesiprosessin myötä ymmärsimme, että emme olleet riittävästi perehtyneet sairaalan kokonaistilanteeseen, vaan lähteneet oman innostuksemme vallassa hommaa hoitamaan. Samoin tosin kävi myös synnytyssängyn kanssa. Sairaalassa ei ollut erityissänkyä perätilasynnytyksille, joten ajattelimme hankkia sellaisen Suomesta. Innostuimme ja ajattelimme, että perätilasängyjen pitää toimia sähköllä ja liikkua joka puolelle, ja sellaisen saimmekin yhdeltä yritykseltä ilmaiseksi. Sänkyä odotettiin Morogorossa suurella innolla, mutta kun menimme sinne seuraavana vuonna, ei sänkyä ollut kertaakaan käytetty. Sairaalan henkilökunnan mielestä sänky oli monimutkainen koota, vaikka sen kaikki osat olivatkin mekaanisia. Heidän oli helpompi käyttää tavallista suoraa sänkyä.

On meillä ollut positiivisiakin kokemuksia. Sormeen laitettava pulssioksimetri, joka mittaa hapetuksen määrää leikkauksissa on varmaan tärkeimpiä Morogoron sairaalan turvallisuutta lisänneitä välineitä. Sairaalan anestesian suurin ongelma oli, että suurin piirtein vahtimestarin tasoinen henkilö heilut-

ti palloa, jolla potilaaseen meni vähän ilmaa, kun happea ei ollut käytettävissä. Tuo pulssioksimetri on kallis vekotin, mutta saimme sen lahjoituksena.

Kaikkein järkein projektimme Morogorossa on mielestäni ollut yhteistyö Punaisen Ristin kanssa. Punaisella Ristillä oli käytössä englantilaisten rakentama talo, jossa ei ollut kunnon ikkunoita, katto oli romahtamaisillaan ja vettä satoi sisään. Talossa olevassa isossa kurjassa huoneessa oli musta rikkinäinen taulu, josta ei oikein näkynyt mitään. Siellä kuitenkin pidettiin vuoden perushoitajakurssi, jolla hoitajia koulutettiin hoitamaan perussairauksia. Opettajien opetustapa oli sellainen, että he esimerkiksi sanoivat: ”Tärkein bakteeri on streptokokki, toistakaa”. Ja sitten opiskelijat toistivat: ”Tärkein bakteeri on streptokokki”. Lupasimme maksaa korjauksen kustannukset, jos Punainen Risti hankkisi rakennusmiehet. Vaasassa saimme rotarit mukaan hankkeeseen, ja he ostivat kaikille oppilaille oppikirjan. Lisäksi lähetimme kaikki kolme opettajaa kuuden viikon pedagogiselle kurssille.

Kaiken kaikkiaan yhteistyö muiden samanlaisten tahojen kanssa on ollut antoisaa. Vaasan kehitysmaaseuran toiminnassa ovat olleet mukana seurakunta, koulut, Punainen Risti ja kirjasto, ja olemme tehneet yhteistyötä myös Åbo Akademin kanssa. Se on toteuttanut Morogorossa koulutusohjelmia, joiden avulla Morogoro Teachers’ College -nimisestä oppilaitoksesta on valmistunut BA- ja MA-tutkinnon ja myöhemmin myös tohtorin tutkinnon suorittaneita opiskelijoita.

Yhdessä suunnittelua ja uusia avauksia

Kolmannen vaiheen nimi voisi olla ”todella yhdessä miettimisen aika”. Nyt pohdimme yhdessä kumppaniemme kanssa, mitä he tarvitsevat ja miten näitä tarpeita olisi järkevintä täyttää. Olemme myös laajentaneet toimintaamme. Meillä on ollut hiv-hanke ja psykiatrinen projekti, jossa koulutamme koko Morogoron läänissä ruohonjuuritasolla terveydenhuoltoalan ihmisiä. Yritämme saada näillä hankkeilla aikaan hyviä tuloksia. Antoisimpia ovat olleet hiv-projektit, joista ensimmäinen tehtiin seurakunnan nuorille ja seuraava peruskoulun opettajille.

Nyt menossa olevaa hanketta toteutetaan vankilassa, ja siellä vasta mielenkiintoista onkin! Vangit opettavat toisille vangeille, kuinka kannattaa käyt-

täytyä ja kuinka aidsiin yleensä tulisi suhtautua. Alku on näyttänyt lupaavalta, mutta riskit ovat suuret.

On tärkeää pohtia, millainen suunnittelu erilaisissa hankkeissa voisi toimia. Looginen viitekehysysteemi vai jonkinlainen kalanruotoanalyysi? Kaikkein tärkeintä on kuitenkin kumppanin kuunteleminen ja asioiden yhdessä puominen mahdollisimman monelta kannalta.

Vankilassa suurin haaste on sen jäykkä järjestelmä. Siellä pitää tarkkaan miettiä, miten tätä muutenkin vaikeaa asiaa saataisiin käsiteltyä. En olisi uskonut, että kaiken haukkumisen jälkeen tästä hankkeesta tulisi mitään. Kun menin ensimmäisen kerran vankilanpäällikön puheille, hän raivostui ja kysyi: ”Kuka on voinut päästää minun huoneeseeni teidät, joilla ei ole mitään lupaa eikä mitään ideaa tulla tänne?” En olisi koskaan uskonut, että pääsisin vielä näin pitkälle sieltä vankilan portilta, ja että sama herra, joka minut silloin haukkui, toivottaa nyt ystävällisesti tervetulleeksi.

Kuntayhteistyö

Vaasa on viimeisen kolmen vuoden aikana ollut mukana myös Kuntaliiton hallinnoimassa kuntien välisessä kehitysyhteistyössä. Kuntayhteistyössä on toteutettu Morogorossa seitsämän hanketta. Tämä pohjoisen ja etelän kuntien välinen yhteistyöohjelma on hiljattain evaluoitu, ja olen saanut sen käsityksen, että hankkeita on kritisoitu konkretian puutteesta. Yhteistyön taustalla on ajatus sitä, että tavataan ja opitaan puolin ja toisin, vaikka mielestäni usein olisi parempi tehdä jotakin yhdessä. ”Yhdessä tekemisen meiningillä” opimme toisiltamme monia asioita.

Kuntayhteistyön myötä olen oppinut ymmärtämään entistä paremmin, miten Morogoron virkamiehet ajattelevat, kuinka vähän heihin luotetaan ja kuinka paljon valtaa heillä on. Kaupungin virkamiehillä on tärkeä rooli, sillä mitä enemmän he suorittavat, osoittavat osaavansa ja ansaitsevansa luottamusta, sitä enemmän he saavat rahaa keskushallinnolta. Morogoron saamat kansalliset tuet ovat siis suorassa suhteessa virkamiesten osaamiseen! Onneksi siellä on nyt hyvä kaupunginjohtaja ja kuulemma pätevä pormestari.

Motivaatiosta ja tulevaisuuden suunnitelmista

Mikä meitä sitten motivoi tähän työhön? Meitä motivoi into auttaa, mutta myös halu matkustaa ja tutustua vieraaseen kulttuuriin. Sanomme matkojemme osallistujille, että yrittäkää varata varsinaisen vierailun jälkeen kolmesta viiteen päivää rentoutumista varten. On mukavampi palata kotimaahan mukavalla mielellä ja siten, ettei hiki enää valu otsalta. Olemme esimerkiksi käyneet pienellä saarella Intian valtameren edustalla, jossa kävelimme ja unohdimme murheet, ja kaikki näytti paljon valoisammalta. Olemme myös katselleet Bagamoyossa todella vanhaa historiaa hyvän oppaan johdolla. Olemme myös menneet Morogorosta vain muutaman kymmenen kilometrin päähän ja päätyneet kylässä juhlistaviin ristiäisiin sekä nousseet vuorille ja päässeet siellä tyttöjen aikuistumisjuhlaan.

Mitä seuraavaksi? Olemme palaamassa vanhaan ideaan museon perustamiseksi Morogoroon. Yritimme sitä viisitoista vuotta sitten, mutta silloin asiasta innostuneet paikalliset muuttivat pois Morogorosta. Museohankkeelle voisi löytyä Suomesta kiinnostusta museoalan ammattilaisten ja nykyisessä kuntayhteistyössä mukana olevien keskuudesta. Ulkoministeriö myönsi vuoden 2008 alusta hankkeelle rahoitusta ja olemme jo aloittaneet materiaalin keräämisen.

Ehkä yhden tärkeimmistä neuvoistamme olemme löytäneet Morogoron kaupunginjohtajan työhuoneen seinällä olevasta kyltistä. Siinä lukee: ”Me otamme mielellämme neuvoja vastaan, mutta muistakaa, että haluamme itse päättää omista asioistamme”. Se on todella hyvä lause!

Kelpaako maahanmuuttajien vapaaehtoistyö suomalaisille?

Aria Arai

Englannista kääntänyt Matias Lehto

Olen kotoisin Kaliforniasta, Suomessa olen asunut 13 vuotta. Toimin yhdistyksessämme (Afrikkalaisten ja eurooppalaisten afrikkalaisten yhdistys, AFAES ry) tiedotussihteerinä ja lisäksi työskentelen Kansainvälinen Kulttuurikeskus Caisassa. Kerron tässä kirjoituksessa yhdistyksestämme ja sen rahoitusongelmista sekä pohdin sitä, miten vaikeaa on olla ulkomaalainen vapaaehtoinen Suomessa, ja miten suomalaiset kansalaisjärjestöt aliarvioivat vapaaehtoiseksi haluavien ulkomaalaisten tietoja ja taitoja.

Kulttuuria ja aids-työtä

AFAES järjestää työpajoja ja edistää etenkin afrikkalaisia, mutta myös muita kulttuureja suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhdistyksessämme toimii lähes 100 vapaaehtoista, joista monet tekevät afrikkalaista visuaalista taidetta. Työskentelemme lähinnä lasten ja nuorten kanssa. Järjestämme esimerkiksi rummun soiton työpajoja, joihin osallistuu myös suomalaisia lapsia.

Meillä on myös ”Nuoret rasismia vastaan” -ohjelma, koska mielestämme jo lapsille tulee opettaa suvaitsevaisuutta. Hyväksymisestä puhuminen on hyödyksi koko yhteisölle, vaikka ympäristössä ei juuri asuisikaan ulkomaalaisia. Järjestimme osana tätä ohjelmaa kansainvälisen työpajan, johon tuli osallistujia yhdeksästä maasta. Olimme hyvin ylpeitä, että pystyimme onnistuneesti koordinoimaan tällaisen tapahtuman ja kustantamaan kaikille osallistujille hotellit ja lentoliput. Tämä voi auttaa meitä saamaan lisää rahoitusta lähitulevaisuudessa.

Järjestömme opettaa myös englantia, somalia ja espanjaa sekä yrittää pitää huolta ihmistä, joilla on hiv tai aids. Käymme seminaareissa ja työpajoissa tietääksemme enemmän siitä, miten hiv ja aids vaikuttavat erilaisissa yhteisöis-

sä. Suurin osa tartunnan saaneista on tällä hetkellä mustia naisia, sillä hiv leviää erityisesti afrikkalaisissa yhteisöissä. Hiv-tartunnoista on puhuttava, koska niiden piilottelu on vaarallista. Afrikan hallitsematon hiv-tilanne johtuu nimenomaan ongelman peittelystä. "Jos et ajattele sitä, sinun ei tarvitse olla huolissasi siitä" -kaltaista ajattelua ei pitäisi enää olla.

Rajallinen rahoitus

Pienen järjestömme ongelma on rahoitus. Uuden järjestön on vaikeaa saada rahoitusta, etenkin jos sillä ei ole alkupääomaa. Me saimme ensimmäisen apurahamme vasta "Nuoret rasismia vastaan" -ohjelmaa varten.

Olemme yrittäneet käynnistää Suomen ulkopuolella toteutettavia hankkeita, mutta se on hankalaa, koska useat vapaaehtoisemme eivät työskentele täysipäiväisesti. Jos he matkustavat EU:n ulkopuolelle, he menettävät sosiaali-etuutensa. Parhaillaan suunnittelemme projektia naisten aseman vahvistamiseksi Nigeriassa, mutta on se niin vaikeaa! Paperityö on työlästä, ja on hankalaa löytää henkilöä, joka pystyisi lähtemään suunnittelumatkalle.

Keräämme rahaa pitopalvelulla. Teemme paljon työtä, ja kaikki voitto menee suoraan järjestöllemme. Nettisivuiltamme¹³ näkee, millaista ruokaa tarjoamme: afrikkalaista, thai-ruokaa, kaikenlaisia ruokalajeja. Lisäksi seminaariemme osallistajat lahjoittavat meille rahaa mahdollisuuksiensa mukaan, mutta meidän täytyisi keksiä lisää keinoja kerätä rahaa ja mainostaa itseämme. Rahan saaminen ulkoministeriön hankerahoituksesta on iso päänsärky, puolet kohdemaamme ihmisistä ehtii kuolla ennen kuin saamme hankerahoitusta!

Meillä oli ongelmia myös harjoittelijan hankkimisessa. Haimme tukea harjoittelijalle, joka olisi editoinut nettisivujamme. Työvoimatoimisto kuitenkin eväsi hakemuksemme, koska meillä ei ole fyysistä osoitetta. Meillä on kuitenkin nettisivut ja postilaatikko, ja harjoittelija olisi voinut työskennellä kotonaan. Joudumme jatkuvasti kohtaamaan erilaisissa valta-asemissa olevia ihmisiä, ja jos ihosi on samanvärinen kuin minulla, säännöt saattavat muuttua kohdallasi. Usein nämä virkailijat jopa vetoavat Suomen lakiin, mutta lopulta selviää, että asia ei lain mukaan olekaan niin kuin he väittävät.

Vapaaehtoisuuden vaikeus Suomessa

Väillä tuntuu mahdottomalta olla vapaaehtoinen suomalaisessa ilmapiirissä. Tummaihoisten tai ulkomaalaisten työttömyysaste on kaksi ja puolikertainen muihin suomalaisiin verrattuna. Meille vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että meidän täytyy pysyä Suomessa. Emme voi mennä EU:n ulkopuolelle, vaikka haluaisimme. Jos olisin matkustaessamme työtön, menettäisin työttömyyspäivärahani. Kuka sitten maksaisi vuokrani?

Vapaaehtoisuus tuntuu rangaistukselta. Jos esimerkiksi matkustaa yhdistyksen asioilla jonnekin, pitää kulut yleensä maksaa ensin itse, koska korvauksen saa vasta jälkikäteen. Tällainen käytäntö on hankala ihmisille, joilla ei juuri ole rahaa. Tästä syystä rikkaat ihmiset harmittavat minua, he antavat niin vähän verrattuna siihen, mitä heillä on.

Köyhät ihmiset saattavat antaa melkein kaikkensa ja päätyä vielä miinukselle. Itse en ole koskaan hyötynyt taloudellisesti vapaaehtoistyöstäni tai saanut edes kaikkia maksamiani kuluja takaisin. Vapaaehtoisuudessa ei mielestäni kuitenkaan tulisi menettää omia varojaan, oman ajan ja panoksen antamisen pitäisi riittää. Olen kuitenkin varma, että myös monet suomalaisten järjestöt päätyvät usein miinukselle. Vapaaehtoisuus heikentää ihmisten omaa tukijärjestelmää, he sahaavat omaa oksaansa. En tiedä kuinka tämä voitaisiin ratkaista.

Kaikista ongelmista huolimatta jaksamme jatkaa vapaaehtoistyötä, koska haluamme pitää yllä omaa kulttuuriamme lapsillemme. On myös tärkeää rakentaa verkostoja, jotta suomalaiset ymmärtäisivät, etteivät ulkomaalaiset ole täällä tekemässä mitään valloitusta. Monikulttuurisuus voi myös antaa! Ilman monikulttuurisuutta emme tietäisi mitä ovat pizza tai kebab. Jos tutustuu toiseen kulttuuriin, pelko yleensä vähenee. Me toimimme tuodaksemme toisia kulttuureja suomalaisille tutuiksi.

Ulkomaalaisten alikäytetty tieto

Minusta on surullista, että suomalaiset järjestöt eivät tee kehitysyhteistyössään yhteistyötä Suomessa asuvien ulkomaalaisten kanssa, vaikka he olisivat kotoisin niistä maista, joissa suomalaisjärjestöt toimivat. Meistä ulkomaalaisista voisi

olla korvaamatonta apua suomalaisjärjestöille, jotka puolestaan voisivat auttaa meitä omien järjestöjemme vaikeuksissa.

Tunnen esimerkiksi useita Suomessa asuvia sambialaisia. Onkohan kehtään heistä kutsuttu mihinkään Sambiaan liittyvään tapahtumaan? He tietävät Sambian normit ja tuntevat maan kulttuurin. He voisivat avata suomalaisille järjestöille ovia Sambiassa. Olen ollut töissä useissa järjestöissä Suomessa. Järjestöt eivät hyödynnä Suomessa asuvia ulkomaalaisia, vaan lähettävät kentälle vain suomalaisia. Nämä järjestöt eivät tunnu tarvitsevan meitä, vaikka olisimme halukkaita auttamaan. Se saisi meidät tuntemaan itsemme hyödyllisiksi ja meillä olisi tilaisuus antaa jotakin omalle maallemme.

Me emme edes yrittäisi tehdä mitään Nigeriassa, elleimme tietäisi paikallisista normeista ja osaisi paikallisia kieliä. AFAES tukee Nigeriassa naisia, jotka öljy-yhtiöt ovat heidän omilta mailtaan syrjäyttäneet. Naisten nykyisin käytössä oleva maa on niin huonokuntoista, ettei siinä pysty kasvattamaan viljaa tai laiduntamaan karjaa. Me haluamme auttaa naisia oppimaan uusia taitoja, kuten yrityksen johtamista, veden myymistä työläisille, ruokatarjoilun tekemistä ja vauvaklinikan avaamista. Suunnittelu vaatii sitä, että on mahdollista luottaa henkilöön, joka tuntee paikalliset olosuhteet ja paikallisen kumppanin perustyön.

Suomessa asuvia ulkomaalaisia kannattaisi käyttää hyväksi myös välittäjinä, koska he ymmärtävät suomalaisia toimintatapoja ja voivat tuntea myös juuri sen kulttuurin, jossa suomalainen järjestö toimii. Minä esimerkiksi voin ymmärtää, miten yhdysvaltalainen ja suomalainen kulttuuri sopivat tai eivät sovi yhteen. Olen varma, että tämä kysymys tiedostetaan myös suomalaisissa järjestöissä, sillä useat projektit kaatuvat kulttuurisen ymmärryksen puutteen vuoksi.

Ajatuksia vapaaehtoisuudesta ja vastavuoroisesta kehitysyhteistyöstä

Ville-Veikko Hirvelä

Vapaaehtoistyö voidaan ymmärtää esimerkiksi siten, että se on virallisen palkkatyösuhteen ulkopuolella tehtyä työtä. Tällöin maapallon ihmisten enemmistö hankkii suurimman osan elinehdoistaan vapaaehtoistyöllä. Ihmiset elävät etelässä pääasiassa epävirallisella sektorilla, eivät he ole virallisessa palkkatyössä.

Se, että ihmisten on pakko tehdä työtä, ei perinteisesti kuitenkaan ole poistanut heidän vapauttaan luoda työnsä sisältö. Myös työ, jota ihmisten on pakko elääkseen tehdä – kuten esimerkiksi ruuanlaitto – voi usein olla sisällöltään vapaaehtoistyötä.

Moderni virallisuus ja työn vapaus

Suuressa osassa epävirallista työtä ihmiset luovat itse elinehtojaan monenlaisista pakoista tehdä työtä. Nykymaailma taas täyttyy töistä, joita ei ole niin pakko tehdä, mutta joiden sisältö on täysin ulkoa määrätty.

Työn vapaaehtoisuus voidaan nähdä sen vapautena ulkopuolelta määrätystä omistuksen, hallinnan, palkkauksen ynnä muista ehdoista. Se, miten muut hallitsevat ja määräävät ulkopuolelta työn toimenkuvaa ja sisältöä, vie usein pois työn hallinnasta sen vapauden – vapauden luoda elämän sisältöä.

Monet elävät silti yhä paljolti sillä, mitä he melko omaehtoisesti löytävät ja tuottavat maasta, metsästä, vedestä ja kasveista. He eivät omista näitä luonnonvaroja, vaan ne ovat kaikkien käytettävissä tavalla, joka ei ole syntynyt eikä määrätynyt kaupallisesta taloudesta ja sen asettamista pakoista. He eivät tarvitse tähän elämiseensä virallista kaupallista taloutta, vaan ovat suhteellisen vapaita sen määräämistä hallintasuhteista niin kauan kuin he saavat käyttää maata, metsää ja vettä perinteiseen elämiseensä.

Yhteisten elämänlähteiden joutuminen kaupallisen talouden hallintaan poistaa tällaisen vapauden. Virallisen kaupallisen talouden omistus-, tuotanto-, hallinta- tai palkkaussuhteet ovat kuitenkin suhteellisen uusi, kestämaton ja toivottavasti ohimenevä ilmiö.

Epävirallisesti tehdyille työlle tulisi palauttaa oikeudet ja vapaus käyttää maata, metsää, vettä ja kasvillisuutta perinteisen kestäväen elämän ylläpitoon. Kaupallisen talouden omistus-, tuotanto- ja hallintasuhteiden tai toimenkuvien ei pitäisi estää tätä luonnonvarojen ei-kaupallista, kestävää käyttöä.

Työtä on tehtävä vastuullisesti sen mukaan, mikä kussakin tilanteessa on maapallon kannalta oikein, ilman että toimenkuvat, joihin ihmiset on palkattu, voivat poistaa tätä vastuuta. Kantaakseen vastuunsa työntekijän on oltava vapaa työskentelemään vastuun edellyttämällä tavalla. Kukin itse vastaa siitä mitä hän tekee – omasta työstään – ei työnantaja. Palkkatyö voi häiritä tätä työn vastuun ja velvollisuuksien toteuttamista.

Vastuun edellytyksenä oleva yksilön tekijänoikeus työhönsä toteutuu aidoimmin vapaaehtoistyössä. Ihmiset itse, eivät heidän toimenkuvansa, ovat vastuussa sen ratkaisemisesta, miten heidän on työskenneltävä käyttäkseen maapalloa oikein. Vapaaehtoistyöllä pystyy kokemukseni mukaan Suomessa elämään ilman työttömyyskorvausta, jos hyödyntää yhteiskunnan pois käytöstä jättämää ruokaa ja tarvikkeita sekä tyhjillään olevia lämmitettyjä tiloja asuamisen vaihtoehtona ja minimoii tarpeetonta kulutusta.

Kansalaisyhteiskunnan ja hankemaailman vaihtoehdot

Ihmiset elävät etelässä paljolti modernin talouden, hallinnon ja yhteiskunnan virallisten järjestelmien ja luokitusten ulkopuolella. Siten myös ”modernin kansalaisyhteiskunnan” organisoitumisen ja edustuksen muodot jäävät heidän elämäänsä nähden helposti ulkopuolisiksi.

Voiko ihmisten elämä kehitysmaissa esiintyä, edustautua ja tulla tuetuksi ”kansalaisyhteiskuntana” vain siinä määrin kuin se antaa itseään ohjaavan ja edustavan aseman moderneille hankevastaaville, organisaatio-, projekti- ja hallintokäytännöille, jotka hankkeissa vastaavat ”vapaasta kansalaistoiminnasta”, sen tarkoituksista ja tuloksista?

Eikö tällainen ulkoa tuotuun hankerakenteeseen nojautuva toimintamalli ole ongelmallinen? Eikö pikemminkin tulisi välttää sitä, että tällaiset ulkoa tuodut modernit hankehallinnon, pätevyuden ja niihin liittyvän kilpailun rakenteet asetetaan ohjaamaan ihmisten yhteistoimintaa? Eikö meidän ennemmin tulisi etsiä ja rakentaa sellaista yhteistyötä, joka voisi tukea niitä oikeuksia, elinehtoja ja yhteistoiminnan muotoja, joita ihmisillä on omassa kulttuurissaan ollut, mutta joita vallitsevilla moderneilla virallisen talouden, hallinnon ja järjestyksen rakenteilla on taipumus syrjäyttää?

Perinteisen hankerakenteen rinnalle olemme esimerkiksi Siemenpuusäätiössä kehittämässä erityyppisiä yhteistyöohjelmattuen mahdollisuuksia. Tässä lähestymistavassa kehitysmaiden järjestöjen kanssa suunnitellaan yhdessä yhteinen ohjelma sen sijaan, että vain otetaan vastaan hankehakemuksia ja lähetetään valituille hankkeille rahaa. Suunnittelemme ja seuraamme yhdessä ohjelman toteutusta, jotta pystymme entistä paremmin tutustumaan siihen todellisuuteen, jossa kumppanimme elävät. Näin voimme myös oppia heiltä asioita, jotka auttavat meitä sekä etelä-yhteistyön että oman yhteiskuntamme kehittämisessä.

III Vapaaehtoisuus etelässä

Magadun kylälinikkaa rakennetaan yhteisvoimin Morogorossa Tansaniassa vuonna 2008. Kunta maksoi rakennusmateriaalin ja suomalainen järjestö hankkii hoitotarvikkeita.

Voiko kyynikko olla väärässä?

Esa Salminen

Eteläisen Afrikan järjestömaailmassa on usein hankala nähdä pyyteettömiä vapaaehtoisia. Se tuntuu aluksi oudolta, sillä jopa uinuva pohjoismosambikilainen Pemba, kotikaupunkini, pulppuilee kehitystä ajavia kansalaisjärjestöjä.

Voisi kuvitella, että koko kaupunki olisi täynnä suloisia, hyväsydämissä aktiiveja. Mutta ei ole.

Syitä ei tarvitse etsiä kaukaa: kehitysjärjestöjä kuhisee Afrikassa, sillä täällä on köyhää. Köyhät itse ja köyhyyden muuten rasittamat ihmiset haluavat päästä pois köyhyydestä, joten he keskittyvät selviytymiseen ja tienamiseen. Järjestöissä liikkuu rahaa, joten ne ovat haluttuja työpaikkoja.

Ilmaiseksi työn tekeminen tuntuukin afrikkalaisista usein oudolta ajatukselta. Sambiassa joitain vuosia sitten kollegani päätteli, että vapaaehtoistyö on jälleen yksi esimerkki siitä, kuinka hyvin asiat pohjoisessa ovat: ihmiset ovat niin tylsistyneitä yltäkyläisyydessään, että töitä tehdään vaikka ilmaiseksi.

Selviytyminen on työlästä ja väsyttävää puuhaa, jos asuu köyhässä Afrikassa. Monta rautaa on oltava tulella, ja pienetkin ylimääräiset rovot valuvat sukulaisten loputtomiin tarpeisiin. Vapaaehtoistöitä on vaikeaa siinä kurimuksessa tehdä, etenkin jos ei ole töitä ensinkään.

Mutta on täällä silti vapaaehtoisia. Järjestöissä on aktivisteja, jotka istuvat kokouksissa ja juoksevat asioilla, ilman palkkaa. Useimmiten he hyötyvät hommasta jotenkin: kokouksissa tarjotaan välillä lounaita, joskus saa jopa päivärahaa. Pysyminen palkatun jengin suosiossa saattaa tarjota mahdollisuuden työpaikkaan jatkossa. Ja onhan se hienoa, kun pääsee seminaarissa vuorollaan sanomaan: ”minun nimeni on João, olen kehitysjärjestö X:n tiedottaja”.

Koska asenteeni on tämän verran kyynistynyt, ihmettelin suuresti kun kävin tutustumassa paikallisen velkaryhmän toimintaan.

Toimistoa pyöritti kolme nuorta naista – pientä korvausta vastaan – mutta äänessä olivat aktiivit. Yksi oli valtion vaalitoimikunnan jäsen, toinen ammattiyhdistysmies. Joku oli töissä jossain yrityksessä. Kaikki sanoivat toimivansa vapaa-aikanaan velkaryhmässä, minkä muilta askareilta ehtivät. Ryhmää pyörittää lähinnä viikonloppuisin Kepan paikallinen ohjelmatyöntekijä.

”Miksi ihmeessä teette ilmaiseksi töitä?” kysyin miehiltä provosoivasti.

”Järjestöjen kautta pääsee puhumaan hallituksen kanssa. Pääsee vaikuttamaan asioihin ja saa tietää paljon sellaista, josta muuten jäisi paitsi”, yksi kauluspaitaisista miehistä selitti.

Eli tietoa ja kontakteja he hakevat, rahan sijaan valtaa. Tai ehkä he oikeasti ovatkin liikkeellä auttamisen ja osallistumisen palosta? Voisiko kehitys olla jo niin pitkällä, että itsekkään selviytymisen liekki antaa tilaa aatteen palolle? Uskoo ken tahtoo.

Etelässä vapaaehtoisuus ei ole harrastus

Larissa Bruun

Vapaaehtoisuuden voi yleisesti määritellä ajan antamiseksi toisen henkilön, ryhmän tai tavoitteen hyväksi, mutta kotona tehtyä työtä ei tavallisesti lasketa vapaaehtoistyöksi. Nicaraguan kaltaisessa maassa tilanne on kuitenkin toinen. Siellä etenkin naisten tekemää maksamatonta työtä on niin paljon, että oman ja muiden lähiperheiden hyväksi tehtyä työtä ei pitäisi rajata pois vapaaehtoistyön piiristä.

Nicaraguassa isoäidit yhä usein kasvattavat lapsenlapsensa, sairaat ovat lähi- tai kaukosukulaisten hoidettavina ja vanhukset asuvat lastensa perheissä, joten palkatonta hoivatyötä tehdään jatkuvasti. Suomessa ihmisten turvana on hyvinvointivaltio, Nicaraguassa vahvat perhesiteet. ”Familia”-käsite merkitsee-kin Nicaraguassa nimenomaan perhettä ja sen muodostamaa yhteisöä.

Luen sunnuntain lehdestä (HS 6. tammikuuta 2008), että ennen hyvinvointivaltion syntyä ihmisten perusturva pohjautui Suomessakin pitkälti vapaaehtoiselle avulle. Kirjoittajat, Heikki ja Kirsi Hiilamo, näkevät kollektiivista apua antavien verkostojen merkityksen edelleen tärkeänä ja yhteisöllisyyttä edistävänä. Nicaraguan näkökulmasta voi kysyä, olemmeko me pohjoisessa paikanneet palveluilla perheelle luonnostaan kuulunutta roolia ja kadottaneet samalla turvallisen yhteisöllisyytemme.

Nicaraguassa tehdään kuitenkin melko vähän vapaaehtoistyötä, jos palkaton, pääasiassa kotona tehtävä hoivatyö jätetään sen ulkopuolelle. Vapaaehtoisuutta on vieläkin vähemmän, jos huomioidaan pelkästään kansalaisjärjestöissä tehty työ. Nicaraguaan alettiin 1990-luvulla perustaa järjestöjä, jotka toimivat pääasiassa ammattityövoimalla. Niiden keskeinen rooli oli paikata hyvinvointipalvelujen puutetta.

Vielä kansallisen kriisin aikaan 1980-luvulla tilanne oli erilainen, sisällissodan myllerryksessä muun muassa kahvinpoiminnan ja lukutaitokampanjan

työvoimakatoa korvattiin vapaaehtoisvoimilla. Tällainen solidaarisuus on Nicaraguassa sittemmin vähentynyt, ja vapaaehtoisuus vaikuttaa olevan entistä enemmän nivoutunut ihmisten omien intressien edistämiseen.

Kaksi nicaragualaista opiskelijaa, Dyana Bernice Shogreen ja Shaja Taylor Rigby, ovat päättäneet perustaa oman afrikkalaisperäisten nuorten järjestömaan pääkaupunkiin Managuaan. Toinen heistä on kotoisin Managuasta ja toinen on varttunut Karibiameren rannikolla, afrikkalaisperäisten nicaragualaisen perinteisellä asuinalueella. Molemmat olivat erittäin innostuneita uudesta haasteestaan. He haluavat tehdä vapaaehtoistyötä, jotta heidän kaltaistensa vähemmistön edustajien syrjintä Nicaraguassa vähenisi. ”Tämä on tärkeä henkilökohtainen asia ja siksi olemme erittäin motivoituneita”, opiskelijat kertovat.

Dyana ja Shaja pelkäävät oman afrikkalaisperäisen kulttuurinsa ja perinteensä kadottamista asuessaan pääkaupungissa kaukana maan afrikkalaisperäisten asuinalueilta. He ovat saaneet idealleen apua ja tukea sukulaisilta, jotka toimivat kansallisissa ja keskiamerikkalaisissa afrikkalaisperäisten etujärjestöissä.

Myös Dyana ja Shaja vahvistavat näkemyksen siitä, että vapaaehtoisuus ei Nicaraguassa ole enää tavallista. He eivät muista, että kukaan heidän tuttavapiiristään tai yliopistolta olisi mukana vapaaehtoistoiminnassa. Vapaaehtoistyötä tehdään lähinnä kirkon koordinoimissa aktiviteeteissa ja järjestöissä, jotka toimivat oman ryhmänsä identiteetin vahvistamiseksi.

Karkeasti yleistäen voisi sanoa, että pohjoisessa vapaaehtoisuus on vapaa-ajan harrastus, jossa omat henkilökohtaiset intressit korostuvat, ja että etelässä ensisijaista on perheen ja läheisten hyväksi tehty maksamaton työ ja siten siellä vasta toissijaisesti järjestäytytään vapaaehtoisesti ajamaan itselle tärkeitä tai yhteiskunnallisesti merkittävinä pidettyjä asioita.

Kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoisuus Tansaniassa

Kenny Manara

Englannista kääntänyt Tiina Kukkamaa

Kehitysyhteistyön yhteydessä vapaaehtoisuus on liitetty kansalaisyhteiskunnan käsitteeseen. Esimerkiksi Suomen ulkoministeriön kansalaisjärjestölinjauksen mukaan kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön tavoitteena on etelän kansalaisyhteiskuntien tukeminen. Käsittelen tässä artikkelissa kansalaisyhteiskunnan piirissä tapahtuvaa vapaaehtoistoimintaa Tansaniassa. Haastattelin sitä varten seitsemää keskeistä tansanialaista kansalaisyhteiskunnan toimijaa sekä tutustuin kirjalliseen aineistoon kansalaisyhteiskunnasta ja vapaaehtoistoiminnasta.

Haen tekstissä vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Minkälaista vapaaehtoistyötä ihmiset tekevät Tansaniassa ja minkälaiseen toimintaan osallistutaan vapaaehtoisesti? Onko vapaaehtoistyön perinne muuttunut aikojen saatossa ja jos on, niin miksi? Minkälaisia merkityksiä tansanialaisen kansalaisjärjestösektorin ja erityisesti kehitysyhteistyöhankkeisiin liittyvän kansalaistoiminnan piirissä annetaan vapaaehtoistyölle ja palkkatyölle? Onko kehitysyhteistyöhankkeisiin perustuvassa etelä-pohjoinen-yhteistyössä mukana myös tansanialaisia vapaaehtoisia? Miten tansanialaiset järjestöt puhuvat vapaaehtoisuudesta? Puhuttaako kysymys lainkaan paikallisia?

Kansalaisyhteiskunta ja vapaaehtoistoiminta

Aktiivisessa kansalaisyhteiskunnassa kansalaiset pyrkivät toimimaan yhdessä epäkohtien muuttamiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi. Heidän yhteistyönsä perustuu sekä vahvaan keskinäiseen että julkisen sektorin toimijoihin kohdistuvaan luottamukseen. Vahvassa kansalaisyhteiskunnassa toimii paljon erilaisia ryhmiä, viestintä on avointa ja osallistuminen yhteisten asioiden hoitamiseen on yleistä. Kansalaisyhteiskunta ei kuitenkaan ole homogeeninen tai harmoni-

nen. Kuten muillakin yhteiskunnan areenoilla, myös kansalaisyhteiskunnasta löytyy eriarvoisuutta, syrjäytymistä, konflikteja ja ideologioita eroavaisuuksia.

Tansaniassa yleinen näkemys on, että kansalaisyhteiskunta muodostuu itsenäisistä ja valtiosta riippumattomista kansalaisjärjestöistä, jotka eivät pyri saamaan poliittista valtaa. Sen sijaan nämä itsenäiset toimijat pyrkivät toimintansa kautta vaikuttamaan ja valvomaan valtion toimia, sekä edistämään sen demokraattisuutta¹⁴.

Kansalaisyhteiskunnan vastapuolena voidaan nähdä pakkovaltaan nojaava valtio. Valtiolla on väkivallan käytön monopoli ja se voi käyttää pakkoa tavoitteidensa saavuttamiseksi. Vapaiden kansalaisten käsite voidaan toisaalta liittää myös vapaisiin markkinoihin ja yksityisyrittäjyyteen sekä toiminnan vapauteen, mutta laajempi kansalaisyhteiskunnan käsite kattaa nämä kaikki. Tavallisesti valtio asetetaan vastakkain markkinoiden kanssa, mutta perustavammanlaatuinen erottelu voidaan tehdä kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoistoiminnan ja valtion pakkovallan välillä. Näiden ajatusten leviäminen on merkinnyt kansalaisyhteiskunnan käsitteen kasvanutta suosiota.

Kansalaisyhteiskunnan käsitteellä viitataan siihen sosiaalisen vuoro-vaikutuksen areenaan, joka sijaitsee perheen ja valtion tai vastaavasti perheen ja markkinoiden välissä. Tällä yhteiskunnan alueella paikallistason yhteistyö, vapaaehtoistoiminta ja avoin kommunikaatio erilaisten verkostojen kautta vaikuttavat ratkaisevasti sen vaikutusmahdollisuuksiin¹⁵. Kansalaisyhteiskunnan alueella kansalaiset järjestäytyvät toimiakseen yhdessä erilaisten yhteisten asioiden hyväksi. Tästä voidaan mainita esimerkkeinä erilaiset kansalaisjärjestöt ja laajemmat sosiaaliset liikkeet, ammattiyhdistykset, uskonnolliset ryhmät, säätiöt, akateemiset yhteistyöverkostot ja tutkimusinstituutit. Tansanialainen kansalaisyhteiskunta muodostuu eri aloilla toimivista, virallisesti rekisteröityneistä kansalaisjärjestöistä, vähemmän muodollisista ruohonjuuritason ryhmistä sekä uskonnollisista järjestöistä.

Tansanian perustuslaki takaa useita oikeuksia kansalaisyhteiskunnan toimijoille. Näihin kuuluu muun muassa ilmaisunvapaus ja sananvapaus. Lisäksi Tansanian kehitysvision vuodelle 2025 tunnustaa kansalaisyhteiskunnan merkityksen maan kehityksessä ja rohkaisee kansalaisyhteiskunnan toimijoita osallistumaan ja toimimaan paikallisyhteisöjen elämänlaadun parantamiseksi.

Tässä artikkelissa kansalaisyhteiskuntaa siis tarkastellaan tansanialaisen vapaaehtoistoiminnan areenana. Vapaaehtoisaloitteet ovatkin itse asiassa lisääntyneet yhdessä kansalaisjärjestöjen määrän kasvun kanssa samaan aikaan kun inhimillisen kehityksen indikaattorit näyttävät kehityksen huonontuneen Tansaniassa sekä laajemmin Saharan eteläpuolisessa Afrikassa.

Itse asiassa vapaaehtoistoiminta on kiinteästi yhteydessä vapaaehtois-sektorin tai niin sanotun kolmannen sektorin käsitteisiin. Nämä voidaan nähdä erillisinä yhteiskunnan sektoreina, jotka toimivat toisaalta julkisesta sektorista ja toisaalta yksityissektorista erillään¹¹⁶. Anheierin ja Salamonin mukaan vapaaehtoistoiminnan teoreettinen perusta voidaan jäljittää Locken ajatukseen valtios-ta erillään toimivasta itseorganisoituvan yhteiskunnan alueesta. Myöhemmin skotlantilaiset valistusfilosofit olivat kiinnostuneita kansalaisyhteiskunnasta ja vapaaehtoistoiminnasta, mutta vasta ranskalainen filosofi Alexis de Tocqueville antoi niille erityisen keskeisen merkityksen teoksessaan *Demokratia Amerikassa*. Hänen mukaansa vapaaehtoistoiminta ja kansalaisten vapaaehtoiset ryhmittymät toimivat demokraattisen valtion kulmakivinä. Tällöin vapaaehtoissektorin tehtäväksi tulee suojella yhteiskuntaa enemmistön hirmuvallalta.

Kehityksmaissa vapaaehtoistoiminta nähdään usein kuitenkin eri tavalla ja painopiste on paikallistason toiminnassa kehityksen edistämiseksi. Esimerkiksi Keniassa ihmiset kokoontuvat yhteen vanhan itäafrikkalaisen *harambee*-perinteen mukaisesti. Harambee tarkoittaa ”yhteen puhaltamista”. Ihmiset auttavat toisiaan esimerkiksi sadonkorjuupuuhissa tai vaikkapa talojen ja maa-seudun koulujen sekä terveyskeskusten rakentamisessa. Tästä samasta vapaaehtoistoiminnan ilmiöstä käytetään Tansaniassa käsitettä *kujitolea*. Tällaiset paikallistason käsitykset vapaaehtoistoiminnasta vastaavat karkeasti YK:n laajaa määritelmää, jonka mukaan ”yksilöiden voittoa tavoittelematon, palkaton ja ammattiin liittymätön toiminta naapuruston ja laajemman yhteiskunnan hyväksi”¹¹⁷ on vapaaehtoistoimintaa. Tähän määritelmään sisältyy vastavuoroinen auttaminen ja erilaisia kollektiivisen auttamisen muotoja, joissa vapaaehtoiset toimivat esimerkiksi sosiaalisiin, taloudellisiin, kulttuurisiin, humanitaarisiin tai vaikkapa rauhanturvaamiseen liittyvissä tehtävissä.

Vapaaehtoistyö voidaan nähdä eräänlaisena vapaa-ajasta erillään olevana toiminnan muotona. Koska se on vapaaehtoista, se eroaa palkkatyöstä¹¹⁸. Esimerkiksi urheiluseura voi joko palkata valmentajan tai nojata vapaaehtoiseen

työvoimaan. Kuitenkin, jos sen jäsenet pelaavat esimerkiksi tennistä, eivät he voi palkata toista osapuolta pelaamaan puolestaan menettämättä pelaamiseen liittyvää mielihyvää. Näin ollen, jäsenten osallistuminen ja pelaaminen on vapaa-ajanvietettä, mutta valmennus on työtä. Vastaavasti esimerkiksi osallistuminen mielenosoitukseen ympäristön puolesta on vapaata osallistumista, mutta sen palkaton järjestäminen on vapaaehtoistyötä.

Vapaaehtoistoiminnan kautta yksittäinen henkilö voi kehittää tietojaan ja taitojaan, niin sanottua toiminnallista kapasiteettiaan. Tämä ajatus muodostaa tärkeän perustan taloustieteen Nobel-palkitun Amartya Senin ”vapaan toimijuuden” käsitteelle. Sen tarkoittaa tällä yksilöiden todellisia mahdollisuuksia toimia ”muutoksen agentteina”. Hänen mukaansa vapaan toimijuuden harjoittaminen yhteiskunnan poliittisella, taloudellisella ja sosiaalisella alueella on kehityksen ydin. Täten vapaaehtoisuuden käsite on hyvin tiukasti sidoksissa paitsi yksittäisten vapaaehtoisten motiiveihin, myös siihen poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen kontekstiin, jossa toimitaan¹¹⁹.

Vapaaehtoisuuden perinteet Tansaniassa

Tanganjika itsenäistyi Isosta-Britanniasta 9. joulukuuta 1961 ja seuraavana vuonna siitä tehtiin tasavalta. Sansibar puolestaan itsenäistyi 10. joulukuuta 1963. Itsenäiset Tanganjikan ja Sansibarin tasavallat muodostivat Tansanian Liittotasavallan 26. huhtikuuta 1964. Liittovaltiolla on yhteinen presidentti ja parlamentti, mutta Sansibarilla on lisäksi oma presidenttinsä, hallituksensa ja parlamenttinsa.¹²⁰

Itsenäistymisen jälkeen Tansaniassa on järjestetty presidentin- ja parlamenttivaalit säännöllisesti viiden vuoden välein. Vuodesta 1985 lähtien presidentin valtakaudet on rajattu kahteen. Maa on poliittisesti vakaa. Talouspolitiikassaan Tansanian hallitus on sitoutunut vakaaseen ja johdonmukaiseen sekä ennustettavaan makrotalouden politiikkaan. Hyvän hallinnon edistäminen, laillisuusperiaatteen noudattaminen ja yksityissektorin kehittäminen ovat keskeisiä tavoitteita hallituksen politiikassa. Lisäksi tärkeänä nähdään julkisen- ja yksityissektorin yhteistyön edistäminen laajemmän yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistamiseksi paikallistason kehityskysymyksissä. Myös yliopistoväki,

tutkimusinstituutit sekä kansalaisyhteiskunta osallistuvat keskusteluun useilla eri foorumeilla.

Vapaaehtoisuuden perinteet Tansaniassa ulottuvat siirtomaavaltaa edeltäneeseen aikakauteen. Niiden luonne ja laajuus ovat kuitenkin muuttuneet aikojen saatossa. Artikkelia varten haastatellut kansalaisjärjestötoimijat näkivät, että vapaaehtoistoiminta on muuttunut perinteisestä vastikkeettomasta läheisten auttamisesta palkalliseen vapaaehtoisuuteen. Eräs haastatelluista jopa esitti näkemyksen, että traditionaalinen voluntarismi on kuollut samaan aikaan afrikkalaisen sosialismin kanssa. Tätä näkemystä tuki toinen haastateltavani, jonka mukaan vapaaehtoiset eivät ennen odottaneet minkäänlaista korvausta työstään, mutta nykyään vapaaehtoisesta työpanoksesta vaaditaan vähintäänkin matka-avustusta tai ruokarahaa. Joillain kansalaisjärjestöjen vapaaehtoisilla motiivina voi olla vaikkapa mahdollisuus saada järjestöstä oikea työpaikka tulevaisuudessa.

Eräs haastatelluista uskoi, että afrikkalaiset toimivat vapaaehtoistehtävissä vilpittömästi ennen kuin ruokaa työtä vastaan tarjonneet avustusohjelmat turmelivat perinteisen vastikkeettoman vapaaehtoistoiminnan. Tälle argumentille on keskeistä se ajatus, että ulkomailta tuodut uudet, etenkin uskontoihin liittyvät arvot ja toimintatavat ovat muuttaneet afrikkalaisia perinteitä. Hän kertoi seuraavaa:

”Traditionaaliset afrikkalaiset arvot perustuivat meille hyvin ominaisiin tapoihin ja käytäntöihin, toisin kuin meille vieraiden uskontojen keinotekoinen maailma, jossa uskotaan siihen, mitä ”jokin kirja sanoo”. Afrikkalaiset uskomukset ja arvot eivät syntyneet tyhjästä, kuten näissä meille vieraisissa uskonnoissa, jotka perustuvat ajatukseen ”jostakin jumalallisesta väliintulosta, jonka myötä syntyi kirja”. Meille on kerrottu, että meidän tulee seurata tällaisia keinotekoisia ja ilmasta pudonneita arvoja ja tapoja. Ei siis ole ihme, että sosiaalisesti poikkeava käytös on yleistynyt, toisin kuin joissakin suljetuissa afrikkalaisissa yhteisöissä, kuten esimerkiksi maasaiden joukossa. Me seuraamme dogmaattisesti näitä ulkoa tulleita uskomuksia ja arvoja vaikka tiedämme, etteivät ne sovi yhteen niiden perinteisten uskomusten kans-

sa, jotka eivät koskaan päässeet vallalle. Näin keinotekoisia ovat meidän vapaaehtoisuutemme motiivit tänä päivänä.”

Kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoistoiminnan kehitys ulottui aikaan ennen siirtomaavaltaa. Historiallisesti tämä kehitys voidaan jakaa kolmeen pääasialliseen ajanjaksoon, esi-koloniaaliseen, kolonialismin aikaan sekä itsenäisyyden jälkeiseen aikaan. Itsenäisyyden jälkeinen aika voidaan puolestaan jakaa sosialismin ja liberalismiin aikakausiin. Kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoistoiminnan luonne on vaihdellut eri ajanjaksojen saatossa. Nämä erot näyttävät heijastelevan muun muassa sitä sosio-ekonomista ja poliittista ympäristöä, jossa kansalaisjärjestöt ovat kulloinkin toimineet²¹.

Esikoloniaalinen aikakausi ja siirtomaa-aika

Voluntarismilla on syvät kulttuuriset juuret Tansaniassa ja Afrikassa yleisestikin. Esikoloniaaliset yhteisöt nojasivat pitkälti vastavuoroiseen auttamiseen, sukulaisuussuhteisiin ja paikallisyhteisön tukeen perustarpeiden tyydyttämisessä. Traditionaaliset kulttuuriset uskomukset ja käytännöt tukivat kollektiivista vastuunkantoa, solidaarisuutta ja vastavuoroisuutta. Esimerkiksi vapaaehtoistyövoimaan nojaavia ”kyläyhdistyksiä” voidaan löytää lähes jokaisesta maaseudun kylästä. Nämä perustuvat paikalliseen kulttuuriin ja tarjoavat palveluita ja apua tarpeen vaatiessa.

Siirtomaa-ajalla vallitsi melko liberaali asenne paikallistason vapaaehtoistoimintaa kohtaan²². Siirtomaahallinto pyrki sovittamaan paikallisten heimojen sosio-ekonomisen ja poliittisen järjestelmän vastaamaan omia tarpeitaan. Sukulaisuus- ja naapurussuhteisiin perustuvat tukijärjestelmät joutuivat yhä enemmän paineiden alaisiksi ja tämä johti ajan myötä perinteisen solidaarisuuden heikkenemiseen. Mutta vaikka osa vanhoista tavoista muuntuikin vastaamaan uusia olosuhteita, osa traditioista säilyi entisellään.

Kuten monissa muissakin Ison-Britannian siirtomaissa Afrikassa, myös Tansaniassa yhdistykset saivat toimia vapaasti ilman virallista rekisteröitymistä. Tämä siitäkin huolimatta, että monien järjestöjen perustaminen oli nimenomaan vastalause siirtomaavaltaa kohtaan, mutta myös laajemmin seurausta ajan sosiaalisista ja taloudellisista muutoksista²³.

Esimerkiksi monia tuottajayhdistyksiä perustettiin rahakasvien viljelyn yleistyttyä Tansaniassa. Välikäsien, kuten yksityisten ostajien, harjoittamaa hyväksikäyttöä vastaan perustettiin maanviljelijöiden tuottajayhdistyksiä, kuten esimerkiksi kuuluisa kahvinkasvattajayhdistys Kilimanjaro Coffee Growers Association. Näiden yhdistysten varaan perustettiin sitten suurempia osuuskuntia, jotka perustuivat Ison-Britannian Intiassa aloittamaan osuustoiminnan malliin. Tämän vuoksi voidaan ajatella, että osuuskuntien tarkoitus ei ollut ainoastaan auttaa jäseniään vaan myös toimia siirtomaaintressien mukaisesti rahakasvien markkinoinnin apuna. Osuuskunnat toimivat siirtomaahallinnon valvonnan alla, eikä niiden ollut lupa sekaantua politiikkaan. Näyttää siltä, että osuuskuntien jäsenyys ei käytännössä edes ollut niin vapaaehtoista, kuin sen yleisesti ajateltiin olevan¹²⁴.

Muuttoliike kaupunkeihin kasvoi, kun ihmiset liikkuiivat työn ja sukulaisten perässä etsien uusia mahdollisuuksia. Samoilta alueilta tai etnisistä ryhmistä peräisin olevat perustivat kaupunkeihin sosiaaliseen toimintaan keskittyneitä yhdistyksiä ja seuroja. Nämä ottivat hoitaakseen erilaisia kulttuurisia ja taloudellisia tehtäviä. Niiden päätavoite oli taata jäsenilleen jonkinlaista sosiaaliturvaa esimerkiksi avustaa sairaus- ja työttömyystapauksissa, häissä ja hautajaisissa tai vaikkapa koulunkäyntimahdollisuuksien järjestämisessä. Tällaiset yhdistykset syntyivät ennen kaikkea vastaamaan maalta kaupunkeihin muuttaneiden turvattomuuteen ja niiden perusta oli afrikkalaiselle kulttuurille ominaisissa auttamisen ja jakamisen perinteissä¹²⁵.

1950-luvun alkuun mennessä Kenian afrikkalaisväestön väkivaltaiset protestit – niin sanottu *mau mau* -kapina – siirtomaahallintoa ja brittiläisille uudisasukkaille annettujen viljelymaiden pakkolunastuksia vastaan vahvistui. Siirtomaahallitus pyrki tukahduttamaan kapinan vahvistaen poliisivaltaa ja säätämällä lain rajoittamaan yhdistymisvapautta¹²⁶. Uuden lain myötä kansalaisjärjestöjen toimintaa rajoitettiin monin eri tavoin. Siirtomaahallinto pelkäsi väkivaltaisten protestien leviävän myös rajan yli Tanganjikaan ja vuonna 1954 myös siellä rajoitettiin yhdistymisvapautta uusilla määräyksillä. Samaten vuonna 1956 siirtomaahallinto korvasi vanhan maalain uusilla tiukemmilla määräyksillä.

Näiden toimien seurauksena, Tanganjikan siirtomaahallinnon loppuainakoina, monet kansalaisjärjestöt muuttivat muotoaan. Joistakin tuon ajan järjes-

töistä syntyikin keskeisiä sosiaalisen ja poliittisen muutoksen agentteja. Perustettiin valtakunnallisia järjestöjä, jotka muodostivat Tanganjikan itsenäisyyteen vuonna 1961 johtaneen kamppailun ytimen. Esimerkiksi aikaisemmin sosiaalisten ja kulttuuristen kysymysten parissa toiminut Tanganyika African Association muuntui poliittiseksi puolueeksi, Tanganyika African National Unioniksi (TANU), joka toimi keskeisessä roolissa maan itsenäisyyskamppailussa Tansanian tulevan presidentin, Julius Nyereren johdolla.

Itsenäistymisen jälkeinen aika

Kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoistoiminta näytteli keskeistä roolia uuden valtion kansakunnan rakentamisessa sekä itsenäistymisen jälkeisissä kehitysuunnitelmissa. Tosin suurin osa aloitteista oli valtiojohtoisia ja pakollisia, eikä siirtomaavallan aikaiseen yhdistyslainsäädäntöön myöskään tehty muutoksia. Itse asiassa postkoloniaalisen valtion vakauttaminen ja institutionalisointi pantiin toimeen sosialistisen ideologian mukaisesti yksipuoluejärjestelmän avulla. Ajan kuluessa itsenäisyyden jälkeisestä valtiosta tuli entistä autoritaarisempi ja lisääntyvää kontrollia perusteltiin kansakunnan rakentamisen ideologialla.

Sosialismi

Itsenäisyyden alkuvuosien sosialistinen ja omavaraisuuteen pyrkivä politiikka kulki käsi kädessä voluntarismin aatteen kanssa. Kansalaisten odotettiin osallistuvan vapaaehtoisesti kansakunnan kehitykseen ja erilaisiin paikallistason hankkeisiin. Tämä oli kuitenkin muodoltaan pakotettua vapaaehtoistyötä, sillä vaihtoehtoja ei annettu. Monin paikoin, erityisesti maaseudulla, kyläläisten odotettiin työskentelevän yhteisillä viljelyksillä, heidän oli osallistuttava koulujen rakentamiseen ja muuhun yhteiseen talkootoimintaan. Työstä kieltäytyviltä takavarikoitiin omaisuutta, kuten kanoja, vuohia tai vaikkapa maatalousvälineitä ja näiden takaisin saamiseksi oli maksettava sakko.

Valtionhallinnon autoritaarinen ote koveni entisestään vuoden 1967 Arushan deklaraation jälkeen. Tähän mennessä valtapuolue TANU oli monopolisoinut yhteiskunnallisen järjestäytymisen kaikilla elämän alueilla. Puolueen kontrolli vähensi kansalaisten toimintaintoa sekä aktiivisuutta ja lannisti

itsenäistä järjestötoimintaa, joka olisi toiminnallaan voinut vaikuttaa politiikan suuntaan¹²⁷. Samaan aikaan lainsäädäntöä muokattiin rajoittamaan itsenäisten kansalaisjärjestöjen perustamista.

1970-luvulla maaseudun uudelleen järjestäminen *ujamaa*-ideologiaan perustuvan kyläohjelman seurauksena rajoitti yhä enemmän itsenäistä järjestäytymistä. Voluntarismin henkeä vähensi myös se, että monet olemassa olevat itsenäiset järjestöt velvoitettiin seuraamaan puolueen ja hallituksen linjauksia¹²⁸. Monia kehityshankkeita toteutettiin pakotetun vapaaehtoistyön avulla ja kyläläiset velvoitettiin palkattomaan työntekoon kaivamaan kaivoja, rakentamaan kouluja ja terveystakeskuksia. Käytännössä rikkaat kyläläiset kykenivät luistamaan näistä tehtävistä maksamalla lahjuksia.

Kansalaiset velvoitettiin osallistumaan myös erilaisten kylähankkeiden kustannuksiin. Pakollisen ”yhdyskuntapalvelun” kutsuminen vapaaehtoistyöksi on hyvin ongelmallista. Se aiheuttaa hämmennystä vapaasti valittavan ja pakollisen toiminnan välillä, joista jälkimmäinen ei aina ole palkitsevaa. Vapaaehtoistyön tulee olla vapaasti valittua, eikä pakotettua.

Kuten siirtomaavallan alla, myös itsenäisyyden alkuaikoina osuuskuntien toimintaa leimasi kontrolli¹²⁹ ja niitä käytettiin Tansanian sosialistisen *ujamaa*-politiikan toimeenpanijoina. Osuuskuntien sanottiin olevan ”poliittisesti monitoimisia” ja onkin selvää, että tuona aikana ei voida puhua itsenäisestä kansalaisyhteiskunnasta, sillä sitä ei ollut olemassa.

1970-luvun loppuun mennessä kansalaisjärjestöjen sallittiin toimia lähes ainoastaan puolueen alaisina eliminä. Itsenäisesti toimivien järjestöjen tuli olla epäpoliittisia. Lisäksi kansalaisten toimintakapasiteettia vähensi erillisen paikallis- ja kaupunkihallinnon lakkauttaminen 1970-luvun alussa ja osuuskuntien toiminnan kieltäminen 1970-luvun puolivälissä. Valtionjohtoinen politiikka, kuten provinssi- ja piirikuntatasolle perustetut kehitysdirektoraatit (Regional and District Development Directorates) vaikuttivat merkittävästi kansalaisten aloitteellisuuteen sekä vapaaehtoiseen osallistumiseen¹³⁰. Tämä alisti tansanialaiset valtionhallinnon palveluiden passiivisiksi vastaanottajiksi aktiivisten kansalaisten sijaan. Valtionhallinto pyrki tarjoamaan kansalaisilleen ”kaiken”, jopa sellaiset asiat, joiden eteen kansalaiset olisivat itse voineet työskennellä.

Liberalismi

Kun Tansanian sosialistinen järjestelmä vihdoin muutettiin demokraattisemmaksi monipuoluejärjestelmäksi, oli kansalaisten omaehtoinen vapaaehtoistoiminta saatu melko hyvin nujerrettua ja kansalaiset olivat tottuneet passiiviseen palveluiden vastaanottamiseen. Pakotettu vapaaehtoistyö oli juurruttanut kansalaisiin vihan ja epäluulon kaikenlaista vapaaehtoistoimintaa kohtaan ja nyt kukaan ei enää ollut heitä siihen pakottamassa. Tämän vuoksi vapaaehtoistoinnalle tulisi löytää uusia merkityksiä ja muotoja, jotka sopivat uuden aikakauden ajatteluun.

Uusi liberalismiin aikakausi alkoi 1980-luvun lopulta, kun talouden vapauttaminen muutti myös politiikan suuntaa vapaammaksi ja monimuotoisemmaksi. Rakennesopeutusohjelmat antoivat tilaa uusien kansalaisyhteiskunnan toimijoiden synnylle. Kansalaisjärjestöjen määrän kasvu ei kuitenkaan ollut ainoastaan seurausta tuon ajan muutoksista, vaan myös tulos niistä kamppailuista, joita yksipuoluejärjestelmän nurkkaan ajamat kansalaiset olivat vuosikymmenien saatossa käyneet päästäkseen osallistumaan itsenäisesti maansa kehitykseen¹³¹. Uusien järjestöjen joukossa oli myös erilaisia sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen keskittyviä järjestöjä sekä poliittiseen vaikuttamiseen pyrkiviä painostusryhmiä.

Muita 1980- ja 1990-luvuilla kansalaisjärjestöjen määrän kasvuun vaikuttaneita tekijöitä olivat muun muassa tarve täyttää valtion palveluiden karsimisen tuottamia aukkoja sekä kasvava kiinnostus ympäristöasioihin. Lisäksi perustettiin erilaisia erikoisryhmien yhdistyksiä, kuten lukuisia naisjärjestöjä ja muita intressiryhmiä. Kansainväliset avunantajat pyrkivät yhä useammin ohittamaan hitaan ja jähmeän valtionhallinnon ja toimimaan suoraan kansalaisjärjestöjen kanssa. Yksityistämishjelmat ja muut valtionhallinnon säästötoimenpiteet lisäsivät työttömyyttä ja työpaikoiltaan syrjäytetyt kansalaiset löysivät kolmannen sektorin järjestöistä uusia työllistymismahdollisuuksia. Useimmat tuon ajan järjestöt pyrkivätkin aktiivisesti vastaamaan aikansa ongelmiin.

Vapaaehtoistoiminta ja -toimijat

Kehitystä ei voida tuoda ulkoapäin, vaan kansalaisten on itse toimittava vapaaehtoisesti sen edistämiseksi. Kun heidän omat resurssinsa on käytetty loppuun, voivat erilaiset ulkopuoliset tahot valtionhallinnosta avunantajiin pyrkiä tukemaan kansalaisten omaehtoista vapaaehtoistoimintaa. Artikkelia varten haastateltujen toimijoiden mukaan kuka tahansa maaseudun pienviljelijästä Dar es Salaamissa asuvaan ministeriin voi tehdä vapaaehtoistyötä kykyjensä mukaan. Kansalaisjärjestöt tarjoavat apua tarvitseville erilaisia palveluita vapaaehtoisesti. Myös kansalaisjärjestöjen päätöksentekoelementeissä jäsenet toimivat yleensä vapaaehtoisesti.

Voidaankin sanoa, että vapaaehtoistoiminta on kansalaisjärjestötoiminnan kulmakivi. Sen perusteella on helppo puolustaa järjestöjen toiminta-oikeuksia valtionhallinnon kolmen tukijalan – hallituksen, parlamentin ja oikeuslaitoksen – hyökkäyksiä vastaan. Vapaaehtoistyövoiman aktivoiminen on kehitysyhteistyöjärjestöjen tehokas keino edistää intressejään sekä vahvistaa järjestön kapasiteettia lisäämällä henkilöresursseja. Taulukko 7. kuvaa eri väestöryhmien mahdollisuuksia tehdä vapaaehtoistyötä Tansaniassa.

Taulukosta nähdään, että kansalaisjärjestöt voivat värvätä ja motivoida hyvinkin pätevää vapaaehtoistyövoimaa, jonka intressit pohjautuvat jaettuihin arvoihin ja järjestön tavoitteisiin. Todellisuudessa vapaaehtoistoiminta ei kuitenkaan näytä olevan kovin yleistä Tansaniassa. Tätä voidaan selittää muun muassa sillä, että suuri yleisö ei ole tietoinen olemassa olevista mahdollisuuksista, ja että usein on vaikeaa sitoutua säännölliseen ja pitkäaikaiseen vapaaehtoistoimintaan. Kansalaisjärjestöt eivät aina myöskään tarjoa käytännön mahdollisuuksia vapaaehtoisille.

Taulukko 7: Väestöryhmät, joilla on varaa tehdä vapaaehtoistyötä Tansaniassa

	Vapaaehtoinen	Kuvaus
1	Ammattinharjoittajat	Ammattitaitoiset kansalaiset voivat osallistua yhteisten asioiden eteen tehtävään vapaaehtois-toimintaan tarjoamalla ammattinsa mukaisia palveluita. Esimerkiksi lääkärit, opettajat, lakimiehet, ekonomistit ja kirjanpitäjät voivat tarjota palveluita ilmaiseksi tai pientä, juoksevat kulut kattavaa maksua vastaan.
2	Eläkeläiset	Eläkeläiset voivat omalta osaltaan innoittaa ja mobilisoida ihmisiä toimimaan kehityksen hyväksi sekä auttaa toiminnan suunnittelussa ja varainkeruussa.
3	Poliitikot	Poliittiset johtajat, mukaan lukien ministerit, kansanedustajat ja kunnanvaltuutetut, voivat toimia hyödyllisissä tehtävissä kansalaisten mobilisoimiseksi sekä erilaisten aloitteiden harmonisoinnissa.
4	Varakkaat kansalaiset	Varakkaat kansalaiset voivat tehdä vapaaehtoistyötä osoittaakseen moraalista hyväntahtoisuutta sekä sitoutumuksensa yhteiseen hyvään. Heillä on varaa työskennellä lyhyempää päivää ja kohdistaa osa työstään hyväntekeväisyyteen.
5	Yksityisen sektorin työntekijät	Yritykset voivat sponsoroida työntekijöidensä lyhytaikaista vapaaehtoistyötä, esimerkiksi lyhytaikaista ilmaista konsultointia kansalaisjärjestöille tai yhteisön huono-osaisten hyväksi.
6	Pienet paikallisryhmät	Erilaisia paikallistason ryhmiä perustetaan vastaamaan johonkin yhteisön kohtaamaan ongelmaan ja sen jäsenet voivat toimia vapaaehtoisesti esimerkiksi kaivamalla kaivoja tai rakentamalla koulujen luokkahuoneita, opettajien taloja, terveysasemia tai teitä.
7	Kansalaisjärjestöjen työntekijät ja jäsenet	Järjestöjen luottamuselinten edustajat ja työntekijät voivat tehdä vapaaehtoistyötä yhdessä asiakaspiiriensä kanssa.

Vapaaehtoistyötä voidaan tarkastella paikallisella ja yksilöllisellä tasolla. Enemmistöllä haastatelluista oli kokemusta vapaaehtoisten työskentelystä paikallistasolla, esimerkiksi vapaaehtoisvoimin kaivetuista viemäreistä tai luokkahuo-

neiden rakentamisesta. Tällaista vapaaehtoistyötä tehdään sekä maaseudulla että kaupungeissa. Yksilöllisellä tasolla haastatellut katsoivat, että henkilö voi tehdä vapaaehtoistyötä esimerkiksi huolehtimalla orvoista lapsista tai osallistamalla erilaisten julkisten tilaisuuksien järjestämiseen. Tansanian kontekstissa vapaaehtoistoiminta voi siis olla muodollista tai epämuodollista (taulukko 8).

Taulukko 8: Muodollinen ja epämuodollinen vapaaehtoistoiminta Tansaniassa

	Muodollinen	Epämuodollinen
1	Johto on hierarkkisesti järjestäytynyt	Johtaja voi olla samaan aikaan puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja
2	Muodollinen jäsenyys	Jäsenkunta muodostuu perheenjäsenistä, sukulaisista, ystävistä ja läheisistä naapureista
3	Virallisesti rekisteröitynyt	Toiminta on epämuodollista häiden ja hautajaisten järjestelyä tai vaikkapa maanviljelystä
4	Kansalaisjärjestö	Mikrotason toimintaa
5	Vapaaehtoisten rooli on määritelty	Yhteisön jäsenet määrittävät roolit
6	Vapaaehtoistyön kesto on määritelty	Epämuodolliset säännöt
7	Palveluita tarjotaan laajemmalla alueella ja järjestöllä on kansainvälisiä yhteyksiä	Toimii paikallistasolla
8	Toimintaa ohjaa julkiset linjaukset tai kansalaisjärjestölinjaus	Hyvin vähän ulkopuolista ohjausta

Haastateltujen mukaan todellinen tansanialainen vapaaehtoistoiminta on hyvin näkymätöntä, sillä sen motiivina on usein pikemminkin palkkion tai palveluksen saaminen kuin vastikkeeton ja altruistinen toiminta. Etenkin työttömät voivat osallistua hyvinkin erilaisiin, perheen ulkopuolisiin vapaaehtoistöihin saadakseen edes jotain henkensä pitimiksi. Tansanialainen vapaaehtoinen pyrkiiikin yleensä hyötymään tehdystä työstä.

Tansanialaista vapaaehtoistoimintaa

Suurin osa kansalaisyhteiskunnan alueella tehtävästä vapaaehtoistyöstä näyttäisi keskittyvän palveluiden tuottamiseen¹³². Tansanialaiset toimivat vapaaehtoisesti todennäköisimmin teknisluonteisissa, ammattitaitoa vaativissa tehtävissä tai paikallistason yhteisöä hyödyttävässä toiminnassa, kuten koulutus- ja terveyssektoreilla tai esimerkiksi tarjoten oikeusapupalveluita.

Ammatillinen vapaaehtoistoiminta

Kansalaisjärjestöt pyrkivät hyödyntämään sitä positiivista poliittista ilmapiiriä, jonka Tansanian valtio on pyrkinyt saamaan aikaan, jotta järjestöt voisivat toimia tehokkaasti kehityksen kumppaneina valtiovallan rinnalla. Kansalaisjärjestöt käyttävät hyväkseen ammattitaitoaan ja erityisosaamistaan, jotta ne kykenevät täydentämään valtion tarjoamia peruspalveluita sekä valvomaan hyvän hallinnon toteutumista. Tämän kaltainen ammatillinen toiminta sisältää myös tiedotus- ja kampanjatoimintaa sekä oikeusapupalveluita vähävaraisille kuten seuraavissa esimerkeissä tulee esille.

Tiedotus- ja kampanjatyö

Tansanian naislääkäreiden ja -hammaslääkäreiden järjestö Medical Women Association of Tanzania (MEWATA) tarjoaa kelpo esimerkin ennaltaehkäisevään tiedotukseen ja kampanjointiin tähtäävästä vapaaehtoistoiminnasta. Viimeisen kolmen vuoden aikana MEWATA on aktiivisesti kampanjoinut valtakunnallisella tasolla yleisön tietoisuutta rintasyövästä sekä rintasyövän seulomismahdollisuuksista. Tansaniassa valtion terveydenhuoltojärjestelmän painopisteet ovat infektiosairauksien hoidossa ja ehkäisyssä ja siten resurssien jaossa ei priorisoida syöpäsairauksia. MEWATA päätti kohdistaa vapaaehtois kampanjansa syöpää vastaan. Tansaniassa todetaan noin 35 000 uutta syöpätapausta vuosittain.

MEWATAn jäsenet järjestävät koulutusta ja työpajoja rintasyövästä, sekä pyrkivät tiedottamaan naisille itsetutkimuksen ja aikaisen diagnoosin merkityksestä. Pian ryhmä törmäsi myös toiseen yleistyvään sairauteen, kohdunkaulan-

syöpään, ja päätti aloittaa yleisen seulontakampanjan. Ongelma kuitenkin oli resurssien puute.

Järjestöaktiivit päättivät lähestyä yksityisiä lahjoittajia, yrityksiä ja muita järjestöjä kerätäkseen varoja kampanjalle. ITV/Radio One -televisio- ja radiokanava lupautui MEWATAN kampanjan tukijaksi ja yhdessä ne aloittivat massiivisen varainhankintakampanjan, jonka avulla MEWATA on onnistunut keräämään varoja rintasyövän seulontaan. Tansanian presidentin vaimo, Mama Salma Kikwete, lupautui kampanjan suojelijaksi ja auttoi omalta osaltaan tiedotustyössä ja varainhankinnassa. Mama Kikwete oli myös mukana avaamassa virallisesti rintasyövästä tiedottamiseksi järjestetyn hyväntekeväisyyskävelyn, jossa kerätyillä varoilla hankittiin mammografiaan erikoistunut röntgenkone.

Vuoteen 2005 mennessä MEWATAN jäsenmäärä oli kasvanut alkuperäisestä 32:sta yli kahteen sataan naislääkäriin. Tämän kunniaksi MEWATA päätti järjestää julkisen seulontatilaisuuden ja mediakampanjan. Tapahtuma järjestettiin Dar es Salaamissa viikonlopun aikana samaan aikaan kansainvälisen naistenpäivän kanssa maaliskuussa 2005 ja siihen osallistui yli 7 000 naista. Toinen vastaava tilaisuus järjestettiin syyskuussa Mwanzan kaupungissa, ja siihen osallistui 80 MEWATAN jäsentä sekä 11 000 naista. Viimeisin, marraskuussa 2006 etelä-Tansaniassa järjestetty tilaisuus osoittaa hyvin MEWATAN vapaaehtoiskampanjan tulokset. Tapahtumaan osallistui 23 150 naista, jotka kaikki kävivät läpi lääkärintarkastuksen ja oppivat itse tutkimaan rintansa rintasyövän varalta.

MEWATA jatkaa aktiivista toimintaansa. Viime aikoina se on pyrkinyt vaikuttamaan paikallistasolla provinssitason paikallisviranomaisiin, jotta säännöllisiä tiedotustilaisuuksia järjestettäisiin jatkossakin. Kampanja on saavuttanut lupaavia tuloksia. MEWATAN työ osoittaa hyvin sen minkälaisia tuloksia 32 naislääkäriin aloittama kampanja kykenee saamaan aikaan tuhansien naisten elämässä, joilla rintasyöpä on onnistuttu toteamaan ajoissa.

Oikeusapu

Yleisin vapaaehtoistoiminnan muoto ihmisoikeuksien alalla Tansaniassa on oikeusapupalveluiden tarjoaminen. Yleensä näitä tarjoavat niin sanotut oikeusavustajat, joilla ei ole muodollista lakimiehen koulutusta, mutta kokemusta

ja tietoa oikeusjärjestelmän toiminnasta. Esimerkiksi morogorolainen Bertha Mdundu, joka toimii Morogoron yläasteella kotitaloustiedon opettajana, toimii vapaa-ajallaan vapaaehtoisena Morogoron oikeusaputoimistossa. Oikeusaputoimisto tarjoaa neuvonta- ja sovittelupalveluita naisille ja lapsille.¹³³

“Pidän siitä vaihtelusta, jota vapaaehtoistoiminta tuo opettamiselle. Se pitää minut kiireisenä ja aktiivisena”, Bertha kertoo. “Aloitin vapaaehtoistoiminnan oikeusaputoimistossa vuonna 2004 osallistuttuani muutamaa naisten oikeusaputoimiston (Women’s Legal Aid Centre) ja Morogoron oikeusaputoimiston järjestämään seminaariin naisten oikeuksista.”

Bertha on tyytyväinen voidessaan auttaa muita naisia, joilla on oikeudellisia ongelmia ja hän kertoo saavansa tyydytystä nähdessään asiakkaina olleiden naisten oikeuksien toteutuvan, sillä hän näkee päivittäin sukupuolten välistä eriarvoisuutta koulussa, oikeusaputoimistossa ja naapurustossaan. “Olen saanut paljon tietoa naisten oikeuksista ja käytän sitä aina kun voin, kotona, naapurustossa, koulussa ja oikeusaputoimistossa”, Bertha kertoo.

Paikallistason vapaaehtoistoiminta

Vapaaehtoistoiminta paikallistason kehityshankkeissa on yleistä Tansaniassa. Paikallisten osallistuminen oman alueensa kehitysohjelmien suunnitteluun ja toimeenpanoon on erittäin tärkeää. Tällaista toimintaa on esimerkiksi hiv/aidsiin sairastuneille tarjottava kotihoito, aids-orvoista huolehtiminen ja paikallisyhteisön osallistuminen kehitysyhteistyöhankkeisiin.

Kotihoito

Monet onnistuneet toimet hiv/aidsia vastaan Tansaniassa on toteutettu yhdessä paikallisyhteisön kanssa. Hiv/aids rasittaa suuresti tansaniaalaista terveydenhuoltojärjestelmää ja valtio ei kykene huolehtimaan ongelmasta yksin. Paikallisyhteisön tuki täydentää institutionaalista, pitkäaikaista hoitoa, erityisesti aidsin kohdalla, jossa pitkäaikainen vuodehoito on yleistä. Kotihoitoa (Home-based care) tarjotaan yksityiskodeissa yhteistyössä terveyskeskuksen tai sairaalan kanssa. Paikallisyhteisön aloitteissa sen sijaan palveluntarjoaja ei ole valtionhal-

linto tai paikallishallinto vaan paikallisyhteisön jäsen, joka on saanut terveystalouden valmennuksen, mutta ei ole terveystalouden ammattilainen¹³⁴.

Tällaista hoitoa voidaan tarjota parantumattomasti sairaille kodin turvassa ja läheisten parissa. Tyypillisesti se täydentää pitkäaikaista laitoshoidoa. Kotihoitoa voivat tarjota perheenjäsenet tai paikallisyhteisön vapaaehtoiset. Joissakin tapauksissa hoitoa tarjoavat toiset tartunnan saaneet. Lähestymistapa on innovatiivinen, ja sen lähtökohtana on vastata sairastuneiden tarpeisiin tilanteessa, jossa resurssit ovat rajatut. Hiv/aidsiin sairastuneille tarjotaan mahdollisuus laadukkaaseen ja ihmisarvoiseen hoitoon usein lähellä perheenjäseniä ja omaa paikallisyhteisöä.

Itse asiassa kotihoidon aloite vastaa traditionaalista afrikkalaista tapaa pitää huolta sairaista ja vanhoista suvun voimin. Perinteisesti on ollut tavallista, että äkillisissä tai kroonisissa sairastapauksissa sukulainen tai perheenjäsen ottaa vastuun sairaan hoidosta. Tällainen henkilö on ollut vastuussa sairaan ruokinnasta, henkilökohtaisesta hygieniasta, yleisestä hoidosta ja tarvittaessa jopa hengellisestä hoidosta¹³⁵.

Hoidon lisäksi paikalliset vapaaehtoiset vastaavat usein esimerkiksi taudin ehkäisyyn tähtäävästä ovensuutiedotuksesta, neuvonnasta ja testauksen järjestämisestä. KIWAKKUKI (Kilimanjaro Women Group in the Fight against Aids in Tanzania) toimii esimerkkinä tällaisesta toiminnasta. Se on paikallistaloudella toimiva kansalaisjärjestö, jonka perusti vuonna 1990 ryhmä pohjoistansanialaisia naisia. Nämä naiset näkivät tarpeelliseksi osallistua omalta osaltaan hiv/aidsin vastaiseen taisteluun nähtyään epidemian aiheuttamat negatiiviset vaikutukset omassa paikallisyhteisössään.

Järjestön ensiaskeleet otettiin joulukuussa vuonna 1990 Moshin kaupungissa järjestetyn aids-viikon aikana. Viikon teemana oli "Naiset ja aids", teema joka oli yhteinen saman vuoden Maailman aids-päivän kanssa. Viikon onnistuttua erinomaisesti naisryhmä päätti perustaa järjestön hiv/aids-pandemiaa vastaan.

KIWAKKUKIn perustajajäsenet päättivät liittyä yhteen, sillä naiset ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä taistelussa hiv/aidsia vastaan ja yhdessä he voivat tukea toisiaan, lapsiaan ja koko paikallisyhteisöä sairastumista vastaan sekä hoitaa jo tartunnan saaneita läheisiään. Vaikka KIWAKKUKI on naisten järjestö, sen kohderyhmä on koko alueen väestö, kaikki ikäryhmät, sukupuolet ja eri

uskontokuntien jäsenet. Järjestö uskoo, että naisten mobilisointi pitämään huolta hiv/aidsiin sairastuneista sekä ennaltaehkäisyjärjestäminen yhteisvoimin voi tuoda mukanaan sosiaalista muutosta kohti parempaa. Kylätasolla monet naiset on saatu mukaan levittämään ennaltaehkäisevää tietoutta aviomiehilleen ja lapsilleen. Järjestön työntekijät uskovat, että vapaaehtoistuki tartunnan saaneille auttaa myös vähentämään sairauteen liittyvää stigmaa ja syrjintää.

KIWAKKUKIN tapauksesta voidaan oppia, kuinka nopeasti ja tehokkaasti paikallinen naisryhmä on kyennyt mobilisoimaan ja kokoamaan kannatusta oman yhteisönsä parissa. Hankeen elinvoimana toimii naisten motivaatio toimia vapaaehtoisesti hyvän asian edistämiseksi.

Aids-orvoista ja muista huono-osaisista lapsista huolehtiminen

Hiv/aidsista kärsivät lapset asuvat usein dramaattisten muutosten riepottamisessa kotitalouksissa. Köyhyys ja nuorten perheenjäsenten kantama vastuu, vanhempien heikko terveydentila, ja sen aiheuttamat fyysiset tai emotionaaliset laiminlyönnit, ystävien, naapuruston tai suvun taholta kohdattava syrjintä ja pahimmillaan vanhempien kuolema, ovat vakavia ongelmia. Aids-epidemian vaikutukset lapsiin ovat dramaattisia ja yleinen tietoisuus orpojen ja muiden epidemian kanssa tekemisiin joutuneiden lasten ongelmista on kasvanut. Paikallistasolla ihmiset toimivat yhdessä auttaakseen kaikista heikoimmassa asemassa olevia naapureitaan. Tansaniassa tällainen vapaaehtoistoiminta tunnetaan termillä *Mama Mkubwa* (MM). Suomeksi tämä voisi olla vaikkapa isosisko-toimintaa. *Mama Mkubwa* on paikallistason aloite orpojen ja muiden heikossa asemassa olevien lasten auttamiseksi. Muun muassa Tansanian kotitaloustieteen yhdistys Tanzania Home Economics Association (TAHEA) on tukenut aloitetta Maketen piirikunnassa, Iringan provinssissa vuodesta 1999. Tavoitteena on ollut täydentää orpojen hoivan ja tuen psykososiaalista puolta alueella, jossa aids näyttelee merkittävää osaa paikallisyhteisöjen sosiaalisessa elämässä¹³⁶.

UNICEFin viimeaikainen evaluaatio osoitti, että *Mama Mkubwa* -toiminta on täydentänyt orpojen lasten hoivaa ja tukea alueilla, joissa järjestelmä on toiminnassa. Se ei ainoastaan ole täyttänyt aukkoa orpojen lasten psykososiaalisessa hoivassa, vaan myös rohkaissut ihmisiä ottamaan vastuuta yhteisen paikallistason ongelman hoidosta. Aloite on myös kulttuurisesti sopiva, sillä se

täyttää aukon, jonka vanhan sukulaisuussuhteiseen perustuvan sosiaaliturvan häviäminen on jättänyt.¹³⁷

Järjestelmällä on kuitenkin myös useita haasteita. Ongelmia aiheuttaa muun muassa köyhyys ja taloudellisen taakan kasvaminen ylimääräisistä lapsista huolehtimisen vuoksi sekä puuttuva psykologian koulutus tilanteessa, jossa tehdään työtä hyvin haavoittuvaisten lasten kanssa. Haasteista huolimatta järjestelmän avulla on onnistuttu tukemaan lukemattomia orpojen kotitalouksia ja muita heikossa asemassa olevia lapsia¹³⁸.

Paikallisyhteisön osallistuminen

Paikallisyhteisön osallistuminen kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoistoiminnan muotona on yleistä peruspalveluiden, kuten koulutuksen ja terveydenhuollon saralla. Esimerkiksi Tansanian valtion ala-astetason peruskoulutussuunnitelma (Primary Education Development Plan) määrittää tarkasti, kuinka kansalaisten odotetaan osallistuvan paikallistasolla varainkeruuseen ja ala-asteiden luokkahuoneiden, opettajien talojen ja muun kouluinfrastruktuurin rakentamiseen. Itse asiassa tämän vuonna 2002 laaditun suunnitelman mukaan koulujen määrärahoja lisättiin ei-palkallisten kulujen osalta ja paikallisyhteisöt pyrittiin saamaan mukaan koulujen kehittämistoimintaan. Peruskoulutussuunnitelma PEDPin edeltäjän, paikallistason koulutusrahaston (Community Education Fund) tärkeimpiä piirteitä oli suorien määrärahojen jako kouluille sekä näiden täydentäminen paikallistason varainkeruulla.

Viime aikoina Tansanian valtio on alkanut panostaa myös yläasteen koulutusjärjestelmän kehittämiseen ja laajentamiseen. Kansalaisten osallistuminen paikallistasolla näyttelee siinä hyvin keskeistä osaa ja ohjelman odotetaan seuraavan ala-asteen peruskoulutussuunnitelman kautta saatuja hyviä kokemuksia paikallistason osallistumisesta. Tällä kertaa paikallistason osallistuminen valtakunnalliseen ylä-asteen luokkahuoneiden rakennuskampanjaan on kuitenkin pakollista. Maaseudulla, jossa monet eivät tunne oikeuksiaan, ihmisiä on jopa rangaistu tilanteissa, joissa osallistuminen ei ole ollut mahdollista tai joissakin tapauksissa paikallisviranomaiset ovat takavarikoineet omaisuutta luokkahuoneiden rakentamisen rahoittamiseksi. Tämä ei varmastikaan ole ollut suunnitelman tavoite.

Yleisemmällä tasolla myös kansalaisjärjestöt hyötyvät vapaaehtoisesta työvoimasta, mutta järjestöjen käyttämä työvoima on aidosti vapaaehtoista, sillä järjestöillä ei ole mahdollisuus pakottaa ketään työhön kuten valtiolla.

Vapaaehtoistoiminta kansalaisjärjestöissä

Artikkelia varten haastateltujen kansalaisjärjestöaktiivien mukaan tansanialaisessa kansalaisyhteiskunnassa vapaaehtoistyötä on hyvin vaikea erottaa palkallisesta työstä. Erään haastatellun mukaan on nähtävissä, että vapaaehtoisuuden käsitettä saatetaan käyttää hyväksi, jotta voidaan välttää palkallista työtä koskevia säännöksiä ja maksuja. Esimerkiksi jopa johtavassa asemassa olevan kansalaisjärjestön johtaja voi todellisuudessa työskennellä vuosikausia ”vapaaehtoisena” samaan aikaan kun hänen järjestönsä saa avunantajilta rahoitusta toimintakuluihin. Toisaalta useat kansalaisjärjestöt ovat viime aikoina alkaneet maksaa myös pakollisia työvoimakuluja sekä pyrkineet erottamaan vapaaehtoiset palkatusta henkilökunnasta maksamalla jälkimmäisille suurempaa palkkaa ja vapaaehtoisille ainoastaan pientä päiväraha korvausta tehdystä työstä.

Toisen haastatellun mukaan vapaaehtoisten käyttäminen nähdään usein vaihtoehtona henkilökunnan palkkaamiselle järjestöissä, joiden toiminta perustuu projekteihin. Näillä järjestöillä on rahaa käytössään, mutta ne eivät käytä sitä henkilöstöresursseihin. Joillakin järjestöillä on tarkat sisäiset ohjeistukset vapaaehtoistyöstä ja harjoittelijoiden käytöstä. Kaiken kaikkiaan on kuitenkin nähtävissä, että ihmiset työskentelevät vapaaehtoisina kernaimmin silloin, kun hankeidea on heiltä itseltään lähtöisin ja hankkeen tiedotus on kunnossa. Niin kauan kun hankeidea ei kosketa paikallisia ihmisiä, on turha odottaa heidän työpanostaan ilman korvausta.

Haastatellut olivat yhtä mieltä siitä, että suurin osa tansanialaisista on liian köyhiä, jotta heiltä voisi odottaa tehokasta vapaaehtoistyöpanosta ja sen vuoksi heille tulisi tarjota korvausta tehdystä työstä. Tämä näkemys vastaa muita kokemuksia, joiden mukaan vapaaehtoistyön ja palkatun työn eroa kansalaisjärjestöjen hankkeissa on vaikea huomata. Suurin osa hankkeista toteuttavista järjestöistä maksaa lisäpalkkioita, kuten päivärahoja, yhtä lailla palkatulle henkilökunnalleen kuin vapaaehtoisille. Sen vuoksi kansalaisjärjestöjen vapaaehtoistyö on usein ”palkattua vapaaehtoistyötä”.

Tansanialaiset kansalaisjärjestöt käyttävät vapaaehtoistyövoimaa säästääkseen kustannuksissa, mutta samalla he joutuvat silti maksamaan palkkioita päivärahoina. On kuitenkin myös järjestöjä, jotka eivät pysty tarjoamaan rahallista korvausta vapaaehtoisilleen. Päivärahakäytäntöä puolustellaan kuitenkin sillä tosiasialla, että suurin osa vapaaehtoisista on työttömiä, joilla ei ole muita tuloja. On toki tärkeää houkutellessa motivoituneita vapaaehtoisia muillakin kuin rahallisilla palkkioilla, mutta ottaen huomioon kasvavat elinkustannukset ja vallitsevan tulotason, rahallinen korvaus on merkittävä kannuste¹³⁹.

Vapaaehtoistoiminta etelä-pohjoinen yhteistyössä

Vapaaehtoistoiminta näyttelee hyvin merkittävää roolia etelän ja pohjoisen järjestöjen välisessä yhteistyössä Tansaniassa. Suurin osa pohjoisen järjestöistä vaatii myös etelän kumppanijärjestöltä panosta hankkeen kustannuksiin. Tämä paikallinen osuus voi muodostua hyödynsaajien vapaaehtoistyöstä. Paikalliset osallistuvat ilman palkkiota kuitenkin vain, jos he ovat olleet mukana hankkeen suunnittelussa alusta lähtien.

Vastaavasti on myös tapauksia, joissa tansanialainen on lähetetty tekemään vapaaehtoistyötä pohjoiseen osana etelän ja pohjoisen välistä kansalaisjärjestöyhteistyötä. Esimerkiksi tanskalaisella MS-järjestöllä on ohjelma, jonka kautta tansanialaisia vapaaehtoisia lähetetään Tanskaan. Myös kansainvälinen vapaaehtoistyöjärjestö VSO on palkannut tansanialaisia vapaaehtoisia ulkomaille.

Kuten edellä mainittiin, vapaaehtoistyövoiman käyttäminen tarjoaa kansalaisjärjestöille edullisemman vaihtoehdon henkilökunnan palkkaamisen sijaan. Suuri osa järjestöistä, joilla on ulkomaalaisia kumppaneita ja rahoittajia, ovat riippuvaisia vapaaehtoistyövoimasta. Esimerkkinä voidaan käyttää pientä ruohonjuuritason järjestöä nimeltään AHEAD (Adventures in Health, Education, and Agricultural Development), joka toimii Meatus piirikunnassa, Shinyangan provinssissa, noin 80 kilometriä Viktorija-järven eteläpuolella. Järjestön terveys-hankeessa on mukana sairaanhoitajia, jotka tarjoavat terveyskasvatusta, ravitsemusneuvontaa, perhesuunnittelu- ja neuvolapalveluita.

AHEADin vapaaehtoiset sairaanhoitajat kulkevat päivittäin maaseudun kylissä tarjoamassa muuten saavuttamattomissa olevia keskeisiä terveyspalve-

luita. Äidit kulkevat kilometrejä lapsikatraiden kanssa tuodakseen lapsensa sairaanhoitajien nähtäville. Hankkeen kautta rokotetaan lapsia ja naisia, seurataan lasten kasvua, tarjotaan neuvontaa ja hoitoa aliravituille lapsille, perhesuunnitelu- ja raskausajan palveluita sekä terveysvalistusta vanhemmille. Lisäksi järjestö kouluttaa kylien terveysalan työntekijöitä.

Paikallisyhteisön osallistumista kehitysyhteistyöhankkeisiin etelä-pohjoinen-yhteistyön kontekstissa voidaan tarkastella kahden erilaisen ajattelu-suunnan kautta. Toinen näistä liittyy voimallistamisen käsitteeseen sekä paikallisen päätöksenteon vahvistamiseen ja on osa kansainvälistä kehitysdiskurssia. Toinen taas liittyy Tansanian kansalaisten velvollisuuteen osallistua maansa kehittämiseen, ajatus, joka on ollut vallassa *ujamaan* ajoilta lähtien. Marsland¹⁴⁰ on tutkinut näitä erilaisia ajatussuuntia etnografisessa tutkimuksessaan malarian estoon keskittyneessä projektissa lounaisessa Tansaniassa. Hänen mukaansa tansanialaisten ja ulkomaalaisten kehitysyhteistyöntekijöiden toimintatavat paikallisten osallistamiseksi ovat sen verran erillisiä, että yhteentörmäyksen ongelmat voidaan välttää, mutta kun nämä kaksi erilaista käytäntöä tuodaan yhteen, seuraa jännitteitä paikallisyhteisön ja paikallistason politiikan välillä. Tämä jännite näkyy kilpailuna kontrollista sekä siitä, kenen ansiota saavutettu kehitys on ollut. Tutkitussa projektissa tämä ei kuitenkaan estänyt hankkeen vapaaehtoisia käyttämästä kehitysasiantuntijoiden diskurssia, joka väheksyy paikallista tietotaitoa.

Tansanialaisten kansalaisjärjestöjen näkemyksiä vapaaehtoistoiminnasta

Tansanialaisten kansalaisjärjestöjen nykykeskustelussa on vallalla ideologinen näkemys vapaaehtoistoiminnasta. Toisaalta kansalaisjärjestöt ovat omaksuneet käsityksen siitä, että vapaaehtoistoiminta on tärkeää, jotta järjestöt voivat toimia valtiosta itsenäisinä. Toisaalta vasemmistolaiset intellektuellit näkevät kansalaisyhteiskunnan voluntarismin taas yhtenä imperialistien välineenä levittää globaalia kapitalismia.

Ja todellakin voimme nähdä, että kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoistoinnin kannattajat seuraavat liberaaleja ajatuksia kansalaisjärjestöjen roolista yhteiskunnassa. He kannattavat näkemystä, jonka mukaan valtion roolin tulisi

olla minimaalinen tai jopa hallinnon vapaaehtoinen, koosta riippumatta. Tässä tapauksessa reformi ei kohdistu ainoastaan valtion kutistamiseen vaan sen muuntamiseen kokonaan vapaaehtoiseksi⁴⁴. Esimerkiksi koulutuksen saralla, tällainen uudistus antaisi oppilaille ja heidän vanhemmilleen mahdollisuuden valita samanhintaisten valtion tai kansalaisjärjestöjen koulujen välillä.

Lisäksi liberaalisen näkemyksen kannattajat ovat sitä mieltä, että voluntarismi edistää kansalaisjärjestöjen kapasiteetin vahvistamista, osallistumista ja omistajuutta. Tämä luo hyvät olosuhteet köyhyysvähentämisen tavoitteiden, kuten Tansanian toisen köyhyysvähentämisstrategian, kansallisen kasvu- ja köyhyysvähentämisstrategian eli NSGRP:n tavoitteiden sekä muiden kansainvälisten aloitteiden, kuten YK:n vuosituhattavoitteiden saavuttamiselle⁴². Vapaaehtoisuus on resurssi, jonka varat ovat rajattomat, kunhan siitä pidetään hyvää huolta. Kansalaisyhteiskunnan voluntarismien vastustajat eivät kannata tällaista näkemystä. Heidän mukaansa tansanialaiset ja yleisemminkin afrikkalaiset kansalaisjärjestöt toimivat sen sijaan globaalien uusliberalistisen hegemonian lujittajina ja vakauttajina.

Kuuluista tansanialainen vasemmistointellektuelli, Dar es Salaamin yliopistosta eläkkeelle jäänyt oikeustieteen professori Issa Shivji kirjoittaa uudessa kirjassaan kansalaisjärjestöjen roolista ja tulevaisuudesta Afrikassa⁴³. Hänen mukaansa aikamme kansalaisjärjestöjen keskustelu, tai oikeastaan keskustelu jota ei ole, keskustelemattomuus, perustuu uusliberalistisen tai globalisaation mallin filosofisille ja poliittisille lähtökohdille. Kansalaisjärjestöjen roolia Afrikassa ei voi ymmärtää tuntematta niiden poliittista ja historiallista taustaa ja toimintaympäristöä.

Shivjin näkemykselle on keskeistä, että markkinoilla ja voluntarismilla on pitkälle ulottuvat yhteiset juuret. Niin sanotun ensimmäisen vapaakaupan aikajakson aikana, 1840-luvulta 1930-luvulle, myös Brittiläisen imperiumin hyväntekeväisyystoiminta oli aktiivista. Esimerkkinä Shivji käyttää Iso-Britannian 1890-luvun teollista vallankumousta, joka paljasti porvariston ja kasvavan urbanin köyhälistön välisen kuilun. Samaan aikaan kun teollisuuspohatat käärivät ansiota, jotka kilpailivat aristokratian rikkauksien kanssa, jopa kolmannes Lontoon väestöstä joutui tulemaan toimeen nälkärajan alittavilla tuloilla. Näikiintymiskuolemat eivät olleet harvinaisia. Samaan aikaan yksityistä hyvänte-

keväisyyttä pidettiin julkisia palveluita parempana ratkaisuna ajan sosiaalisiin ongelmiin.

Professori Shivjin mukaan ei siis ole yllättävää, että nykyisen uusliberalismin aikana on jälleen nähtävissä kansalaisjärjestöjen, Afrikan “uusien lähetysaarnajien”, määrän nopea kasvu. Vielä toisen maailmansodan jälkeen kansalaisjärjestöjä oli Afrikassa hyvin vähän, ja vasta 1980- ja 1990-luvuilla, samaan aikaan kansainvälisten rahoitusinstituutioiden ja avunantajien tyrkyttämien rakennesopeutusohjelmien kanssa alkoi kansalaisjärjestöjen kukoistuskausi. Tänä aikana järjestöt ottivat pikku hiljaa hoitaakseen valtiolle kuuluneita tehtäviä sosiaalipalveluiden alalla valtion pyrkiessä supistamaan menojaan.

Tämä vasemmistolainen näkemys voidaan luokitella niin sanotuksi palveluntuotannon sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmaksi. Sen edustajat ovat huolissaan yhteiskunnan kasvavista luokkaeroista sekä sosiaalisesta eriarvoisuudesta. Vasemmiston ohjelmat keskittyvätkin yleensä vaikuttamaan sosiaaliseen ja taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen, demokratian vahvistamiseen sekä yhteiskunnan sosiaalisten suhteiden muutokseen. Ne toimivat yhdessä hyödynsaajien kanssa sosiaalisen muutoksen ja oikeudenmukaisuuden sekä voimallistamisen edistämiseksi. Vasemmiston toimintaa luonnehtii hyvin vaikuttamistoiminta imperialismia ja talouden globalisaation kielteisiä seurauksia vastaan¹⁴⁴.

Tällainen keskustelu ei kuitenkaan ole yleistä tansanialaisissa järjestöissä. Monet kansalaisjärjestöt seuraavat rahoittajiensa tavoitteita ja toiminta kohdistuu yleisemmin kansalaisten valistamiseen, jotta nämä voivat itse vaatia oikeuksiaan kuin pelkkään suoraan palveluiden tarjoamiseen. Yleisimmin kehityshankkeissa toimitaan järjestämällä erilaisia koulutustilaisuuksia, seminaareja ja konsultaatiotilaisuuksia, jotka keskittyvät meneillään oleviin poliittisiin prosesseihin eikä niinkään enää perinteisiä hyväntekeväisyshankkeita, joissa porattaisiin kaivoja tai rakennettaisiin luokkahuoneita, eli toimintaa, joka perustuu vapaaehtoistyövoiman käyttöön.

Lopuksi

Artikkelia varten kerätyn aineiston mukaan näyttäisi siltä, että kansalaisjärjestöjen määrän kasvu Tansaniassa on lisännyt myös vapaaehtoistoimintaa. Tosi-

asiassa tämä ei kuitenkaan ole niin sanottua vastikkeetonta vapaaehtoisuutta, vaan “palkattua vapaaehtoistoimintaa”. Erityisesti sosiaalipalveluiden tarjonnan saralla vapaaehtoistyövoiman käyttö on ollut yleistä. 1980-luvun alkuun asti katsottiin, että vapaaehtoistyön järjestäminen kansalaisyhteiskunnan alueella ei ollut sopivaa. Sen vuoksi kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan areenana on uusi ajatus, vaikka tansanialaiset ovatkin tottuneet tekemään vapaaehtoistyötä jo kauan.

Yli puolet kansalaisyhteiskunnan vapaaehtoistoiminnasta tapahtuu paikallistasolla, koska suurin osa vapaaehtoistyöstä tehdään maaseudulla, jossa ruohonjuuritason pienet järjestöt ovat yleisiä. Myös uskonnolliset järjestöt toimivat aktiivisesti sosiaalisten palveluiden tuottajina, mutta suurin osa paikallistason toiminnasta sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi tehdään pienten paikallistason järjestöjen kautta. Tosin monilla näistä on yhteyksiä sekä kansalliselle että kansainväliselle tasolle ja valtion ohjelmiin. Niiden kautta paikallistason järjestö hankkii lisäresursseja kasvattaakseen vaikutusalueitaan ja toimintansa tuloksia.

Kansalaisjärjestöjen toimintaan vaikuttavat lait ja asetukset

Tuloverolaki

Yhteisö määritellään tuloverolaissa (22 §) yleishyödylliseksi yhteisöksi mikäli kaikki alla olevat kolme ehtoa täyttyvät, muuten yhteisö on verovelvollinen.

- 1) Toimii yksinomaan ja välittömästi yleiseksi hyväksi aineellisessa, henkisessä, siveellisessä ja yhteiskunnallisessa mielessä.
- 2) Sen toiminta ei kohdistu vain rajoitettuihin henkilöpiireihin.
- 3) Ei tuota toiminnallaan siihen osallisille taloudellista etua osinkona, voitto-osuutena taikka kohtuullista suurempana palkkana tai muuna hyvityksenä.

Yhdistyslaki

Yhdistyslaki määrittää raamit yhdistyksen perustamiselle, tarkoitukselle, säännöille, jäsenyydelle ja sen purkamiselle, päätösvalalle, yhdistyksen kokouksille, hallinnolle, nimenkirjoittajille, tilintarkastukselle, purkautumiselle, lakkauttamiselle ja muutoksista yhdistysrekisteriin ilmoittamiselle.

Valtioavustuslaki

Valtioavustuslaki määrittää raamit valtion avustuksille, joiksi lain mukaan katsotaan tuenluontoinen rahoitus jonkin hankkeen tai toiminnon toteuttamiseksi Suomessa tai Suomen ulkopuolella. Laki kattaa myös EU:n avustukset ellei EU:n säännöksissä toisin todeta.

Laki määrittelee yleiset edellytykset sekä käytännöt avustuksen käytöstä, maksamisesta, valvonnasta ja takaisinperinnästä.

Rahankeräyslaki

Rahankeräyslaki määrittää raamit rahankeräykselle, joka määritellään toiminnaksi, jossa yleisöön vetoamalla kerätään vastikkeetta rahaa yleishyödyllisen toiminnan rahoittamiseksi. Rahankeräykseen tarvitaan lääninhallituksen lupa, mikäli se on tapahtuu laajemmin kuin yhdistyksen jäsenten keskuudessa tai sisätiloissa.

Arpajaislaki

Arpajaislaki määrittää raamit arpajaisille. Miniatyri- (jäsenten keskuudessa, enintään 500 euron arvosta arvottavaa tavaraa) ja pienarpajaisissa (jäsenten keskuudessa, yleishyödyllisessä yhteisössä tai koululuokassa, enintään 2 000 euron arvosta tavaraa) ei tarvita lupaa. Kaikille muille arpajaisille pitää hankkia lupa kihlakunnan poliisilta tai lääninhallitukselta. Luvan voi saada kotimainen rekisteröity yleishyödyllinen yhteisö.

Hankintalaki ja -asetus

Hankintalaki ja -asetus koskee kokonaan tai osittain (yli 50 %) julkisilla varoilla tehtäviä hankintoja. Suorahankinta sallitaan alle 15 000 euron hankinnoille, mutta sitä suuremmat on kilpailutettava. Etelän järjestöt noudattavat oman maansa hankintalakeja. Tarjouspyyntöön on laitettava maininta korruptiosta.

Kirjanpitolaki

Kirjanpitovelvollisuus on kaikilla yhteisöillä (ry). Niiden tulee noudattaa hyvää kirjanpitotapaa.

Menot, tulot ja rahoitustapahtumat kirjataan aikajärjestyksessä silloin, kun maksu on suoritettu (ns. suoriteperuste). Tositteen rahamäärä viedään vähintään kahdelle tilille: jonkin tilin debet-puolelle ja jonkin toisen tilin kredit-puolelle, eli pidetään kahdenkertaista kirjanpitoa.

Tilinpäätös sisältää vuoden tulot ja menot ja muut tapahtumat. Siihen kuuluvat tuloslaskelma ja tase sekä toimintakertomus. Sen tulee antaa oikea ja riittävä kuva yhdistyksen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Kustakin tuloslaskelman ja taseen erästä on esitettävä vastaava tieto viimeistä edelliseltä tilikaudelta (vertailutieto). Tilinpäätöksen kuuluvien asiakirjojen on oltava selkeitä ja tilinpäätöksen on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus.

Tilinpäätöstä laadittaessa ja tilinavausta tehtäessä noudatettaviin periaatteisiin kuuluvat:

- 1) oletus kirjanpitovelvollisen toiminnan jatkuvuudesta;
- 2) johdonmukaisuus laatomisperiaatteiden ja -menetelmien soveltamisessa tilikaudesta toiseen;
- 3) tilikauden tuloksesta riippumaton varovaisuus;
- 4) tilinavauksen perustuminen edellisen tilikauden päättäneeseen taseeseen;
- 5) tilikaudelle kuuluvien tuottojen ja kulujen huomioon ottaminen riippumatta niihin perustuvien maksujen suorituspäivästä; sekä
- 6) kunkin hyödykkeen ja muun tase-eriin merkittävän erän erillisarvostus.

Tilintarkastuslaki

Tilintarkastus käsittää yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. Tilintarkastajan on oltava riippumaton suhteessa yhdistykseen. Hänen on suoritettava tilintarkastuslaissa tarkoitettut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen. Mikäli ulkoasianministeriön myöntämä tuki ylittää 10 000 euroa hanketta kohden, on yhden tilintarkastajista oltava KHT-, HTM- tai JHTT-tilintarkastaja.

Hyödyllisiä osoitteita Suomessa ovat:

- www.finlex.fi. Koko suomalainen lainsäädäntö.
- www.vero.fi. Hae hakusanalla esim. palkan käsite, talkootyön verotus.
- www.palkka.fi. Ilmainen palkanlaskennan apu muun muassa yhdistyksille.
- www.ktm.fi/index.phtml?s=947. Kirjanpitolautakunta

Viitteet

1. Kattava raportti löytyy Uhusiano-järjestön Uhusiano-tiedotteesta 2/2007.
2. Kontinen 2007.
3. Ruben Harito ja Keishin Inaba (2006) ovat kirjoittaneet mielenkiintoisen kirjan siitä, millaista eri kulttuurien ja uskontojen edustama altruismi eri maissa on. Erityisen kiinnostava on Anne Birgitta Yeungin artikkeli ”A Trusted Institution of Altruism. The Social Engagement of the Nordic Churches” (sivut 98–124).
4. Ks. Lissner 1977.
5. Ks. Tvedt 1998a ja 1998b.
6. Ks. Siisiäinen 1996a, 1996b, 1996c, 1999; Snow et al. 1980, 1983, 1986; Sokolowski 1996.
7. Leskinen 2003.
8. Artikkelin perustuu seuraaviin julkaisuihin: Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (2005a, toim.) *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus* sekä väitöskirjaani: Nylund, Marianne (2000) *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action*.
9. Närhi 2003, 74.
10. Nylund 2005b, 143.
11. Vapaaehtoisjärjestöistä käytetään myös käsitteitä ei valtiolliset järjestöt (NGO=non governmental organisation) tai ei-voittoatuottavat järjestöt (NPO=non profit organisations), jolloin halutaan tehdä selkeä ero julkisen sektorin ja markkina/yrityssektorin toimijoihin (ks. Nylund 1997, 318–320).
12. Nylund 2005a; Tuomi 2005.
13. Kuparinen 2005.
14. Aikuisten vapaaehtoisten osuus väestöstä: Suomi 33%, Tanska 35%, Islanti 40%, Norja 52% ja Ruotsi 52%. Länsimaissa keskimäärin 15% aikuisväestöstä osallistuu vapaaehtoistoimintaan. Norjan ja Ruotsin luvuissa korkea osallistumisprosenttia saattaa nostaa osallistuminen ammattiyhdistystoimintaan. Kaikissa maissa tiedot on kerätty erilaisista tilastoista, mikä tulee huomioida vertailtaessa lukuja. (Matthies 2006a, 56.)
15. Matthies 2006b, 56.
16. 1997; Salamon ym. 1999.
17. Helander ym. 1999; Helander & Sivesind 2001; Nylund 2006; Yeung 2004.
18. Helander 2005.
19. Helander 2005; Nylund 2006, 183–184.
20. Matthies 1994.
21. Matthies 2006b, 101.

22. Hartikainen 2005; Hokkanen 2003; Hyväri 2001; Matthies 1994; Nylund 2000; Yeung 2004.
23. Hartikainen 2005.
24. Ks. Nylund 1999.
25. Habermann et al. 2006, 157–158, sit. Amnå 2000.
26. Nylund 2000, 106–107.
27. Esim. Kropotkin 1982/1902.
28. Jaakkola 1991; Markkola 2005.
29. Charities Act 1992. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1992/Ukpga_19920041_en_1.htm; Charity and Non Profit Law, Canada: <http://www.charitylaw.ca/>
30. Nylund & Yeung 2005a.
31. Nylund & Yeung 2005b, 15.
32. Nylund & Yeung 2005b, 15–17.
33. Sorri 2005, 137.
34. Mönkkönen 2005, 278, 299.
35. Egoistiset eli itsekkäät motiivit antavat negatiivisen leiman motiiveista. Kyse on enemmän yksilöllisistä motiiveista, joissa halutaan kehittää itseä. Altruistisia eli toisten auttamiseen liittyviä motiiveita voi vastaavasti kutsua kollektiivisiksi motiiveiksi. (ks. myös Yeung 2005, 104).
36. Nylund 2000, 38–40; Yeung 2005, 89.
37. Leskinen 2003; 2006; Yeung 2004.
38. Leskinen 2006, 307–308.; kurssiivi Nylund.
39. Yeung, 2002.
40. Koko väestöä koskevassa tutkimuksessa oli mukana kaikkiaan 997 henkilöä, joista 354 osallistui vapaaehtoistoimintaan (Yeung 2002).
41. Ks. myös Yeung & Grönlund 2005, 171–174.
42. Nylund 2000, 39.
43. Nylund 2000, 152; 2001.
44. Yeung 2004.
45. Habermann 2001, 92–98; Nylund 2000, 123–124.
46. Tutkimus oli kyselytutkimus, mikä perustui ennalta annettuihin väittämiin. Esimerkiksi väittämään ”Minusta on tärkeää auttaa muita ihmisiä” 84% vastaajista (n=749) piti sitä erittäin merkittävänä motiivina. Melko harva vapaaehtoisista vastasi ”ei ollenkaan tärkeä”. Haastattelututkimuksessa altruismissa ei välttämättä korostu samalla tavalla. (ks. lisää Nylund 2000, 22–26, 162–163).
47. Habermann 2001, 100.
48. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa käytettiin käsitettä ”values” (arvot). Itse olen suomalaisissa julkaisuissani käyttänyt altruismi-käsitettä. Oppimismotiivi (learning) oli alkuperäisessä yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa ”understanding”, mutta pohjoismaisessa vertailututkimuksessa päädyttiin käyttämään käsitettä oppimismotiivi. (Nylund 2000, 116.)
49. Habermann 2001, 89.
50. Yeung 2004, 2005.

51. 2005, 123.
52. Hartikainen 2005.
53. Harju 2004, 112; Koskiaho 2002, 37.
54. Anttiroiko 2003, 14–15.
55. Esim. Harju 2004, 111.
56. Koskiaho 2002, 37.
57. Nylund 2005b, 146.
58. Habermann ym. 2006, 170; Nylund 1995.
59. Habermann ym. 2006, 170.
60. Habermann ym. 2006, 173.
61. Yeung 2002, 44–46, liite 3.
62. Esim. Hyväri 2005, 220–224.
63. Taulukko 5 ; ks. Nylund 2000, 35–36.
64. Meeuwisse & Sunesson 1998.
65. Nylund 1999.
66. Hartikainen 2005, 162–163.
67. Vapaaehtoistoiminnan vastaanottajille ei ole muodostunut suomenkielessä sopivaa käsitettä. ”Autettavat” tai ”avun vastaanottajat” eivät myöskään ole parhaita mahdollisia käsitteitä.
68. Yeung & Grönlund 2005.
69. Kokemustiedosta voidaan käyttää myös käsitettä *toinen tieto*. Toinen tieto, tai hiljainen tieto, haastaa viranomaiset ja asiantuntijat kuulemaan kaikkien kansalaisten ääntä, myös niiden, joiden ääni harvoin kuuluu, eikä vain luottamaan tilastoihin ja tutkimuksiin. (Hänninen ym. 2005).
70. Nylund 2000, 89–92.
71. Tässä artikkelissä käännetään user organisation-käsitteen ”käyttäjäjärjestöksi”, vaikka käännös ei välttämättä ole paras mahdollinen. Toinen vaihtoehto olisi jäsenjärjestö, mutta sekin ei oikein vastaa norjalaisten käyttämää käsitettä. Mahdollisia käännösvaihtoehtoja ovat myös intressijärjestö ja vertaisjärjestö.
72. Seim, Markussen & Olsen 2006, 216–221.
73. Ks. lisää käsitteistä potilas, asiakas, kuluttaja, käyttäjä, kansalainen ja siitä, miten ne muokkaavat käsitystämme ihmisten rooleista esimerkiksi suhteessa hyvinvointipalveluihin tai hierarkiseen asetelmaan avunantaja-avun vastaanottaja (Olsen 2005, 136–142).
74. Svedberg & Vamstad 2006, 248.
75. Seim ym. 2006, 216–218.
76. Markkola 2005; Ramsay 1993.
77. Nylund 2000, 32.
78. Nylund 2000, 34–38.
79. Matthies 2006b, 98 sit. Lorentzen 2004.
80. Hänninen ym. 2005.
81. Mähönen 1996.

82. Nylund & Yeung 2005b, 27–30.
83. Macduff 2003, 50–51.
84. Suomessa isot yritykset antavat työntekijöille mahdollisuuden osallistua vapaaehtoismintaan omalla työajallaan. Mainostoimiston työntekijät voivat esimerkiksi laatia ilmaiseksi järjestöille kampanjamainoksia, asianajajat avustaa järjestöjä sopimusten teossa tai edustaa vähävaraisia ilmaiseksi oikeudessa. (Manninen 2007/ Helsingin Sanomat 7.10.2007).
85. Tuffey 2003; Tschirhart 2005.
86. Murray & Harrison 2005; Mautner 2005.
87. Nylund 2005a; Tuomi 2005.
88. Nylund & Yeung, 2005b, 30.
89. Ks. Davis Smith, Ellis & Brewis 2005.
90. Matthies 2006b.
91. Roivainen ym. tulossa 2008.
92. Hyväri 2001.
93. Roivainen ym. tulossa 2008.
94. Ks. Borg 2004; Niemelä 2005; Nylund & Yeung 2005b, 18–19.
95. Niemelä & Wakeham 2007, tiivistelmä.
96. Ruuskanen ym. 2007.
97. 2006a.
98. Niemelä & Wakeham 2007, 15.
99. Matthies 2006b.
100. Matthies 2006b.
101. Matthies 2006b.
102. Samoja tutkimustarpeita ovat kirjanneet myös norjalaiset tutkijat (Seim ym. 2006, 229–231).
103. Nylund 2006, 187–189.
104. Nylund & Yeung 2005b, 31–32.
105. Harri Kivelän ja Leo Lindstedin artikkelit tässä kirjassa perustuvat heidän seminaariesityksiinsä.
106. Marta & Guglielmetti & Pozzi 2006.
107. Kontinen 2007, 84–87.
108. Ks. myös Kontinen 2005.
109. Kontinen 2007, 84–85.
110. Tvedt 1998a.
111. 2004, 275.
112. Artikkelia varten haastateltiin ylitarkastaja Matti Lahtista ja neuvonantaja Jussi Palojärveä KEO-33:lta sekä hankeneuvoja Marjukka Mankilaa Kepasta. Lisäksi lähteenä on käytetty ulkoasiainministeriön kehityspoliittisen osaston kansalaisjärjestöyksikön Hanketuen käsikirjaa (2005).
113. <http://www.afaes.net/>

114. Kiondo 2002.
115. Mogella 1999.
116. Anheier & Salamon 2001.
117. Ks. 2001 UN Survey for International Year of Volunteers.
118. Anheier & Salamon 2001.
119. Wilson 2007.
120. Tansania on pinta-alaltaan 945 000 neliökilometriä, joista 883 000 on maa-alaa. Vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan Tansanian väkiluvun arvioidaan olevan noin 34 miljoonaa. Kotitalouksien määrä on noin 7 miljoonaa, ja niiden keskimääräinen koko on 4,9 henkeä.
121. Kiondo 2002.
122. Iheme 2007, 3.
123. Kiondo 2002.
124. Towo 1998.
125. Kiondo 2002.
126. Iheme 2007.
127. Kiondo 2002.
128. Kiondo 2002.
129. Towo 1998.
130. Valtiojohtoisessa mallissa valtio säilyttää vahvan yliotteen sosiaalipolitiikasta, mutta ei järjestäytyneen työväenluokan instrumenttina, kuten sosiaalidemokraattisessa mallissa, vaan valtaa harjoitetaan sen itsensä vuoksi, tai yksityissektorin eliittien puolesta. Tätä yliotetta käytetään hyvin autonomisesti ja se perustuu pitkään kunnioituksen ja tottelevaisuuden perinteeseen (Anheier & Salamon 2001).
131. Kiondo 2002.
132. Salamon et al. 2003.
133. Lodemann 2006.
134. Pathfinder 2006.
135. Pathfinder 2006.
136. Mwaipopo 2005.
137. Mwaipopo 2005.
138. Mwaipopo 2005.
139. Patel et al. 2007.
140. Marsland 2006.
141. Patel et al. 2007.
142. Kansallinen kasvu- ja köyhyydenvähentämisstrategia tunnetaan yleisemmin suahilinkielisellä lyhenteellään MKUKUTA.
143. Shivji, 2007.
144. Patel, 2007.

Lähdeluettelo

- Arnnå, Erik (2000) Volunteerism and culture in the Nordic welfare states. Teoksessa *Three Essays on Volunteerism and Voluntary Organisations*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie: Stockholm.
- Anheier, Helmut K. and Salamon, Lester M. (2001) Volunteering in cross-national perspective: Initial comparisons. *Civil Society Working Paper 10*. Institute for Policy Studies, Johns Hopkins University: Baltimore MD.
- Anttiroiko, Ari-Veikko (2003) Kansalaisten osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Pia Bäcklund (toim.), *Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula*, 11–31. Helsingin kaupungin tietokeskus: Helsinki.
- Borg, Sami (2004) *Mahdollisuuksien maa. Kartoitusta ja puheenvuoroja suomalaisen kansalaisvaikutamisen tutkimuksesta*. Oikeusministeriö: Helsinki.
- Charities Act 1992*. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1992/Ukpga_19920041_en_1.htm
- Charity and Non Profit Law, Canada*. <http://www.charitylaw.ca/>
- Davis Smith, Justin & Ellis, Angela & Brewis, Georgina (2005) Cross-National Volunteering: A Developing Movement. – Emerging Areas of Volunteering. Teoksessa Jeffrey L. Brudney (toim.), *ARNOVA Occasional Paper Series Vol.1, Number 2*, 63–76. ARNOVA: Indianapolis.
- Eskola, Antti & Kurki, Leena (2001) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Vastapaino: Tampere.
- Habermann, Ulla (2001) En nordisk frivillighed? Om motiver til frivillighed i fem nordiske lande. Teoksessa Lars Skov Henriksen & Bjarne Ibsen (toim.), *Frivillighedens udfordringer: nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*, 87–103. Odense Universitetsforlag: Odense.
- Habermann, Ulla & Lars Skov Henriksen & Bjarne Ibsen & Inger Koch-Nielsen (2006) Recent trends in Danish volunteering and the organization of voluntary action. Teoksessa Aila-Leena Matthies (2006), *Nordic Civic Society Organisations and the Future of Welfare Services. A Model for Europe?*, 157–179. Nordic Council of Ministers: Copenhagen.
- Harju, Aaro (2004) *Aktiivisten kansalaisten Suomi. Keskustelunavaus järjestöllisen koulutuksen tehostamisesta*. Oikeusministeriön julkaisuja 11/2004. Helsinki.

- Hartikainen, Anne (2005) "Löytää se jokin, mikä koskettaa." Kohtaamisia vanhusten pitkäaikaishoidossa. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 143–166. Vastapaino: Tampere.
- Helander, Voitto (2005) Henkilökohtainen tiedonanto. Helsinki 13.09.2005.
- Helander, Voitto & Harri Laaksonen & Susan Sundback & Helmut K. Anheier & Lester M. Salamon (1999) Finland. Teoksessa Lester M. Salamon ym. (toim.), *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*, 63–80. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies: Baltimore, MD.
- Helander, Voitto & Karl Henrik Sivesind (2001) Frivilligsektorns betydelse i Norden. Teoksessa Lars Skov Henriksen og Bjarne Ibsen (toim.) *Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*, 49–65. Odense Universitetsforlag: Odense.
- Hokkanen, Liisa (2003) Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.), *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut*, 25–274. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Hyväri, Susanna (2001) *Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankarinoita*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3. Tietosanomat Oy: Vammala.
- Hyväri, Susanna (2005) Vertaistuen ja ammattiauttamisen uudet suhteet. Teoksessa Marianne Nylund, & Anne Birgitta Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 214–235. Vastapaino: Tampere.
- Hänninen, Sakari & Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (2005) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes: Helsinki.
- Iheme, Emeke (2007) Response to Strengthening Civil Society in the South: Challenges and Constraints – A Case Study of Tanzania. *The International Journal of Not-for-Profit Law* Volume 8, Issue 1, November 2005. The International Center for Not-for-Profit Law.
- Jaakkola, Jouko (1991) Yhteisöavusta vapaaehtoistyöhön. Teoksessa Aila-Leena Matthies (toim.), *Valtion varjossa – katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen*, 8–28. Sosiaaliturvan Keskusliitto: Helsinki.
- Kiondo, Andrew (2002) Civil Society, Democratization and Conflict Management: Recent Developments from Tanzania. Seminaariesitys. Democratization and Conflict Management in Eastern Africa, 28.2-3.3.2002. University of Gothenburg: Gothenburg.
- Kontinen, Tiina (2005) Turhaa hankepuuhastelua vai ruohonjuuritason vaikuttamistoimintaa? Pienten kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön motiiveista ja haasteista. Teoksessa Outi Hakkarainen & Anja Onali (toim.), *Suomi ja köyhdytetyt. Kehityksmaaliike vuosituuhannen vaihteessa*, 38–50. Keka & Like: Jyväskylä.

- Kontinen, Tiina (2007) *Learning challenges of NGOs in development. Co-operation of Finnish NGOs in Morogoro, Tanzania*. University of Helsinki, Department of Education. Helsinki University Press: Helsinki.
- Koskiaho, Briitta (2002) Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.), *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*, 36–57. Gaudeamus: Helsinki.
- Kropotkin, Petr (1982) *Mutual Aid. A Factor for Evolution*. Porter Sargent Publishers, Inc: Boston. (alkuperäisjulkaisu vuodelta 1902).
- Kuparinen, Riitta (2005) ”*Ei meidän naapuriin*”: *Tapaustutkimus asukasyhteisön suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen*. Kehitysvammaliitto: Helsinki.
- Leskinen, Tapio (2003) *Globaalin auttajan arvot ja moraali. Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoiseen kehitysyhteistyöhön*. Kirkkopalvelut: Helsinki.
- Leskinen, Tapio (2006) Kehitysyhteistyö – yksilöstä yhteisöön. Teoksessa Yeung, Pesonen, Sundback (toim.), *Rajojen ylityksiä – uskonto, kirkko, sosiologia*, 306–320. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura: Helsinki.
- Lissner, Jørgen (1977) *The Politics of Altruism. A Study of the Political Behaviour of Voluntary Development Agencies*. Lutheran World Federation, Department of Studies: Geneva.
- Lodemann, Christoph (2006) *Voluntary work increases my understanding: Teacher in the morning, paralegal in the afternoon*. Danish Association for International Co-operation, MS Tanzania 21.5.2006. <http://www.ms.dk/sw66225.asp>.
- Lorentzen, Håkon (2004) *Felleskapets fundament. Sivilsamsfunnet og individualismen*. Pax Forlag A/S: Oslo.
- Macduff, Nancy (2003) Societal Changes and the Rise of the Episodic Volunteers. – Emerging Areas of Volunteering. Teoksessa Jeffrey L. Brudney (toim.), *ARNOVA Occasional Paper Series Vol.1, Number 2*, 49–62. ARNOVA: Indianapolis.
- Manninen, Mari (2007) Työtä lahjaksi. Hyväntekeväisyystyö leviää yrityksissä. Nokian työntekijät ompelevat nukkeja Unicefille, asianajat edustavat vähävaraisia ilmaiseksi. *Helsingin Sanomat* 7.10.2007, D6.
- Markkola, Pirjo (2005) Kristillisosiaalinen työ, kansalaisaktivismi ja naiset 1800-luvulla. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (2005), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 39–57. Vastapaino: Tampere.
- Marsland, Rebecca (2006) Community Participation the Tanzanian Way: Conceptual Contiguity or Power Struggle?. *Oxford Development Studies* 34(1)1, 65–79(15).

- Marta, Elena & Chiara Guglielmetti & Maura Pozzi (2006) Volunteerism During Young Adulthood: An Italian Investigation into Motivational Patterns. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organisations*, Vol 17 No. 3, 221–232.
- Matthies, Aila-Leena (1994) *Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua*. English summary: The Informal Sector and the Welfare State: Contemporary Relationships. University of Jyväskylä: Jyväskylä.
- Matthies, Aila-Leena (2006a) *Nordic Civic Society Organisations and the Future of Welfare Services. A Model for Europe?* Nordic Council of Ministers: Copenhagen. http://www.norden.org/pub/velfaerd/social_helse/sk/TN2006517.pdf
- Matthies, Aila-Leena (2006b) Yhteisösosiaalityön kehitystrendejä eurooppalaisesta näkökulmasta. Luento yhteisösosiaalityön erikoistumiskoulutuksessa, Piikkiö 7.9.2006.
- Mautner, Gerlinde (2005) Charity Begins at Home. The Discourse of New Styles of Volunteering and Fundraising. Teoksessa *Concepts of the Third-Sector: The European Debate on Civil Society, Voluntary Organizations, Social and Solidarity-Based Economy*, 117–118. Papers for the First European Conference of EMES and ISTR, April 2005, Paris. Cnam: Paris.
- Meeuwisse, Anna & Sune Sunesson (1998) Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 5(2-3), 172–193.
- Mogella, Cosmas (1999) *The State and Civil Society in Tanzania: The Case of the National NGOs Policy*. East African Comparative Research Project on Civil Society and Governance: Dar es Salaam.
- Murray, Vic & Yvonne Harrison (2005) Virtual Volunteering. – Emerging Areas of Volunteering. Teoksessa Jeffrey L. Brudney (toim.), *ARNOVA Occasional Paper Series* Vol.1, Number 2, 31–48. ARNOVA: Indianapolis.
- Mwaipopo, R. (2005) *Evaluation of Tahea Supported 'Mama Makubwa' Initiative in Makete and Iringa Regions*. Evaluaattoriportti. UNICEF: Dar es Salaam.
- Mähönen, Hannu (1996) Vammaisjärjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta 1990-luvulle. Teoksessa T. Nygård & K. Tuunainen (toim.), *Avun kohteesta itsensä auttajaksi*. Atena: Jyväskylä.
- Mönkkönen, Kaarina (2005) Toiminnallinen vaikuttaminen. Maallikkous vuorovaikutuksen energialähteenä. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (2005), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 277–304. Vastapaino: Tampere.
- Niemelä, Seppo (2005) *Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma: Käynnissä olevat kehittämissprossit ja kansalaisvaikuttamisen yleiskuva*. Taustateksti Suomalainen kansalaisena -seminaariin, Helsinki 7.3.2005.

- Niemelä, Seppo & Maria Wakeham (2007) *Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportti 2007:20*. Oikeusministeriö. <http://www.om.fi/Oikeapalsta/Haku/1181802264664> (viitattu 24.8.2007).
- Nylund, Marianne (1995) Tukiryhmän merkitys maahanmuuttajille – pakolais- ja siirtolaisryhmien haastattelututkimus Kanadassa. Teoksessa Söderling, Ismo & Anu-Riikka Aalto & Jaana Kivistö (toim.), *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat*, 177–185. Turussa 8.-9.11.1994 pidetyn “Sosiaalityö ja kansainvälistyvä Suomi loppuraportti. Turun Opetussosiaalikeskuksen julkaisuja 6/1995.
- Nylund, Marianne (1997) Kolmannen sektorin tutkimus Pohjoismaissa – yhdistyksiä, osuuskuntia ja vapaaehtoistoimintaa. *Janus, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 5(3), 315–326.
- Nylund, Marianne (1999) Action and Togetherness – Volunteers at Associations of Unemployed. *Voluntary Action* 2(1), Winter 1999, 51–64.
- Nylund, Marianne (2000) *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers*. The Finnish Federation for Social Welfare and Health: Helsinki.
- Nylund, Marianne (2001) Mixed Motives of Young Nordic Volunteers. Teoksessa Helena Helve & Claire Wallace (eds.), *Youth, Citizenship and Empowerment*, 91–109. Ashgate Publishing: UK.
- Nylund, Marianne (2005a) Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Marianne Nylund, & Anne Birgitta Yeung (toim.), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 195–213. Vastapaino: Tampere.
- Nylund, Marianne (2005b) Osallisuus ja osallistuminen kansalaistoiminnassa. Teoksessa Timo Kopomaa and Tero Meltti (toim.), *Kaupunkisosiaalityötä paikantamassa*, 141–156. Palmenia-kustannus: Helsinki.
- Nylund, Marianne (2006) Research Trends and Future Challenges in Finnish Third Sector – Examples of Voluntary Work and Self-Help Groups. Teoksessa Aila-Leena Matthies (2006), *Nordic Civic Society Organisations and the Future of Welfare Services. A Model for Europe?*, 180–193 Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Nylund, Marianne & Anne Birgitta Yeung (2005a) *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*. Vastapaino: Tampere.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (2005b) Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Marianne Nylund, & Anne Birgitta Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 13–38. Vastapaino: Tampere.
- Närhi, Kati (2003) Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*, 57–81. SoPhi: Jyväskylä.

- Olsen, Bennedichte C. R. (2005) Om å vite best ... sammen – brukervedvirkning i helse- og sosialsektoren. Teoksessa Mary Ann Stamsø (toim.), *Velferdsstaten i endring. Norsks helse- og sosialpolitikk ved starten av et nytt århundre*, 128–153. Gyldendal Akademisk: Oslo.
- Patel, Leila et al. (2007) *Special Issue on Civic Service in the Southern African Development Community*. Volunteer and Service Enquiry Southern Africa: Johannesburg.
- Pathfinder (2006) *Mapping of Community Home-Based Care Services in Five Regions of the Tanzania Mainland*. Pathfinder International: Dar es Salaam.
- Ramsay, Alexandra (1993) *Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors – två fruntimmersföreningar 1848–1865*. Finska Vetenskaps-Societen: Ramsay.
- Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Raitakari, Suvi & Korkiamäki, Riikka (toim.) (2008) *Yhteisöt ja sosiaalityö: Kansalaisen vai asiakkaan asialla*. PS-Kustannus: Jyväskylä.
- Ruuskanen, Petri & Pauliina Maukonen & Anu Tuikkanen (2007) *Kansalaistoiminnan yliopistollinen opetus ja tutkimus Suomessa*. Oikeusministeriö: Helsinki.
- Salamon, Lester M. & Anheier, Helmut K. (toim.) (1997) *Defining the Nonprofit Sector. A Cross-National Analysis*. Manchester University Press: Manchester.
- Salamon, Lester M. & Helmut K. Anheier & Regina List & Stefan Toepler & S. Wojciech Sokolowski and Associates (1999) *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies: Baltimore, MD.
- Salamon, Lester M. et al. (2003) *Global Civil Society: An Overview*. The Johns Hopkins Comparative Non-profit Sector Project. Institute for Policy Studies, The Johns Hopkins University: Baltimore MD.
- Seim, Sissel & Marith Kristin Markussen & Bennedichte C. R. Olsen (2006) The State and the Voluntary Sector in Norway: New Relations – New Challenges. Teoksessa Aila-Leena Matthies (2006) *Nordic Civic Society Organisations and the Future of Welfare Services. A Model for Europe?*, 211–232. Nordic Council of Ministers, Copenhagen.
- Shivji, Issa (2007) *Silences in NGO Discourse: The Role and Future of NGOs in Africa*. Fahamu: Dar es Salaam.
- Siisiäinen, Martti (1996a) Mihin yhdistyksiä tarvitaan? Teoksessa Virve Riikonen, Martti Siisiäinen (toim.), *Yhdistys 2000*, 13–34. Opintotoiminnan Keskusliitto: Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (1996b) Suomalaisen yhdistyselämän kehitys. Teoksessa Virve Riikonen, Martti Siisiäinen (toim.), *Yhdistys 2000*, 35–49. Opintotoiminnan Keskusliitto: Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (1996c) Kehysanalyysi ja yhdistysten tulevaisuudennäkymät. Teoksessa Virve Riikonen, Martti Siisiäinen (toim.), *Yhdistys 2000*, 87–103. Opintotoiminnan Keskusliitto: Helsinki.

- Siisiäinen, Martti (1999) Sosiaalinen pääoma, valta ja kolmas sektori. Teoksessa Liisa Hokkanen, Petri Kinnunen, Martti Siisiäinen (toim.), *Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta*, 10–39. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto: Helsinki
- Snow, David A., Louis A. Zurcher Jr., Sheldon Ekland-Olson (1980) Social networks and social movements. A microstructural approach to different recruitment. *American Sociological Review*, Vol. 45 (Oct), 787–801.
- Snow, David A., Louis A. Zurcher Jr., Sheldon Ekland-Olson (1983) Further thoughts on social networks and movement recruitment. *Sociology*, Vol. 17 (Feb), No. 1, 112–120.
- Snow, David A., E. Burke Rochford, Steven K. Worden, Robert D. Benford (1986) Frame alignment processes, mocomobilization, and movement participation. *American Sociological Review*, Vol. 51 (Aug), 464–481.
- Sokolowski, S. Wojciech (1996) Show me the way to the next worthy deed. Towards a microstructural theory of volunteering and giving. *Voluntas*, Vol. 7, No. 3, 259–278.
- Sorri, Hannu (2005) Elämän käänteet. Arvojen ja identiteetin muutokset. Teoksessa Marianne Nyland & Anne Birgitta Yeung (2005), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 126–140. Vastapaino: Tampere.
- Svedberg, Lars & Vamstad, Johan (2006) Swedish civil society and the provision of welfare – ideological visions and social realities. Teoksessa Aila-Leena Matthies (2006), *Nordic Civic Society Organisations and the Future of Welfare Services. A Model for Europe?*, 233–254. Nordic Council of Ministers: Copenhagen.
- Townsend, J.G. & Townsend, A.R. (2004) Accountability, motivation and practice: NGOs North and South. *Social & Cultural Geography*, Vol 5, No 2, 271–284.
- Towo, E. N. (1998) Are Co-operatives Community Based Organizations. Julkaisematon seminaaripaperi. 1998 Annual Cooperative Symposium, 21.–23.9. Cooperative College, Moshi, Tanzania.
- Tschirhart, Mary (2005) Employee Volunteer Programs. – Emerging Areas of Volunteering. Teoksessa Jeffrey L. Brudney (toim.), *ARNOVA Occasional Paper Series Vol.1, Number 2*, 13–30. ARNOVA: Indianapolis.
- Tuffrey, Michael (2003) *Good companies, better employees*. The Corporate Citizenship company: London.
- Tuomi, Ilkka (2005) Yhteisöllisyyden paluu tietoyhteiskuntaan. Teoksessa Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen & Soile Veijola (2005) *Yhteisöllisyyden paluu*, 132–162. Gaudeamus: Helsinki.
- Tvedt, Terje (1998a) *Angels of Mercy or Development Diplomats? NGOs & Foreign Aid*. Centre of Development Studies, University of Bergen. Africa World Press, Trenton. James Curray, Oxford. USA.

- Tvedt, Terje (1998b) NGOs' Role at 'the End of History': Norwegian Policy and the New Paradigm. Teoksessa Farhad Hossain & Susanna Myllylä, *NGOs Under Challenge. Dynamics and Drawbacks in Development*, 60–83. Ministry for Foreign Affairs of Finland, Department for International Development Cooperation.
- Wilson, Theresa (2007) *Incentives and volunteerism in Zambia: A review*. Volunteer Service and Enquiry Southern Africa: Johannesburg.
- Yeung, Anne Birgitta (2002) *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan*. YTY ry: Helsinki.
- Yeung, Anne Birgitta (2004) *Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church*. The Finnish Federation for Social Welfare and Health: Helsinki.
- Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (2005), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 104–125. Tampere: Vastapaino.
- Yeung, Anne Birgitta & Henrietta Grönlund (2005) Nuorten aikuisten arvot, asenteet ja osallisuus. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (2005), *Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus*, 167–191. Vastapaino: Tampere.

Vapaaehtoisuus kehitysyhteistyössä

Vapaaehtoisesti tehtävä työ on erottamaton osa suomalaisten kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyöhankkeita ja Suomessa tapahtuvaa kehityskasvatusta.

Miksi ihmiset ovat halukkaita tekemään vapaaehtoistyötä? Mikä heitä motivoi? Mitä jopa vuosikymmenten kokemukset ovat heille opettaneet? Keitä kehitysyhteistyön vapaaehtoiset ovat? Onko vain rikkaalla pohjoisella varaa vapaaehtoisuuteen? Miten epätasa-arvoiset yhteiskunnalliset olosuhteet vaikuttavat vapaaehtoisuuteen etelässä?

Vapaaehtoisuus kehitysyhteistyössä -raportissa tutkijat pohtivat vapaaehtoistyön motiiveja ja arvoja ja toimijat kertovat omista kokemuksistaan. Siinä vastataan myös kysymyksiin vapaaehtoistyön kirjaamisesta hankehallinnossa ja kerrotaan vapaaehtoisuudesta Tansaniassa, Mosambikissa ja Nicaraguassa.

Raportin tekstit pohjautuvat pääasiassa Kepan koordinoiman tutkija-toimijaverkoston tapaamisiin ja Tansaniassa toimivien järjestöjen yhteistyöjärjestön, Uhusianon, seminaariin.

SERVICE CENTRE FOR
DEVELOPMENT COOPERATION
REPORT SERIES, NUMBER 91.

ISSN 1236-4797
ISBN 978-952-200-076-7

www.kepa.fi